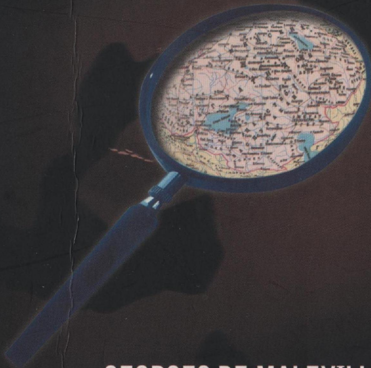
1915 OSMANLI-RUS ERMENİ TRAJEDİSİ

FRANSIZ AVUKATIN ERMENİ TEZLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE SAVUNMASI

GEORGES DE MALEVILLE

Toplumsal Dönüşüm Yayınları: 91
İnceleme Araştırma Dizisi: 15

Georges de Maleville
"1915 Osmanlı-Rus Ermeni Trajedisi"
Çeviri: Nejdet Bakkaloğlu

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Tunç Reklam: 292 64 86

1. Baskı: 1500 adet
150 adedi numaralandırılarak satış dışı tutulmuştur.
Temmuz, 1998 - İstanbul
ISBN: 975-8269-15-1
2. Baskı: 2000 Adet
Haziran 2003 İstanbul

Genel Dağıtım:
KARDAK/Narlıbahçe Sok. No: 6
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0212) 528 66 89
Belgegeçer: (0212) 519 84 85
E Posta: Toplumsaldonusum @ superonline
toplumsaldonusumyayinlari @ yahoo.com.

Baskı-Cilt: Emre Matbaacılık
Tel.: (0212) 565 86 53
İSTANBUL

Georges de Maleville

1915
OSMANLI-RUS ERMENİ TRAJEDİSİ

Çeviren: Nejdet Bakkaloğlu

TOPLUMSAL
DÖNÜŞÜM
YAYINLARI

*Bana Türk dilinin ve Osmanlı uygarlığının güzel-
liklerini keşfettiren Türkolog, Sayın Vincent Reedeker'e
teşekkürlerimle...*

Georges de Maleville

KİTAP ÜZERİNE BİRKAÇ NOT

Fransız avukat **Georges de Maleville**'in ***"1915 Osmanlı Rus-Ermeni Trajedisi"*** adlı yapıtını okuduğumda ilk izlenimim, bir Fransızın bu konuda kimi gerçekleri algılamış ve bunları açıkça dile getirmiş olmasını sevindirici bir olgu olarak değerlendirmek oldu. İkinci düşündüğüm şey ise, hiç de sevindirici değildi. Çünkü, hem tarih önünde ve hem de diplomatlarımıza yönelen Ermeni terörü karşısında davacı olması gereken biz Türkler iken, Fransız avukatın gerçekte yaptığı şey, bizleri savunmak, soykırım suçlamasından aklamaktı. Üstelik, **Georges de Meleville**, Ermenileri tarih önünde *"mahkum"* edecek kimi gerçeklere ya hiç değinmiyor ya da değindiğinde ise pek de önemsemeden bunları geçiştiriyordu. Yine de, ne olursa olsun, birçok önemli tarihsel gerçeği tartışmaya yer bırakmayacak bir biçimde ortaya koymuş olduğu için yapıtın gerçekten değerli olduğunu kabul etmek gerekiyor.

Georges de Maleville'in pek de önemsemeden değinerek geçiştirdiği gerçeklerden biri şu: Diyor ki, Osmanlı Devleti, Yunanistan ile savaş durumunda olmasına karşın sınırları içinde yaşayan Rumlara karşı bir soykırım girişiminde bulunmamıştır. Çünkü, Osmanlı Rumları Osmanlı ordusunu arkadan vurmaya kalkışmamışlardır. Eğer, Osmanlı Hükümeti soykırıma yatkın bir yapıda olsaydı bu uygulamayı asıl Rumlara karşı başlatması gerekirdi. Bu doğru ama eksik bir yargı. Fransız avukatın şunu da eklemesini beklerdim: Yunan işgali sırasında İstanbul'daki ve Anadolu'daki Rumlar silahlanarak Yunan ordusu ile işbirliği yapacaklardır ama kendilerine karşı yine de, soykırım bir yana, onur kırıcı bir davranışta bile bulunulmayacaktır. Ayrıca, beklerdim ki, Avrupa'da Yahudiler oradan oraya kovulurken onlara kapılarını açan tek devletin Osmanlı Devleti olduğunu; İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Yahudilere karşı yürütülen

soykırım bütün vahşeti ile sürerken, en uygar geçinen İngiltere ve Amerika gibi ülkeler Nazi zulmünden her nasılsa kurtulabilen Yahudileri sınırlarından geri çevirirken bu Yahudilere kucak açan, diplomatlarına sahte belgeler düzenlettirerek ve böylece onları T.C. devleti vatandaşı gibi göstererek kurtarıp bağrına basan tek ulusun Türkler olduğunu belirtsin. Tarihinde soykırımcılık şöyle dursun, etnik ayırımcılık yapmayan bir-iki ulustan birinin Türk ulusu olduğunu ansın.

Fransız avukat, Osmanlı Devleti sınırları içinde Ermenilerin nüfusça en yoğun oldukları bölgelerde bile çoğunlukta olmadıklarını vurguluyor ancak bu durumun Ermeni terörünün nedenlerinden biri olduğuna pek de yüzeysel bir biçimde değinip geçiyor. Burada şu kadarını belirteyim ki, biraz aşağıda değineceğim gibi, Osmanlı Hükümeti'nin Ermenilere karşı durup dururken soykırıma kalkışması için orta yerde hiçbir neden olmamasına karşın, Ermenilerin Osmanlı sınırları içinde bağımsızlık elde edebilmelerinin tek yolu kendilerinin göreceli bir biçimde yoğunluklu olarak bulundukları yerlerdeki Müslüman nüfusu buralardan sürüp kaçırarak Ermeni nüfusun çoğunluğunu sağlamaktı. Müslüman halk Ermeniler istedi diye yerlerini yurtlarını kendiliklerinden bırakarak başka yerlere göçmeyeceklerine göre, Ermeniler açısından bunu sağlamanın yolu, Türk köylerini basmak, insanları topluca öldürmek ve onları böylece buralardan kaçırmaktı.

Üzerinde hemen hemen hiç durulmayan bir başka tarihsel gerçek ise, Osmanlı Devleti içinde hem ekonomik ve hem de yönetimsel açıdan Ermenilerin devletin egemen çevrelerinden olmalarıdır. Ermenilerin Osmanlı sınırları içindeki toplam nüfusları 2 milyon dolayında olmasına karşın kapitalin yüzde 20'si onların elinde toplanmıştı. Dışişlerinde ve maliyede egemen olan onlardı. Birçok yerde kaymakamlar bile Ermeniydi. Ermenilerin devlet içindeki yerlerinin boyutunu II. Abdülhamit'in tahttan indirildiğini kendisine bildiren 4 kişilik kurulun üyelerinden birinin ve Balkan Savaşı sırasında devletin Dışişleri Bakanlığı koltuğunda oturan kişinin Ermeni olması yeterince belgeleyecektir.

Gözden kaçan gerçek şudur: Osmanlı Devleti, çok uluslu bir devletti. İktidar da, ekonomik kaynaklar da bu uluslar arasında paylaşılmıştı. Ermeniler ise her iki açıdan da en çok pay sahibi olanlardı. İkinci Meşrutiyet'te yeniden yürürlüğe konulan 1876 Anayasası'nın 8. maddesi *"Devlet-i Osmaniye tebiiyetinde* (uyrukluğunda) *bulunan efradın* (fertlerin/biyerlerin) *cümlesine* (tümüne) *herhangi din ve mezhepten olur ise oldun bila istisna Osmanlı tabir olunur* (denilir)." hükmünü taşırken 17. maddede de *"Osmanlıların kaffesi* (tümü) *huzur-u kanunda* (kanun önünde) .... *memleketin hukuk ve vezaifinde* (görevlerinde) *mütesavidir* (eşittir)" hükmü yer alıyordu. Başka bir deyişle, Tanzimat'tan beri zaten geçerli olan ***Osmanlılık*** ideolojisi gereğince, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Türkler, Arnavutlar, Rumlar, Araplar, Yahudiler, Ermeniler... in tümü Osmanlı Devleti ***"vatandaşı"*** idiler ve Osmanlı ülkesi tümünün de ***"vatan"***ı idi. Tümü de ***"Osmanlı"*** idiler, yabancı ülkelere gittiklerinde Osmanlı pasaportu taşıyorlardı. Böyle çok uluslu bir ülkede *"soykırım"* nasıl gerçekleştirilir sorusunun yanıtlanması olanaksızdır ama bu değişik uluslardan insanların nasıl ***"vatana ihanet"*** edebilecekleri somut olarak Ermeni kökenli Osmanlı vatandaşlarının tutum ve davranışlarına bakarak hemen yanıtlanabilir.

Georges de Maleville de bu denli açık bir tarihsel gerçeği dile getirmiş bulunuyor. Osmanlı vatandaşı Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz, Çarlık Rusyası'na karşı savaşan Osmanlı ordusunu arkadan vurduklarını belirtiyor ve bu bölgelerdeki Ermenilerin bu nedenle Osmanlı sınırları içinde güneye, Suriye'ye göç ettirildiklerini, bunun kaçınılmaz bir önlem olduğunu vurguluyor. Pek yerinde olarak benzer önlemlere, orta yerde böyle silahlı bir ihanet olmamasına karşın başta Fransa olmak üzere Avrupa devletlerinin de başvurmuş olduklarını sergiliyor. Bunun asla bir ***"soykırım"*** olarak nitelendirilemeyeceği üzerinde duran yazar, buna karşılık bu yer değiştirme sırasında birçok Ermeni'nin eşkıya, Ermenilerce öldürülen yakınlarının öcünü almak isteyenler ve hatta onları korumakla yükümlü olan-

larca öldürüldüğünü belirtiyor. **Georges de Maleville**'in üzerinde özenle durduğu gerçek ise, bu olayların Osmanlı merkezi yönetiminin bilgisi ve denetimi dışında olduğu. Tümüyle tersine, Osmanlı Devleti'nin bu gibi olayları önlemek için elinden geleni yaptığını, saptanan ve yakalanabilen sorumluları yargılatıp cezalandırdığı ve hatta bu yüzden birçok görevlinin idam edildiğini belgeliyor ki, bu gerçekler soykırım savlarını temelden çürüten olgulardır. Çünkü, onun da altını çizdiği gibi, soykırım yapılmasını buyuran hangi yönetici suç ortaklarını cezalandırabilir ki?

Kitapta yer yer, **Talat Paşa**'nın son İttihat ve Terakki Kongresi'nde 1 Kasım 1918'de yaptığı konuşmadan bölümlere yer verilmiş bulunuyor. **Talat Paşa**'nın bu konuşmasının Ermeniler ile ilgili bölümünü bütünüyle bilmek, kitabı okuyup değerlendirmede yararlı olacaktır. Bu konuşma, önemli bir nokta dışında, gerçeği olduğu gibi ve içtenlikle ortaya koymaktadır. O nedenle **Talat Paşa**'nın konuşmasının bu bölümünü aşağıya not olarak koymayı gerekli gördüm.(*)

(*) "Ermenilerin tehcir meselesi (göç ettirilmeleri meselesi) dahilde ve bilhassa hariçte harp kabinelerine en çok söz getirmiş olan meselelerden biridir.

En evvel söylemek lazım gelir ki, bu tehcir ve taktil (öldürme) rivayetleri son derece mübalağa edilmiştir. Türkleri hiç tanımayan, daha doğrusu pek fena tanıyan Avrupa ve Amerika efkâr-ı umumiyesinde (kamuoyunda) mezalim (zulüm) sözlerinin ne kadar ağır tesirler bırakacağını takdir eden Ermeni ve Rum neşriyatı biri on yaparak dünyayı gürültüye boğmuştur.

Bununla vukuatı (olayları/olguları) inkâr etmek istemiyorum. Yalnız hakikati söylemek, fazla mübalağaları ortadan kaldırmak arzusundayım.

Şu mübalağalardan sarf-ı nazar olunursa (geçilirse) herhalde böyle bir hayli tehcir vukuatı olmuştur. Fakat Babıali bunların hiçbirinde evvelden verilmiş bir karar üzerine hareket etmiş değildir. Vukua gelen hadisatın mesuliyeti her şeyden evvel onlara sebep olan gayr-ı kabil-i tahammül (dayanılmaz/katlanılmaz olanaksız) hareketleri ika eden unsurlara aittir. Şüphesiz bundan bütün Ermeniler mesul değildir. Fakat devletin hayat ve mematı kararını verecek büyük harp esnasında ordularının serbesti-i hareketini ihlal eden, arkaya isyanlar çıkararak memleketin selametini, ordunun emniyetini tehlikeye düşüren hareketlere müsamaha edilmemek tabii zaruri idi.

Erzurum havalisinde ordularımızın harekâtını işkal eden (güçleştiren) Ermeni çeteleri bütün Ermeni köylerinde muavenet (yardım) ve himaye buluyorlardı. Başları sıkıştıktan zaman gönderdikleri bir haber üzerine köylüler kiliselerde mahfuz (saklı) silahları yakalayarak imdatlarına koşuyorlardı. Ordunun arkasında böyle mütemadiyen hatt-ı ricatimizi (geri çekilme hattımızı/yolumuzu) kesecek ve cephe gerisi hidematını (hizmetleri) ihlal edecek tehlikelerin bekasına (devamına) göz yumamazdık. Ordulardan malumat, vilayetlerden mütemadiyen vuku

Talat Paşa'nın dile getirmediği o önemli gerçeğe gelince; bunu anlamak için önce 1878 **Berlin Antlaşması**'nın 61. maddesinde yer almış bulunan şu hükmü bilmek gerekir: ***"Babıali, Ermenilerin... Kürtler ve Çerkeslere karşı emniyet ve huzurlarını korumayı taahhüt eder..."*** Demek ki, Batılı devletler **"Kürtler"**'in ve Çerkeslerin Ermenilere saldırıp durduklarını düşünüyorlarmış ve bunlara karşı Ermenilerin korunmasını da Osmanlı Hükümeti'nden bekliyorlarmış. İkinci olarak, Suriye taraflarına göç ettirilen Ermenilerin göç yollarının **Kürtlerin** en yoğun biçimde bulundukları bölgeler olduğu gerçeğini anımsamak gerekir. Üçüncü olarak anımsanması gereken gerçek ise, değil doğu ve güneydoğu bölgelerinde, Akdeniz ve Ege bölgelerinde bile o tarihlerde devletin güvenliği sağlayamadığı, eşkıyanın, çetelerin ve aşiretlerin buralarda rahatlıkla yol kesip adam öldürmekte olduğudur. Göç sırasında kıyıma uğrayan Erminelere bu kıyımı kimlerin en yüksek oranda ve en büyük olasılıkla gerçekleştirdiği açık olsa gerektir. Bu olgunun bir başka kanıtı ise, Ulusal Kurtuluş Savaşımızın daha ilk günlerinden başlayarak, güneyden Fransız işgal ordusu ile birlikte ilerlemekte olan Ermenilerin öç almasından korkan Kürtlerin **Kazım Karabekir**'in başında bulunduğu orduya sığınmış ve bir bölümünün de Türk direnişine kendilerini kurtarmak için katılmış olmalarıdır.

Bu tarihsel gerçeği burada Kürtleri suçlamak için anmıyorum. O ayrı bir konu. Anmamın nedeni, Batılılar için Ermeni konusunun yalnızca Türk düşmanlığından, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıpratmak tutku-

---

bulan iş'arat (uyarılar) *nihayet bu mesee hakkında katî bir tedbir ittihazı* (alınması) *mecburiyetini tevlit eyledi* (doğdu).

İşte tehcir meseleleri her şeyden evvel böyle bir zaruret harbiye (savaş zorunluluğu) *neticesinden ittihaz edilmiş tedabirden (önlemlerden) tevellüt eylemiştir* (doğmuştur).

Demek istiyorum ki, her yerde tehcir muntazam bir şekilde ve yalnız zaruretin icbar ettiği (zorunluluğun gerektirdiği) *derecede yapılmıştır. Birçok yerlerde çoktan beri terakküm etmiş olan* (birikmiş olan) *adavetler* (düşmanlıklar) *nu vesile ile infilak ederek katiyen arzu etmediğimiz suiistimallere sebep olmuştur. Birçok memurlar haddinden ziyade zulüm ve şiddet gösterdiler. Birçok yerlerde bigayrıhak* (haksız olarak) *birtakım masumlar da kurban oldular. Bunu itiraf ederim."* (Vakit, 12 Temmuz 1921; YUSUF HİKMET BAYUR: "Türk İnkılabı Tarihi"; C.III, Kısım 3, s.43; KAMURAN GÜRÜN: "Ermeni Dosyası"; TTK yyn., 1983, s.222)

sundan kaynaklanmakta olduğunu belirtmektir. Çünkü, Batılılar eğer gerçekten de Ermenilerin tarihsel haklarının ardına düşmüş olsalardı, suçlayacakları Türkler değil, Kürtler olmalıydı. Oysa, Ermenilere arka çıkan Batılılar, Berlin Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'ne zorla kabul ettirdikleri ve yukarıda andığım maddeyi de unutarak, bugün aynı anda Kürtlere de arka çıkmaktadırlar.

Osmanlı Devleti'nde Anadolu Türkleri kıtlık, açlık ve yoksulluktan kırılırken, yalnız onlar dört bir yanda savaşan Osmanlı ordularında askerlik yaparken, Ermeniler Osmanlı egemen çevreleri içinde yer aldıkları, yurt savunmasında burunları bile kanamadan askerlik görevinden bağışık olarak günlerini gün ettikleri, üstelik Taşnak ve Hınçak komiteleri başlıca amaçlarının terör eylemlerini gerçekleştirmek olduğunu tüm dünyaya açıkça bildirdikleri, 1869'da Osmanlı Bankasını basarak tarihte ilk kez ilgisiz sivillerin rehin alındığı terör eylemini gerçekleştirdikleri, Birinci Dünya Savaşı'nın çok öncesinden başlayarak arka arkaya devlete başkaldırdıkları ve devlet görevlilerinin öldürdükleri, Osmanlı Devlet Başkanına suikast girişiminde bulundukları, Türk köylerini basarak katliam yaptıkları için, suçlanması gerekenler, Ermenilerdir.

Georges de Maleville'nin kitabı bu gerçekler akıldan hiç çıkarılmadan okunmalıdır.

Günümüzde bile Ermenilerin kendi davalarının ardından koşarken suçsuz diplomatları öldürmekle de yetinmeyip uluslararası havaalanlarında halkın üzerine otomatik silahlarla ateş açmaları, bu havaalanlarına bombalar yerleştirerek her ulustan insanları öldürmeleri, onların geçmişte neler yaptıklarının en açık ve tartışmasız kanıtıdır.

Prof. Dr. Çetin Yetkin

ÖNSÖZ

Ermeniler hakkında çok şey yazıldı. Belki de, Orta Çağa özgü sanatların gelişmesinde çok büyük bir rol oynayan, tarihi varlığının her zaman öylesine dramatik olduğu ve vatandaşlarından çoğunun aynı yerde doğmuş olduğu bu halkı tanımaya Fransızların ilgisiz kalmamalarına rağmen, çok çok fazla şey yazıldı. Biri batıda –Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorluğu– diğeri doğuda –İran– olmak üzere, iki âlemin sınırları arasında kalan alanlar, Rusların olağanüstü atılımını kuzeylerinde bulunan yeni bir İmparatorlukla yeni kavga ve mutsuzluk nedenleri yaratmadan önce, karşılaşma ve çatışma yeri olmaktan geri kalmamıştır.

Birbirini izleyen kitaplar ve makaleler aynı şeyleri tekrarlamaktan başka bir şey yapmadıkları için, belki de çok çok fazla şey yazıldı. Kitaplığımın rafları üzerinde, pek azı özgün olan eserler sıralanmış duruyor. Geçmişten, Ermenistan Sovyet Rusya Cumhuriyeti kültüründen ortada hiçbir şey yok, ya da pek az bir şey var. Sanki, içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında, iki bin yıllık bu uygarlığın üzerine bir yas örtüsü atmış olan sadece bu trajedi bizi sorgulayabilmekte. Ve bunu göstermek için, hep aynı sözcüklerle ve asla yenilenmeyen bir konuşmadır bu. Bir dava mı? Kesinlikle değil. Bu, iç karartıcı 1915 yılında, kadın, erkek ve çocuk olmak üzere, birçok Ermeni'nin ölümünden, "soykırım" adı verilen şeyden sorumlu olduğu düşünülen Osmanlı hükümetine karşı bir iddianamedir.

Üstad Maleville'in kitabı, niyeti ve anlatım biçimiyle, –bir Baro avukatının niyeti ve anlatım biçimi– bu kaygı verici ve monoton yapımla çelişmektedir. Hiç kuşkusuz ki bu, bir tarihçi ya da arkeologun değil, kendisine işitilmemiş gibi gelen bir davayı beceri ve

coşkuyla savunan bir avukatın yapıtıdır. Onu okurken, insan kendini bir mahkeme salonunda sanabilirdi. Vurgulamalar o derecedir ki kolun geniş hareketlerini, inandırmak için öne doğru eğilen göğsün atılımını ve sesin perdelenişini anlamak için büyük bir imgelem gücüne gerek yoktur. Evet, uygar ülkelerin tüm yasalarına göre, bir karara varmazdan önce, dinlenmesi gereken bir savunmanın savunmasıdır bu. Fazla zamanı yoktu kesinlikle.

Üstad Maleville meslek ortamında iyi tanınan bir jüri üyesidir ve bu sıfatla, kuşkusuz kanıtlar arasında seçim yapmak, onları açımlamak, belki de bu kanıtların kendilerine verilen önemi taşımadığını göstermeye çalışmak ve kendine bunların ne değerde olabildiğini sormak suretiyle, bunların üzerine eğilmektedir. Bu, avukatın bilinen rolü değil midir?

Bunu benim göstermemi istemiştir. Bundan vazgeçmiş olacağını sanmıyorum. Onun gücü kendini zorla kabul ettiriyor. Türk âleminin tarihçisi olarak, hiç kuşkusuz ki tarafgirliğimden kuşkulanır ve ben tarihçi olarak, bundan kuşku duymamaya çalışıyor, bundan bağışık olmadığımı belirtmeye cesaret edemiyorum. Ne olursa olsun, tarafgirliğin Türkiye'nin düşmanlarında eksik olmadığını bilecek kadar iyi bir mevkiideyim. Bu yüzden, burada duygulanmı gizleyeceğim. Hiçbir konuda, kendimi ne yargıç, ne de jüri üyesi olarak görmüyorum. Ancak, üstad Maleville'in tutumunun, özgür bir insanın, moda ve akımlara aldırmadan, söylemek istediği şeyi açık bir biçimde ve yüreklilikle söyleyen bir kişinin tutumu olduğunu kuşkusuz söyleyebilirim ve onun düşündüğü şeyin, vicdani hakkı için, gerçek olduğuna inanırdım. Herkesin görüşünü açıklayabilmesi demokratik ülkelerin bir onurudur. İnsanlığın bu onurunu herkes gerçekleştirebilir. Tanrı bile kullarına kendisine hayır deme hakkını vermemiş midir?

Jean - Paul ROUX
CNRS'da Araştırma Müdürü

GİRİŞ

1970 yılının sonunda, açılan bir sergi, Paris halkına "Sovyet Ermenistan'ının hazinelerini" tanıttı. Bunun üzerine, Küçük Saray'ın ziyaretçileri, dağ görüntülerinin içine yerleştirilmiş şu eşi olmayan kare kiliselerin son derece düşsel sanatını hayranlıkla keşfettiler. Bu, kültürel bakımdan büyük bir başarı oldu. Sonra da unutulup gitti. Ermenilerin Kıptiler gibi, Hristiyan bir tarikat oluşturdukları ve onlar gibi, Afrika'da değil, dünyanın bir ucunda, Kafkasya'daki uzak dağlarda yalnız bir yaşam sürdürdükleri anımsanıyordu. Ve Foch caddesindeki Ennery otelinin zemin katında küçük bir müze –yine ıssız– onlar için ayrılıyordu. Ve bu konuda daha fazlası bilinmiyordu...

1974'te, Türkiye, yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Türk halkını kurtarmak için, Kıbrıs'a girdi.

1975'te, Suriye, Filistin'in işgali sonucu harap hale gelen Lübnan'ı ele geçirmeye başladı.

Ve birden bire, 1975 ekiminde, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi, meslekdaşı Viyana Büyükelçisinden kırk sekiz saat sonra, arabasında öldürüldü. Bu cinayetler uzun bir dizi katliamın başlangıcıdır: O zamandan bu yana, 21 Türk diplomatı öldürülmüş bulunuyor. Bize, bunları yapanların Ermeniler olduğu söyleniyordu. Herhalde, böylece, yitirmiş oldukları belleklerine kavuşmuş olacaklardı. Ve bu unutkanlığın ortadan kalkışı, doğal olarak, katillerin kendilerine ulaşabildikleri her yerde, Türk devletinin temsilcilerini ortadan kaldırmanın önüne geçilemez gereksinimiyle kendini göstermektedir.

Ancak, ne kadar üzücü olursa olsun, bu cinayetler kamuoyunun gözüne çarpmama tehlikesiyle karşılaştığı için, bunlar çabucak sistemli bir terör olarak değerlendirilmiştir. Körü körüne suikastlar, ticari

binalara bomba koymalar, rehine almalar, havaalanlarında kalabalığı kurşunlamalar. Herkesin gözü önünde, suçsuz insanların kanını akıtmanın Ermenilerin adaleti yerine getirme tarzı olduğu ileri sürülüyordu. Zira, onların kendilerine göstermek zorunda oldukları bir adalet anlayışı vardı ve bu anlayış, mademki tarihin en büyük insan kıyımına uğramışlardı –bize böyle söylüyorlardı– adam öldürmeyi gerektiriyordu.

İşte böylece, bu iddia kendini kamuoyuna kabul ettirip sonunda bir gerçek oldu. Ve işte böylece, Fransız hükümeti –Türkleri hiç de ilgilendirmeyen çeşitli nedenlerle– Alfortville'de, Ermenilerin hepsinin ve hemencecik, Türklere karşı gösterecekleri ve sonsuza dek olması gerekeceği kinin ifadesi olan "Kin Anıtı"nın dikilmesine izin verdi.

İletişim araçlarıyla her yerde tekrarlanan bu sloğana inanılacak olursa, Türkler Türk olarak, her zaman için, Ermenilerin amansız düşmanı idiler. Bu söylenti hemen hemen bayağı bir düşüncedir.

Gerçekten de, böyle bir söz günümüz yetişkin insanlarına çok eski anılar, çok eski devirlerle ilgili bir zamanlar okunmuş olan öyküleri anımsatmaktadır: Kuşaklar önce ölen siyaset adamlarının söylemlerini, "Ermeni katliamı" hakkında Gladstone'un intikam alıcı sözlerini...

L. Genet'in 1945 yılında yayınlanan ve Fransa'da özgür ortaöğretim döneminin resmi el kitabı olan çok ılımlı "**Çağdaş Tarih**"de (Sayfa 517), Abdülhamit hakkında şunlar okunabilmektedir: *"Gladstone İngiltere'si Ermenileri korumak istermiş gibi davranınca, sultan reformları ilân eder. Gerçekte o, katliamları hazırlamaktadır. 1894'ten 1896'ya kadar, arka arkaya üç katliam gerçekleştirilir. Bu bunalım 250.000 kişinin canını almıştır."* 1945 yılında, geleneksel ortamlarda, küçük Fransızlara öğretilen şeyler işte bunlardı.

Ayrıca, Türk dostu **Benoist-Méchin**'in **Mustafa Kemal** hakkında yazmış olduğu güzel kitabında aşağıdaki satırlar okununca (sayfa 246), insan böyle sözlerden nasıl kuşkulanır ki? 1920 yılında Atatürk'ün general **Kâzım Karabekir**'e Erivan'da kurulan Ermeni Cumhuriyet kuvvetlerinin geri püskürtülmesi yolundaki emrini anlatır ve

sözlerine şunu ekler: *"2. ordu kumandanı bu görevi acımasız ve katılıkla yerine getirmiştir. Ermenileri kılıçtan geçirmek söz konusu olduğuna göre, askerlerinin cesaretlendirilmekten çok ölçülü davranmaya gereksinimleri vardı."*

İşte böylece dava yargılanmış olacak ve şu gerçeklilik söz konusu olacaktı: Doğal olarak, her koşul altında, Türklerin zevki Ermenileri öldürmekten ibaret olacak ve korkmuş olan Ermeniler, korunmak için, uluslararası topluluklara ve dünya kamuoyuna sığınmaya çalışacaklardı.

Günümüzde, aynı şeyi tekrar yapacaklar ve ünlü **"Kin Aartı"** sadece, tüm insanlığın tehdit edilen bir topluluğa vermek zorunda olduğu korumanın bir simgesi olacaktı.

Bu efsane halkın çoğunun kafasında iyice yer etmiştir...

Ancak, bu efsane yine de bağıra bağıra ve büyük bir gürültüyle söylenmektedir. Bu sürekli ısrarda, sürekli olarak katliam öyküleri yayınlamaktaki bu acelecilikte (her ay bir öykü yayınlanmaktadır) kuşkulu bir taraf bulunmaktadır.

Çok korkunç şeylerden söz edilmekte, kaynakları her zaman kuşkulu olan çok fazla fotoğraf yayınlanmakta ve bu fotoğraflara giderek daha çok dramatikleşen öyküler eşlik etmektedir. Öyle ki tarafsız bir gözlemci, bu hafif coplamanın arkasında açıklanmayan bir amacın hizmetinde oldukça sağlıksız bir mizansenden kuşkulenacak duruma gelmektedir.

Peki ya bütün bunlar sadece bir efsane, mutsuz, fakat tek başına olguların ölçüsüz bir abartılışı ve fazladan olarak kıssadan hisseyse?

Bu soruya şu anda yanıt vermeyeceğiz. Biz sadece hareket tarzımızı, bir toplum olgusunu kendiliğinden anlamaya çalışmış olan tam bağımsız bir gözlemcinin tutumunu ortaya koymaktayız.

İstanbul'a giderek tüm kentte oturan Ermeni toplumunu ziyaret ettik ve yüzlerindeki ifadeyi inceledik. Hiçbir yerde, Türklerle sürekli olarak birlikte yaşayan Ermenilerde hiçbir korku duygusuna rastlamadık. Pazar yerlerinde, limanda bulunan filân lokantada, iki toplum arasındaki bağlılık tamdır ve burada, Paris'te, göç etmiş toplumlar

arasındakinden çok daha içtenlikle ve sempatiyle sürmektedir. Dahası, bu Ermeniler kendi aralarında Türkçe konuşmaktadırlar. Türkçe onların dilidir.

Blachernes mahallesindeki küçük bir Ermeni okulunu haber vermeden gezdiğimizi anımsıyoruz. Her sınıfta, koridorlarda, merdiven başlarında, her yerde —büyükelçiliklerde olduğundan daha fazla— Atatürk portreleri vardı. Ve de Patriklik tarafından yönetilen özel bir okul söz konusuydu! Bu küçük Ermeni çocukları ilerde Türk toplumuyla olabildiğince bütünleşmiş olacaklardır.

Bu Türk korkusu, atalardan kaynaklanan bu sözde kin, mantıksal olarak sürmesi mümkün yegane nedenlerin bulunduğu yerlerde bile yoktur.

Ve gözlemci, amaçlarını gizleyen propaganda ile, dışardan uydurulan tümüyle yapay bir duygunun söz konusu olup olmadığını kendi kendine sorar duruma gelmektedir.

Bu ilk kuşku diğer kuşkuları da çağrıştırmaktadır.

Tüm bir ulustan sözümona öç almak ve uluslararası kamuoyunu yardıma çağırmak için bir terör kampanyasının yürütülmesi kabul edilse bile, —ki bu, çok güç bir şey olarak görünmektedir ve söylenebilecek şeylerin en azıdır— ve bu cinayet yöntemlerine başvurmalar onaylansa bile, yetmiş yıl önce cereyan eden ve tümüyle unutulmuş olan olaylara sözümona karşılık olarak gelen bir suikast dalgasının birden bire ortaya çıkışı nasıl açıklanabilir acaba?

Mantıksal yönden, bu gecikmeli terörü nasıl haklı göstermeli? Ermeni halkının vicdanının çok gecikmeli bir irkilişi mi, yoksa daha çok, Ermenilerin yalnızca bir bahane olduğu bir dalavere mi söz konusudur?

Kuzeyle güney arasındaki şu ünlü "Albigoi'lar Haçlı Seferi" burada, Fransa'da, sözle anlatılamaz bir korkuya yol açmıştır. 1209'da, Béziers halkının katliamı ün yaparak kalmıştır. Bugün, ölülerin sözde öcünü almak için, halkıyla birlikte Montpellier valilik binasını dinamitle uçurmaya giden "occitanslar" akla geliyor mu? Otuz yıl savaşları

sırasında, İsveç ordularının yaptığı yıkım Almanya'nın güneybatı halkının üçte ikisinin ölümüne neden olmuştur. Alman teröristlerin İsveç büyükelçisini bundan sorumlu tutarak, gidip Würtenberg halkının sözde hakkını aramak amacıyla, onu öldürmesi kabul edilir bir şey olur muydu acaba?

İşte "Ermeni olayı" diye olup bitenler tam olarak budur ve yansız gözlemci dosyayı açmadan önce, böylesine eski olaylar konusunda, cinayetle ilgisi olan ya da olmayan bütün bu karışıklığın tamamiyle yapay göründüğü duygusuyla, şaşırmaktan kendini alamamaktadır.

Bu karışıklık, Ermenilerin beyanlarını yeni gelişimi gözlendiğinde, çok daha yapay bir hal almaktadır. Sözümona sözcüleri artık sadece akıtılan kanın bedelini istememekte, atalarının üzerinde torunlarının bilinmeyen bir miras hakkına sahip olduğu topraklardan kovulduğunu ileri sürmektedirler. Siyasi iddia daha kesin, daha somut bir hal almaktadır.

Bu konuda ne düşünmek gerekir acaba? Bugün, birçok Fransız, felâket halinde, atalarının mezarlarını bırakıp terketmek zorunda kaldıkları uzak ülkelerden kalkıp gelmişlerdir. Bugün, bu Fransızların bu ülkelerin, özellikle de Cezayir diplomatlarını öldürmeleri mi gerekirdi? Zaman her şeyi onarmakta ve uzun süre içersinde, kavgasız her türlü durumu kesin bir biçimde dondurmaktadır. İspanyollarla savaşan ve onlardan Grenada ile Andaluzi'nin geri verilmesini isteyen Faslı teröristleri için günümüzde ne denilecektir acaba? Sadece düşüncesiz olduklarını... Oysa, Ermeni iddiaları bu düzeyde bile değildir...

İster sözle, ister kaba kuvvetle olsun, güncel Ermeni şiddet eylemleri karşısında, **tarafsız gözlemci** bu yanlış izlenime şaşmaktan geri kalamaz. Bilinmeyen nedenlerle, her parçası gizli yapımcılar tarafından uydurulmuş ve aktörlerinin, ister tarihsel bilginler ister kiralık katiller söz konusu edilsin, ezberlemiş oldukları bir rolün mizanseni olduğu kuşkusunu duymaktadır.

Tarihsel gerçekler ortaya böyle konulamaz. Biz de kendi hesabımıza, gerçekten olup bitenleri anlamaya çalıştık.

Bunu, Türklere ve aynı zamanda da Ermenilere karşı duyduğumuz sempati ile yapmış bulunuyoruz.

Fransa'ya çok iyi bir biçimde uyum sağlayan, sempatik, samimi, çalışkan, zeki ve namuslu ve hiçbir ırk düşmanlığı yaratmayan bu Ermenilerin herkesin dostluk niteliklerini bildiği Türklerle, –şu andaki kampanyaya inanmak gerekirse– bile bile gerçekleştirilen korkunç katliamlarla kendini gösterecek olan onarılmaz bir kini nasıl yaratmış olabildiklerini anlamaya çalıştık.

Aynı zamanda da, bize giderek daha çok tek tük olayın aldatıcı değiştirilmesine dayanırmış gibi görünen bir propagandayı açıklamaya katkıda bulunmak istedik.

Ve bu uzun çalışma boyunca, daha dün (10 kasım 1984), Birleşmiş Milletler Örgütündeki Birleşik Devletler büyükelçisi bayan Kirkpatrick'in siyonizme karşı yürütülen güncel kampanya konusuda söylediği ve birçok bakımlardan Türkiye'ye karşı şu andaki komployu anımsatan şu içten sözleri verdik; bunun üzerine, bu yalanlar bir politika haline dönüştü ve de tartışılmamış olan bu politikalar da cinayet halini aldı. Tüm ulusların yazgısı kimi zaman sözcüklere bağlıdır..."

Bu duruma göre, bugün, kendiliğinden yayılması için gerçeklik olgusuna güvenerek tartışacağız.

***

BİRİNCİ BÖLÜM

Olayların Tarihsel Çerçevesi

Sözünü edeceğimiz trajik olayları iyice değerlendirmek için, bu olayların geçtiği tarihsel çerçeveyi ve önceki tarihsel olayları açık ve seçik olarak akılda tutmak gerekmektedir.

Coğrafi bakımdan, Büyük Ermenistan, Ağrı Dağının (5165 m.) hemen hemen merkezini oluşturduğu ve aşağı yukarı üç Kafkas gölüyle *–kuzeydoğuda Sevan, güneybatıda Van ve güneydoğuda, İran Azerbaycanı'nda, Urmia gölleri–* sının belirsiz bir toprak parçasını meydana getirmektedir. Geçmişte bilinmeyen bu sınırlara daha fazla kesinlik vermek mümkün değildir.

Bu duruma göre, Ermenistan adı bu yörenin ilk kez tarihe girdiği Urartu krallığını anımsattığı Ağrı Dağı üzerinde az çok odaklaşmış bulunmaktadır. Bununla birlikte, Kafkasya'nın ortasındaki ve üç imparatorluğun (Rus, Osmanlı ve İran) sınırlarındaki merkezi durumuna karşın, Ermenistan İsviçre değildir. *Tarihi İsviçre'nin orta kısmındaki yüksek dağlarda, Tuna nehri ile Karadeniz'e açılan Inn vadisi ve Almanya ile Kuzey Denizi'ne giden Ren ve Akdeniz'e açılan Rhone vadisinde buluşmak üzere, dönüp şu ya da yönde kısa bir yürüyüşün yeterli olduğu bir bölge vardır.* Oysa coğrafya Ermenistan'a yardımcı olmamıştır.

Elbette ki, Ağrı ve komşu dağlar silsilesi bu yörenin tüm nehirlerin ve özellikle de Mezopotamya'yı çevreleyen Dicle ile Fırat'ın doğduğu görkemli bir su hazinesidir. Ancak burada, engebenin durumu yıldız biçiminde değildir. Tarihi Ermenistan'da Kafkas nehirlerinin yüksek vadileri birbirinden ayrılmamakta, bitişik iki el gibi, birbirine paralel

olarak bitişmektedir. Van Gölü'nün kuzeyinde Ağrı Dağı'ndan düz bir çizgi halinde Karadeniz'in kuzeyine gitmek için, uçan bir güvercin en azından iki bin kilometrelik bir yol ve birbirine paralel dört vadi aşmış olurdu.

– Fırat'ın kolu, batıya akan Murat vadisi;

– Doğuya akan ve sonra, Erivan hizasında büyük bir dirsek yapıp Bakü'deki Caspienne'de güneybatıya atılacak olan Aras ırmağı vadisi;

– Batıya doğru Erzincan'ı sulayan, sonra yönünü tamamen değiştirerek Basra Körfezi'ne dökülen Fırat nehri vadisi;

– Ve nihayet, kuzeydoğuya doğru akan, Artvin'i sulayıp Batum'da Karadeniz'e dökülen Çoruh ırmağı vadisi (Harita 1'e bakınız).

Bu coğrafi görüşlerin gerçek tarihsel bir önemi vardır. Birbirine paralel, fakat almaşık olarak aksi yöndeki vadilerin kiremit gibi üst üste dizilişi yerli halkların türdeşlikten yoksunluğuna neden olmaktadır. İsviçre, merkez dağlarında, çok birleşik, Almancıl ve Almansever, etkisini yavaş yavaş civarlara yaymış bir halk oturduğu için, birliğini oluşturmuştur. Orta Kafkasya'da, yakın bir tarihe kadar, buna benzer bir şey yoktu ve yüzyıllar boyunca, buraya yerleşmiş olan halklar (Gürcüler, Ermeniler, Azeriler, Kürtler ve Türkler) içiçeydi ve bağlı oldukları üç büyük imparatorluğun sınırlarının doğuya, batıya ya da kuzeye doğru yer değiştirmesine göre, birbirleri üzerindeki etkinin azalıp çoğaldığını görüyorlardı.

Biz bu konuda şu andan hareketle, geçmişi yorumlamamak bize önemli geldiği için, sözde Ermeni sözcülerinin iddialarının açıklamasında bunu sistemli bir biçimde yapmaya çalıştıkları gibi, ısrar ediyoruz. Bugün, Orta Kafkasya'da bir Ermeni çekirdeğinin, nüfusu Sovyet istatistiklerine göre, Ermenilerin % 90'ını oluşturduğu bir Rus Ermenistanı'nın var olduğu doğrudur. Fakat bu her zaman böyle olmamıştır. Bunun aksine, Osmanlı İmparatorluğu'nun "altı Ermeni eyaletinde" (Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas), 1914'ten önce, hiçbir yerde çoğunlukta olmayan seçkin Ermeniler oturmaktaydı.

Oysa bugün, Anadolu'da artık Ermeni yoktur ve de yokluklan haksız yere kesinlikle Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlanmaktadır.

İngiltere'nin isteği üzerine Çar İmparatorluğunun harabeleri üzerine 1918 yılında kurulan Ermeni Cumhuriyeti, kısa süren bağımsız yaşamı içersinde, (1913-1923) tarihin varlığını kesin bir biçimde kaybettiği yegâne bağımsız Ermeni devletini temsil etmiştir.

Gerçekte, Ermeni halkı ancak, M.Ö. VII. yüzyılda, Asurlulann saldınlan sonucu, Urartu krallığının yıkılışından sonra, görülmektedir. Büyük bir olasılıkla, dillerinin doğruladığı gibi, Batıdan gelen ve her durumda, Frikyalılann bir kolu olan Hint-Avrupalılar söz konusuydu. Fakat o zamanlar, onlann oturduğu topraklar, yani Aras'ın yukarı vadisi, Med'lerin, sonra İskender'in İran'ı fethi sonucu Met, daha sonra Yunan olan bir Asur eyaletiydi. İskender'in ölümünden sonra, Ermenistan Sasanilerin eline geçti.

M.Ö. II. yüzyılın başlanna doğru, Sasanilere bağımlı olarak, komşulanndan biriyle ötekine karşı ittifakı sağlamak suretiyle, prensliklerinin bulunduğu çevresel durum içerisinde, bağımsızlıklarını elde etmeye çalışan bu hanedan hiçbir zaman Ermenilere bir bağımsızlık sağlamayacak ve Ermeniler, Tigrane adındaki yerli bir şefin komşulan Mitridatlann sorunlanndan yararlanarak Romalılarla birlikte geçici bir bağımsızlık sağlamayı başardığı fakat sonunda yenilip Pompei'nin egemenliği altına girmiştir. –Uzak bir imparatorluğun tebâsı olarak M.Ö. 95 –66 döneminin tek istisnası– kalacaklardır.

Tigrane, bugün Marsilya ya da Kudüs Ermeni halkından anladığımız anlamda, bir "Ermeni" miydi acaba? Bu, pek olası değildir. M.Ö. 400 yılında, Xénophone daha sonra Ermenistan adı verilen topraklan geçtiği zamanlar, halk burada Elam dili konuşmaktaydı.

Günümüzde dil, fiziksel ve yöresel tip özellikleriyle tanıdığımız şekliyle, Ermeni kavimi ortaçağdakinden farklıymış gibi görünmektedir. Ve de Tigrane'ı bir "Ermeni lideri" haline getirmek, Vercingétoix'i bir "Fransız generali" olarak göstermek kadar efsanevi görünmektedir.

Çağımızın VI. yüzyılın ortalarına doğru, Ermenistan duruma göre, Roma ile İran'ın almaşık egemenliği altına girecektir. 591 yılında Ermenistan nihayet parçalanmıştır. O dönemin başkenti olan Dvin (Sevan gölünün yanında) ile Doğu toprakları Sasani Perslerin eline geçer. Batı bölgeleri Bizans'a döner. Bu bölünme önemlidir, zira, burada iki kez ve kesin olarak, Ermenistan'ın, Aras vadisi çizgisine göre, iki kısma bölünmesi gözlenmektedir. Batı kısmı, bugünkü durumda olduğu gibi, Anadolu'daki yönetime bağlanmıştır.

629 yılında, Perslere karşı başarılı bir savaş veren Bizans tüm Ermenistan'ı zaptetti. Fakat bu çaba, 642'den itibaren Mezopotamya'dan gelen Araplar Dvin'i ele geçirdikleri ve doğrudan doğruya Damas'a ve sonra Bağdet'a bağlı derebeylere eyaletin yönetimini bıraktıkları için, sonuçsuz kalmıştır.

Bunu izleyen yarı anarşi döneminde, 800 yılından itibaren, Ani'ye yerleşmiş, Yahudi kökenli, soylu yerel bir aile olan Bagratlıların ortaya çıkışı gözlenmektedir. 885'te, Achad Bagraouni, Bağdat'a bağlı kalmak suretiyle, öteki derebeylere kendini kabul ettirmeyi başardı. Ailesi 970 yılına doğru, Abbasilere karşı zorlu bir bağımsızlık elde etmeyi başaracaktır. Fakat bu bağımsızlık, karşılık olarak, Ermenistan'ın yeni bir feodal parçalanmasıyla birlikte gelecektir.

Ani'deki Ermeni anıtları bu devrin tarihini taşımaktadır.

1045 yılında, Bagratit sultanı prensliğini Basileus Constantin Monomaque'a bıraktı. Monomaque prensliği fethedip Ani'nin ele geçirilmesini sağlamalıydı.

Bizanslıların kuvvet kullanmaya dönüşlerinin ertesi günü olmadı. Zıra 1071'de, Selçuk Türkleri Malazgirt'de Basileus Diogène'i yenip başta Ermenistan olmak üzere Anadolu'yu ele geçirdiler.

Feodal ve aslında kargaşa içindeki bir Ermenistan'ın komşu devletlerin zayıflığından kaynaklanan ve geçici olan "bağımsızlığı" bu duruma göre, aşağı yukarı yetmiş beş yıl sürmüştü. Ve de hepsi bu kadarla kaldı. Bazı uluslar doğal olarak devlet halinde oluşmakta ve bunu başarıncaya kadar çabalarını arttırmaktadırlar. Bazıları ise, bu ol-

guyla hiç ilgilenmemekte ve dağınık olmalarına karşın, bireylerini birbirine bağlayan kültürel bağın devam etmesine daha çok önem vermektedirler. Bu hep böyledir ve bu gözlem hiçbir yargı içermemektedir ve yalnızca gerçek söz konusudur. Eğer Ermenilerin gerçekten bir ulusal bilinçleri olsaydı, örneğin Arnavutların ya da Montenegrin'lerin yaptıkları gibi, bağımsızlıklarını zorla kabul ettirinceye kadar inatla savaşırlar ve XIX. yüzyılın sonunda sözde kurbanı oldukları "katliamlardan" çok önce, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki öteki Hristiyan uluslar gibi, bunu kendileri başarırlardı. Fakat tam aksine, sekiz yüz yıl boyunca, kendilerine dinlerini rahatça uygulamalarına, devlet içersinde çok önemli görevler elde etmelerine ve ticarette hemen hemen bir tekel sağlamalarına olanak veren bir yönetim sisteminden hiç de yakınmadan, Selçukluların ve daha sonra da, Osmanlıların egemenliğini uslu uslu kabul etmişlerdir. Olayların özü işte budur.

Küçük Ermeni krallığının var olduğu da doğrudur: XII. yüzyılda, Haçlı Seferlerinin fırtınası içersinde, kurulan bu krallık, Bizanslıların, 1045'deki fetih sırasında, asıl Ermenistan'daki topraklarının ilhakını dengelemek için, Kayseri ile Adana arasında Ermeni soylularına timar olarak vermiş olduğu çeşitli toprakları bir araya toplamıştır. Bu soylular yanlarında kölelerini de götürmüşler ve bu, belli bir Ermeni göçünün Kilikya'ya gitmesine yol açmıştır.

Başkenti Sis'de olan Ermeni prensliği Edesse (Urfa), Antioche ve Tripoli'nin Frank prensliklerine sırtını dayamıştır. Prens II. Leon, kendisine 1198 yılında, imparator Kızıl sakal Henri II tarafından krallık tacı giydirilince, mutluluk saatini görmüş oldu (Harita 2'ye bakınız).

1247'de, Anadolu'nun Moğollar tarafından istilası sırasında, küçük Ermenistan Moğollara boyun eğmiş ve Suriye'de, Frank sömürgesine uygun politikalarını desteklemiştir. Bu tutum onun, çok doğal olarak, 1260'da, Hülagu Han'ın bozguna uğramasından sonra, düşmanları Memluklar tarafından kuşatılıp yıkılmasına neden olmuştur. 1375 yılında, ikinci bir Memluk seferi, Sis'in alınması, Kilikya'nın fethi ve Ermeni nüfusunun temeli olan 40.000 kişinin Halep'e sürülme-

siyle son bulmuştur. O dönemin göçmenleri günümüzde çok hoş bir biçimde yayınlanan masala rağmen, Suriye ve Palestin'deki bugünkü Ermeni nüfusunun çekirdeğini oluşturmaktadırlar.

Bu arada, Kilikya'nın son sultanı IV. Leon, can çekişmekte olan krallığı üzerindeki hanedan iddialarını Kıbrıs'lı Lusignan prenslerine bırakarak ölmüştü. Böylece, tarihin bilmiş olduğu son Ermeni kurumu da ortadan kalkmış oluyordu.

1914 yılında, resmi Osmanlı istatistiklerine göre, Adana eyaletiyle Kayseri ve Maraş kazalarında toplam olarak –kimi zaman Zeytun'da yığılmış olduğu gibi– 150.000 Ermeniden biraz daha az bir nüfus, yani nüfusun sadece önemli bir azınlığı kalmış oluyordu. Ancak, bu konuda belli bir propagandanın bir yüzyıldan beri yaptığı gibi, Kilikya'nın sahibi olarak Ermenilerin bir "tarihi hakkı" olduğunu ileri sürmek, Belçika'nın Palestin ile Lübnan'ı, Flamanlı baronların bu toprakları eskiden fethetmiş oldukları ve bu iki yörede Fransız adını taşıyan kaleler yapmaları nedeniyle, geri istemeleri kadar saçma bir şeydir.

Bir gerçek olsa da, Ermenilerin 1918'lere doğru kendilerini kaptırdıkları büyük düşler içersinde, Adana'dan Trabzon'a kadar, üç denizde kıyısı olan ve Bakû'ya kadar uzanan dev bir Ermenistan tasarlamış olmaları nedeni ile bunun altını çizmek gerekmektedir. Oysa, talih onların böyle fetihler yapmalarına izin vermemiştir. Ve de her ne olursa olsun, böyle iddialarda bulunmalarında hiçbir hakları yoktur.

Söylediğimiz gibi, büyük Ermenistan, Bizanslılar tarafından yeniden zaptedilmesi sonucu, 1045'de özgürlüğünü kaybetmişti. O zamandan bu yana, bağımsız siyasi bir güç olarak, varlığını sona erdirmiş bulunuyordu. Ancak, kısa bir süre sonra, egemenliğine kavuşmaksızın, birliğini yeniden kaybedecekti ki bu, Ermeni halkı için, daha ilerde kaynağında tüm felâketlerin oluşacağı son derece ciddi sonuçlara yol açacıktır.

Selçukluların, daha sonra da Osmanlıların egemenliği altında olan, 1385'te Timur tarafından istilâ edilen Ermenistan, 1450 yılına doğru,

Akkoyunlu Türkmenler tarafından zaptedilmiş ve daha sonra, 1473'te, Safeviler tarafından İran'a ilhak etmiştir. O devirde, zaptedilen toprakların batı sınırı Erzincan ile Sivas arasında bulunmaktaydı.

1514 yılından itibaren, Osmanlı Sultanı I. Selim Doğu Anadolu'nun fethine girişti ve o zamanlar Isfahan'a yerleşmiş bulunan Safevilere karşı kazandığı Çaldıran seferiyle Ermenistan ile Azerbaycan'ın egemenliğini ele geçirmiş oldu. Bundan yine de, Perslere karşı, Kanunî Süleyman'ın parlak bir zaferiyle ancak 1555 yılında sona eren uzun bir savaş olduğu sonucu çıkar. Mingrelie (Gürcistan) ve Abazasyan Kanunî'ye veriliyordu.

Ancak, bu Osmanlı egemenliği uzun sürmeyecektir. 1639'da, imzalanan Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla, Sultan İran'a Kafkasya'nın doğu kısmını, yani Azerbaycan'ı ve Aras'ın doğusunda bulunan Ermenistan'ın bir kısmını ve Erivan'la Ecmiadzine'yi geri vermiştir. Bu durumda, Ermenistan bin yıl önceki gibi, kendisini boyunduruğu altına alan iki güç arasında yeniden ve aynı çizgiye göre bölünmüş oluyordu.

Ve aradaki sınır bugün tam olarak, Aras ırmağı yatağından Erivan'ın yukarı kısmında, ırmağın batıya doğru büyük dirseğine kadar çıkan aynı sınırdır (Harita 3'e bakınız). Fakat, 1639'dan bu yana, Rusların Kafkasya'ya müdahalesi sonucu, sınır büyük ölçüde değişmiştir. 1774 yılında Kırım üzerindeki Osmanlı egemenliğinin kaybını onaylayan Küçük Kaynarca Antlaşmasından itibaren, Rusların siyasi projesinin Karadeniz kıyılarını topraklarına katmak olduğu açıktır. Bu işi yavaş yavaş, küçük parçalar halinde, sarsılmaz bir inatla gerçekleştireceklerdir.

Batı kıyısı konusunda, Osmanlıların ilk geri adım atışları 1812'de, Ruslara Abazistan ile Gürcistan'ın bırakılmasını —bu topraklar 1801 yılından itibaren ilhak edilmiş durumdaydı— onaylayan Budapeşte Antlaşması ile kendini göstermektedir. Osmanlı baskısından kurtulan Kafkasya'daki Çar I. Aleksandr'ın orduları derhal, İran'a karşı sonu gelmez bir savaş başlatmıştır. Bu savaş ancak 1828'de, İranlıların Ruslara Aras'ı ve özellikle de Erivan Khanat'ı, yani Doğu Azerbay-

can'ın tüm topraklarını bırakmasıyla sona erecektir. Mart ayında imzalanan Türkmençay Antlaşmasıyla, Ruslar Osmanlılarla sınır komşusu oldular ve tarihi Ermenistan topraklarının bir kısmı üzerindeki egemenlikte Perslerin yerini aldılar. Ve bir ay sonra, 1828 Nisan ayından itibaren, Ermenistan seferini kısa bir süre önce tamamlamış olan Loris Melikov'un orduları, Türk Anadolu'yu beşinci Rus-Osmanlı savaşı çerçevesi içinde istila edip ilk kez, Kars kalesini kuşattı. Ve yine aynı nedenle, ilk kez, Osmanlı Ermenistan'ı halkları, Rus ordusunu destekleyen Ermeni kökenli Etchliadzine'li Catholicos'la fanatikleşmiş Osmanlı Ermeni halkı isyana çağırarak Müslüman nüfusu korkutmakla görevli birliklerin oluştuklarını görecektir. Aynı senaryo, Rus ordularının aynı topraklara bir yarma harekâtında bulunduğu her defasında, şaşmaz bir biçimde tekrarlanacaktır. Şu farkla ki, zamanla Rus propagandası yöntemlerini iyileştirecek ve "Ermeni sorununun" sürekli bir kargaşa konusu olacağı andan itibaren, Rus ordusu, Osmanlı ordusunu hırpalayacak ve onları arkadan vurup yok etmeye çalışacak olan silahlı eşkiya çetelerine güvenebilmekten dolayı güvence içersinde olacaktır.

1828 seferi, Ruslar için olumsuz olmuştur. Çünkü, Edirne Antlaşması ile ele geçirmiş oldukları yerleri bırakmışlardır. Osmanlı yine de Batum'u kaybetmiştir.

Kırım Savaşı sırasında, 1855 sonbaharında, Sivastapol'un düşüşünden sonra, yeni Çar II. Aleksandr, babasının başarısızlığının öcünü almak için, inatçı bir çaba gösterip Kars'ı aldı. Fakat, kale 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşmasıyla geri verilmiş ve önceki sınır kabul edilmiştir.

Yirmi yıl sonra, 1877 seferi sırasında, Ruslar bu kez, Ermenistan'a kesin olarak girmekte çok kararlıydılar. Kars'ın üçüncü kez alınışından ve batı Osmanlı cephesinin çöküşünden sonra, Berlin Antlaşması Ruslara, yukarı Aras vadisini, Kars ve Ardahan şehirlerini bırakıyordu. Ruslar Kars'ı kendi demiryollarına bağlamakta ve kalesini güçlendirmekte acele ettiler.

1 Kasım 1914 yılını savaş ilânıyla belirleyen gelecekteki çatışmaya kadar otuzaltı yıl geçip gidecektir. Fakat, oldukça uzun olan bu dönem asla, Osmanlı Ermenistan'ı için bir barış dönemi olmayacaktır. 1880'den itibaren ve de tarihte ilk kez, Osmanlı Ermenistan'ı Osmanlı hükümetinin başarısız bir biçimde önlemeye çalıştığı isyanlar, eşkiyalık ve kanlı eylemler içinde yüzmekteydi. Ayaklanmalar –ki bu konuya tekrar döneceğiz– beklenen bir tarih sırasıyla, birbirini izler. Eylemler sistemli olarak yaygınlaşır ve düzenin yeniden kuruluşuna zorunlu olarak eşlik eden olayları bastırma tarzı köklü kinlerin oluşmasına yol açar.

Kuzeyde, Erzincan ve Erzurum, güneyde Diyarbakır ve Van'ın dahil olduğu tüm topraklar yirmi yıldan fazla bir süreyle, uzak ve iyi yönetilmemiş bir yörede bunun getirdiği tüm koşullarla, isyana kışkırtmaya tabi tutulmuştur.

İnceleyeceğimiz olayların ortaya çıkışından hemen önce, ilgili halkların savaşın başlarında içinde bulundukları sinirlilik ve kin gütme fikri anlaşılmak isteniyorsa, bu düşünceleri akıldan çıkarmamak gerekir.

Osmanlı İmparatorluğu 1 Kasım 1914 tarihinde savaşa girer.

1915 yılının baharında, Osmanlı Hükümeti Doğu Anadolu Ermeni halkını, o zamanlar Osmanlı toprağı olan Suriye ve Yukarı Mezopotamya'ya göndermeye karar verir. Bize iddia edildiğine göre, gerçekte, bir katliam, kılıfına uydurulmuş bir yok etme önlemi söz konusuydu. Bunun ne olduğunu inceleyeceğiz. Ancak, bu acı olayları ortaya koyup tartışmadan önce, yine haritaya göre, (Harita 4'e bakınız) savaş boyunca, cephe hattının yer değiştirmelerini dikkate almak gerekmektedir.

Halen, Türkiye'de büyük kentlerin dışında, hemen hemen Ermeni yoktur. Rus-Türk sınırı, 1828 yılı çizgisine çekilmiştir ve Sovyet Rusya'ya federal olarak bağlı bir Ermeni Cumhuriyeti, Ermeni nüfusunun tabanını oluşturmaktadır. Peki, eskiden Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermenilere ne olmuştur acaba? Hepsi ölmüş müdür?

Bu, özellikle savaş sırasındaki harekât planının incelenmesi halinde, kişinin bir fikir edinemeyeceği bir sorudur.

1914 yılının Aralık ayında, Enver'in kumandası altındaki Osmanlı ordusu, Kars yönünde saldırıya geçer ve Sarıkamış'ta soğuktan olduğu kadar düşmanın karşı saldırısına hazırlıksız olmaktan kaynaklanan bir felâketle karşılaşır. Cephe daha sonra, sürekli olarak Erzurum'un doğusuna, yeni sınırın yakınlarına kadar çekilir.

1915 yılı başlarında, Osmanlıların haberi olmadan, Ruslar Ağrı çevresini dolaşıp İran sınırı boyunca, güneye doğru inerek bir çevirme harekâtına başlar. İşte o zaman, savaş boyunca Ermeni halkının ilk önemli yer değiştirmesine yol açan Van Ermenilerinin isyanı patlar. Bu duruma göre, bu konu üzerinde durmamız gerekecektir.

1915 yılının 20 Martından itibaren, Van valisinden gelen bir telgraf isyan haberi ve açıkça şunları belirtir: "2000'den fazla isyancı olduğunu düşünüyor ve isyanı bastırmaya çalışıyoruz."(1) Aslında boşuna zahmet... Zira, 23 Mart günü, aynı vali, ayaklanmanın civar köylere doğru yayıldığını haber verir. Bir ay sonra durum umutsuzdur. 24 Nisan günü, validen gelen telgraf şöyledir: "4000 asi civardan yöreye getirilmiştir. Bunlar yolları kesmekte, civar köylere saldırıp onları yakıp yıkmaktadırlar. Şu anda, çok sayıda kadın ve çocuğun ne ocağı, ne de evi vardır. Bu kadınlarla çocukları (Müslüman) batı eyaletlerine göndermek uygun olmaz mı?" Ne yazık ki, bu iş hemen gerçekleşmez ve de bu başarısızlığın sonuçları şöyle olur:

"Kafkasya'daki Rus ordusu, gönüllü Ermenilerden oluşan büyük bir destekle, Van yönünde saldırıya geçmiştir –bunları bize Amerikalı tarihçi Stanford J. Shaw söylemektedir–. "Ermeniler 28 Nisan günü, Erivan'dan ayrılıp 14 Mayısta Van'a girmiş, genel bir katliam düzenleyip izleyen iki gün boyunca, yerel Müslüman halkı öldürmüşlerdir. Rus himayesi altında, Van'da bir Ermeni devleti kurulmuştur. Bu devlet, ölen ya da kaçan Müslüman halkın ortadan kaldırılmasından sonra da devam edecek gibi görünüyordu."

Van şehrinin Ermeni nüfusu bu trajik olaylardan önce, sadece

33.788 kişiyi, yani tüm nüfusun yalnızca % 42'sini temsil ediyordu. Bu, sadece boşluk yaratmak amacıyla, silahsız bir halkın (Müslüman erkekler cephede idi) üzerinden gerçekleştirilen bu katliamların kapsamı hakkında bir fikir vermektedir.

Bu eylemlerde, ne rastlantıya bağlı, ne de kazara bir şey olmamıştır. İşte, başka bir tarihçi olan Valy'nin söyledikleri şunlar: "1915 Nisan ayında, Ermeni devrimciler Van kentini ele geçirip oraya Aram ve Varelou'nun (Taşnak Devrimci Partisinin ilk şefi) kumandası altında, bir Ermeni kurmay heyetini yerleştirdiler. 6 Mayıs günü kenti tüm Müslümanlardan temizledikten sonra, Rus ordusuna teslim ettiler. En ünlü liderleri arasında (Van'da), Garro adıyla tanınan, Osmanlı parlementosunun eski bir üyesi Pastırmacıyan bulunuyordu. Garro Osmanlılarla Ruslar arasında çatışma başlayınca, Ermeni gönüllülerinin başına geçti."

18 Mayıs 1915 günü, Çar "Van'daki Ermeni halkına bağlılıkları için teşekkürlerini gönderiyordu. Bu sırada, Aram Manukyan Ruslar tarafından vali seçiliyordu.

Shaw, asi yönetimin kuruluşu sonucu cereyan eden olaylarını anlatımını şöyle sürdürmektedir:

"Muş'tan ve Doğu'nun başlıca merkezlerinden gelen binlerce Ermeni, yeni Ermeni devletine doğru koşmaya başladı. Aralarında kısa bir süre önce kurulan sürgün katarlarından kaçıp kurtulan birçok insan vardı. Temmuz ortalarında, Van yöresinde toplanmış en az 250.000 Ermeni vardı. Rus ordusuna, geri çekilirken, ölü doğmuş olan devletin işlediği cinayetlerden dolayı bir cezadan korkan binlerce Ermeni eşlik ediyordu." Osmanlıların amansız düşmanı Hovannisyan adındaki başka bir yazar şunları yazmaktadır: "Ortaya çıkan paniği dille anlatmak mümkün değildi. Valiye karşı bir ay süren bir direnişten, kentin kurtulmasından ve bir Ermeni hükümetin kurulmasından sonra her şey kaybedilmiş oluyordu. Geri çekilmekte olan Rus kuvvetlerinin arkasından koşan, Kürtlerin arka arkaya kurdukları tuzaklarda sahip oldukları şeylerin çoğunu yitiren 200.000'e yakın sı-

ğınmacı Kafkasya ötesine atıldılar." Yazar bu bozgun sırasında, ölen Ermeni sayısını 40.000 olarak tahmin etmektedir.

Van olayları üzerinde, ne yazık ki üzücü örnekler oldukları için, biraz fazla durduk.

Önce, Ermeni azınlığının yoğun bulunduğu yerlerdeki ayaklanmanın 1915 başlarında Ruslara karşı savaşan Osmanlı orduları için ne kadar yaygın ve tehdit edici olduğu buradan belirgin bir biçimde anlaşılmaktadır. Burada, açık ve seçik olarak, düşman karşısında ihanet olgusu söz konusudur. Aslında, Ermenilerin bu tutumu günümüzde, Ermeni iddialarının lehinde olan yazarlar tarafından küçümsenmekte ve hatta açıkça inkâr edilmektedir: Zira, gerçekten rahatsız olmaktadırlar.

Öte yandan, resmi Osmanlı telgrafları, Ermeni liderlerinin ülkeyi ele geçirmek için, yerel nüfusun çoğunluğunu –Müslümanları– ortadan kaldırma yolundaki kesin istekler konusunda tarafsız tüm yazarların görüşünü doğrulamaktadır. Bunu daha önce söyledik ve bu konuya tekrar döneceğiz. Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir yerinde, isteyerek dağılmış olan Ermeni nüfusu, az da olsa, özerk bir Ermeni bölgesinin oluşmasına olanak veren bir çoğunluk oluşturmamaktaydı. Bu koşullar altında, izledikleri politikaları başarıya götürmek için, Ermeni devrimcilere sadece, Müslüman nüfusu ortadan kaldırmak suretiyle, azınlığı çoğunluğa dönüştürmek yolu kalıyordu. Elleri boş kaldığı her defasında, Rusların bile karşı olmalarına rağmen, bu yönteme başvurmuşlardır.

Osmanlılar tarafından sözde kılıçtan geçirilen Ermenilerin yararına olmasına çalışıldığı zaman, dürüst gözlemci için, ne olursa olsun, kaybolanların sayısı ile sözümona öldürülenlerin sayısını karşılaştırmak gerekmez. Savaş boyunca, cephenin yer değiştirmesi ve Rusların himayesinde ve savaşın ortasında, özerk bir Ermeni devleti oluşturma umudu, Osmanlı Ermeni halkının gerçek bir arzusuna yol açmıştır. Bunu bize söyleyen, Ermeni yazar Havannisyan'dır. Çılgın Van ayaklanması, Doğu Anadolu'nun her yerinden, daha sonra, 3.000 m.

yükseklikteki dağları aşarak, Rusya Ermenistanı'na kaçacak olan, daha sonra Erzurum'a dönen, tekrar başkaları ile geri kaçan ve böylece sürüp giden 200.000 Ermeniyi kendinde toplamaktadır. Savaşın ortasında, böyle bir cehennem azabı çeken halkın toplam kuvvetinin önemli bir kısmını kaybetmiş olması kaçınılmaz bir şeydi.

Fakat dürüstlük, özel olarak savaş koşullarından ve onlarca yıldan beri, her yerde azınlık oldukları halde, ayaklanma ve katliam yoluyla, onları bağımsız bir devlet oluşturabileceklerine inandırmak suretiyle Osmanlı Ermenilerini zehirleyen çılgın propagandalardan kaynaklanan bu insan kayıplarını Türklere bağlamayı kabul etmemeye götürmeliydi.

Çarpışma öyküsüne gelelim:

Osmanlıların yarma harekâtı sürekli olmadı ve Ağustos ayından itibaren, Osmanlılar Van'ı tekrar Ruslara bırakmak zorunda kaldılar. Doğu cephesi, 1915 yılı sonunda, Van-Ağrı-Horasan çizgisi üzerinde süreklileşir.

Fakat 1916 Mart ayında, iki koldan bir kerpeten şeklinde büyük bir Rus saldırısı başlar: Kollarından biri Bitlis ve Muş yönünde, güneyden Van gölünü dolaşmakta, öteki, 16 Şubatta zaptedilen Kars'tan Erzurum'a doğru yönelmektedir.

Burada da, Ruslara önlerinde kimseyi bırakmamaya kararlı düzensiz Ermeni grupları eşlik ediyorlardı.

Shaw şunları belirtmektedir: "Bir milyondan fazla Müslüman köylü ve çingene kaçmak zorunda kaldıklarına ve bunlardan binlercesinin Erzincan'a doğru çekilmekte olan Osmanlı ordusunu izlemeye çalıştıkları sırada, parça parça doğrandığına göre, bundan savaşın en korkunç katliamının yapıldığı sonucu çıkmaktadır." Bu rakamın büyüklüğü insanı şaşırtmakta ve azınlık Ermenilerin ulaştığı ve terörle beslemiş olduğu vahşetin büyüklüğü hakkında bir fikir vermektedir. Rus orduları elbette ki bundan sorumlu değildir.

Bu durumda yenilen Osmanlılar bir araya toplanmışlardır: 19 Nisan günü, Trabzon alınıyor, Temmuz ayında da Erzincan. Sivas bile

tehdit altındaydı. Bununla birlikte, Van gölünün etrafındaki Rus saldırısı geri püskürtülüyordu. 1916 Ağustos ayında, cephe, Osmanlı tarafında, Rus topraklarında Trabzon ve Erzincan'ı içine alan ve Bitlis'in güneyine doğru giden konveks bir cep oluşturuyordu. Bu durum, 1918 ilkbaharına kadar değişmeyecekti.

Elbette ki devrimci Ermeni örgütleri Rus zaferinin gerçekleştiğini sanıp yeni işgal edilen toprakların Trabzon gibi bir limanı olduğu sürece, düşlerinin gerçekleştiğini düşündüler. Bu durumda, Erzurum yöresinde, Van'dan kaçanlardan, fakat aynı zamanda da Rus Ermenistan'ı göçmenlerinden oluşan tüm Ermeni halkının yığıldığı görüldü.

1917 yılı boyunca, Petersburg devrimiyle felç olan Rus ordusu silahını bıraktı. 18 Aralık 1917 günü, Bolşevikler Osmanlı hükümetiyle Erzincan'da mütareke imzaladılar ve bunu, 3 Mart 1918'de, 1878'de kendisinden alınmış olan doğu topraklarını Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesini kabul eden Brest-Litovsk Antlaşması izledi. Ruslar Kars'la Ardahan'ı geri veriyorlardı. Bu durumda, "Ermenistan" kendi yoğun yerleşim toprağına, Rus Ermenistanı'na indirgenmiş oluyordu.

Fakat Ermeniler bunu böyle anlamıyorlardı. 13 Ocak 1918'den itibaren, birliklerin geri çekecek olan Bolşeviklerden kendi yerlerine silahlanma olanağı sağlıyorlardı (Lenin'in 13 no.lu emri). Daha sonra, Gürcüler ve Azerilerle, 10 Şubat 1918'de, menşevik eğilimli, Brest-Litovsk'da yapılacak olan antlaşmanın özel koşullarını önceden reddeden birleşik bir sosyalist cumhuriyet kuruluyordu. Nihayet, Rus ordusunun dağılmasından yararlanan Ermeniler özellikle Erzurum ve Erzincan'da, daha sonra utanç içinde olan Rus subaylarının anlattıkları dayanılmaz iğrençliklerle, Müslüman halkının kesin bir biçimde katliamını düzenlediler. Amaç hep aynıydı: Ermeni göçmenlere uluslararası kamuoyunun nazarında, toprağın tekel hakkını sağlamak için boşluk yaratmak. Shaw, 1914'te, toplam olarak 3.300.000 kişiyi bulan Trabzon, Erzincan, Erzurum, Van ve Bitlis gibi beş eyaletin Türk nüfusunun, savaştan sonra, 600.000 göçmene indiğini ifade etmektedir.

Bu alçakça cinayetler öyküsünden, Osmanlı ordusunun hareketsiz kalmadığı anlaşılmaktadır. 12 Mart 1918'de, bu kez Ermenilere karşı, Erzurum'u geri alıyor, sonra, 1915'te Van'da olduğu gibi, kötü niyetler taşıyan yeni göç etmiş Ermenileri tekrar ezerek doğuya doğru ilerliyordu.

4 Haziran 1918'de, Kafkas Cumhuriyetleri, Brest-Litovsk antlaşmasının hükümlerini onaylayan ve 1877'deki önceki sınır çizgisini kabul eden bir anlaşmayı Osmanlı ile imzalıyor ve Osmanlı birliklerine İngilizlere karşı Bakû'yu almaya gitmek için, Ermenistan'ın güneyinden dolanıp geçmelerine izin veriyorlardı. Osmanlı ordusu bunu 14 Eylül 1918'de gerçekleştirdi. Mondros Mütarekesi Osmanlıları orada, izleyen 30 Ekimde gafil avlıyordu.

Bunu izleyen Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma döneminde, Ermeniler Osmanlı birliklerinin geri çekilmesinden yararlanmakta acele̦ci davrandılar ve 19 Nisan 1919'da, Kars'ı tekrar işgal ettiler. Gürcüler de Ardahan'ı. Bu durum, cephe hattının yeniden batıya doğru, hemen hemen 1878 sınırına göre, yer değiştirmesini sağlıyordu. Onsekiz ay boyunca, Ermeniler buradan, kendileri tarafından işgal edilen ve özellikle de kuzeybatı yönünde, Karadeniz ve Trabzon'a doğru olan toprakların civarındaki soydaşlarına yardımlarını artıracaklardır.

Ve elbette ki, Kars yöresinde, yeniden bir yerleşime girişeceklerdir. "Wilson'un 12 ilkesi" Osmanlı egemenliğini Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk kısmında garanti altına almışsa da, uluslar ilkesinden yola çıkmak suretiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını öngörmüştür. Ve eğer Sevr Antlaşmasının (10 Ağustos 1920) 89'uncu maddesinin –ki bu antlaşma asla onaylanmamış ve dolayısıyla ölü olarak doğmuştur– gelecekteki Ermenistan'ın sınırlarının hakemliğini ABD başkanına verdiği dikkate alındığında, manevra başarılı olabilirdi.

Silahların yazgısı bu konuda başka türlü karar verdi. Türkler Mustafa Kemal sayesinde tekrar dirildiği için, Kâzım Karabekir Paşa 28 Eylül 1920'de Ermenilere karşı saldırıya geçti ve 30 Ekim günü, Kars

kentini ve ordularının önünde, beş yıl süren savaşta üçüncü kez, Türk makamlarına baş eğmeyi kendi tarzlarınca kabul etmeyen büyük bir Ermeni kuvvetini ezdikten sonra, 7 Kasımda, Gümrü'deki Alexandropol'ü aldı.

Böylece, Doğu cephesinde, Ermeni halkının göç olayı sona ermiş bulunmaktadır. Oysa, bu halk gerçekte, hiçbir zaman, Türkler tarafından Ermenilere karşı gerçekleştirilen sözde "katliam" istatistiklerine sokulmamıştır. Bu halk hakkında bilinen şey, çok belirsiz sayıdaki sağ kalanların korkunç bir deneyimden sonra, Sovyet Ermenistanı'na sığınmış olmalarıdır. Kişilerin aptallığının ve son derece canice bir propagandanın, yerli halkın katliamı sayesinde, hayali bir devlet kurmak için, savaş ortasında cepheye yerleşmeye zorladığı bu zavallıların sayısı ne kadardı acaba? Van'da yüzlerce bin. Erzincan'da, Erzurum'da, bu konuda hiçbir şey bilinmemektedir. Fakat bilinen şudur ki sağ kalmış olsalar bile, savaşta "kaybolanlar" arasında sayılmış durumda olmalarıdır.

Ve sayıları çok belirsiz olduğundan, göç ettirilen kurbanlarla ilgili, yaklaşık bir sayının bile asla söylenilemeyeceğini sanmaktayız. Bu sorunu daha ilerde ele aldığımızda, bu hususun unutulmaması gerekecektir.

Ve tarihî diplomatik bir açıklama yapmamamıza karşın, altmış yıldan fazla bir süreden beri, değişmez bir biçimde, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içersindeki yabancı emperyalizmin eylemiyle, yinelenen ve beslenen bu savaşlarla bu acılara nihayet bir son vermiş olan antlaşmaların hükümlerini hatırlatmadan, Anadolu'nun doğu sınırlarının bu kısa öyküsünü bitiremeyiz.

7 Kasım 1920'de Alexandropol'da, 3 Aralıktan itibaren, bugünkü sınırları onaylayan bir barış anlaşmasının izlediği bir mütareke imzalanıyordu. Vratzian'ın Ermeni sosyal demokrat hükümeti tarafından imzalanan bu antlaşma gerçekte Erivan'da hiçbir zaman onaylanmamıştır. Zira Ermenistan devrim savaşı içindeydi ve hükümeti, antlaşmanın günü ve yerini Bolşeviklere bırakmak zorunda kalmıştı.

Mustafa Kemal hükümeti Bolşeviklerle çoktandır görüşme halindeydi ve bu görüşmeler 16 Mart 1921 tarihinde, hâlâ yürürlükte olan Moskova Antlaşması ile sonuçlandı. Bu antlaşmanın 1. maddesi Türkiye'nin doğu sınırını bugünkü çizgisiyle tanımakta ve 15. maddesi "Rusya'nın Kafkasya ötesi cumhuriyetleri"ni ilgilendiren Türk-Rus antlaşmasının taraflarını tanımaları için gerekli baskılar yapmayı üstlenmektedir.

Söz konusu olan "baskılar" yönetimlerin benzerliğinden kaynaklanıyordu. Zira, 1921'de, söz konusu olan hükümetlerin hepsi, Bolşevik olmuştu. İşte bu temel görüşler üzerine, 1921 Eylül ayında, Kars'ta, Rusya-Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı bir araya toplayan bir konferans açıldı. Bu konferans, günümüzde de, Doğu Anadolu'yu ilgilendiren diplomatik anlaşmaların temel yasasını oluşturan 13 Ekim 1921 tarihinde imzalanan antlaşmayla son bulmuştur (Harita V. e bakınız.)

Bu antlaşmanın 1. maddesine göre, taraflar önceki hükümetleri tarafından aralarında imzalanan geçmişteki antlaşmaları gerçekleşmemiş gibi kabul etmektedirler. 1921 martında imzalanan Türk-Rus antlaşması tek istisnadır.

4. maddesinde, taraflar hâlâ güncel olan sınır çizgisi üzerinde durmaktadır. 15. maddede, "imza koyan hükümetlerden her biri, başka tarafların halkı tarafından, Doğu cephesinde savaş sırasında, işlenen cinayetler ve bunun sonuçları için, genel bir af ilân etmeyi üstlenirler" denilmektedir.

Bu son madde çok ilginçtir, zira bu madde, antlaşmaya imza koyan güçlerin aralarında barış yapmaya gerçekten hazır olduklarını, buna göre, çok akılcıl bir biçimde geçmişi unutmayı kabul ettiklerini ve dolayısıyla, devlet olarak, "Ermeni davasının" sözde savunucularının her zaman akıldışı ve kimi zaman da canice olan savlarını desteklemekten peşinen vazgeçtiklerini göstermektedir.

Aslına bakılırsa, bunlar bu durumu çok iyi bilmektedir ve dolayısıyla, günümüzde, söz konusu soruna tamamiyle yabancı olan adsız

uluslararası kuruluşlar nezdinde resmi destek sağlayamamaktadırlar. Buna göre, kurbanlarına karşı tekrarlanan cinayetlerle bir nefret dalgası yaratmayı umarak teröre başvurmaktadırlar.

Ancak, burada Türkiye konusunda, 1914 savaşına son vermiş olan Lozan Antlaşması, aynı zamanda ve peşinen, günümüzde en ufak bir vekâlet olmadan, Ermenilerin sözcüleri olduklarını ileri süren kişiler tarafından birkaç yıldan bu yana, gecikmeli olarak dile getirilen yakınmalara da sonsuza kadar son vermiş bulunmaktadır.

Gerçekte, antlaşmanın 31. maddesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış olan yeni devletlerin vatandaşlarına, Türk uyruğuna girmek ve eski ülkelerine dönmek için, iki yıllık bir süre tanımaktaydı. Yurt dışına çıkarılmış çok az sayıda Ermeni bunu yapmıştır. Onlara yine de böyle bir şey yapma olanağı verilmiştir. Eğer bugün, Doğu Anadolu'da artık Ermeni kalmamışsa, onlara geri dönmeleri yasaklanmamıştır ki.

Aynı şekilde, 45, 63 ve 65. maddeler de, yabancı olan vatandaşlara —dolayısıyla, yabancı olan olan Ermenilere— sürgüne gönderilme sırasında el konulan kişisel mallar konusunda, Osmanlı devletinin borçlarının temizlenmesini düzenlemektedir. Tüm bu hesaplar çoktan temizlenmiştir ve sürgünlerin torunlarının hangi "toprakları" ya da hangi "malları", büyükbabalarına yapılan geri ödemeden altmış yıl sonra, gelip isteyebilecekleri pek anlaşılamamaktadır.

Nihayet ve özellikle de, 1914 yılının tüm savaşa giren ülkeleri tarafından imzalanan ek protokolda, Lozan Antlaşması "savaş sırasındaki davranışı nedeniyle, suçlu olarak düşünülebilen herkes için, genel bir affı açıkça belirtmektedir.

Açık ve seçik olan durum şudur: Olaylara verilmeye çalışılan yeni ya da eski niteleme ne olursa olsun ve bu olaylar zaman aşımına uğramış olsun ya da olmasın, 1914 savaşına katılan devletler, kendileri ve vatandaşları için, her türlü şikâyet ve kovuşturmadan vazgeçmişlerdir.

Dava dinlenilmiş ve ilgili taraflar, Ermeni Cumhuriyeti'nin kendi

hesabına 1921 antlaşmasıyla yaptığı gibi, akılcı bir davranışla, bunu yargılamaktan vazgeçmişlerdir.

Bu, basit bir sağduyu olgusudur: Barış yapmak ve savaşın niteliği itibariyle, her zaman korkunç bir şey olduğunu unutmak için zaman vardır.

Ancak bu durum karşısında, davasının hukuksal olarak hiçbir dayanağı olmayan Ermeni davasının hak koruyucuları, kin yaratmaya varıncaya kadar, olayları sürekli olarak çarpıtmak suretiyle, mantıksız, duygusal nedenlerle, Türkiye'ye karşı uluslararası kamuoyu yaratacak duruma düşmüş bulunmaktadırlar. Bu girişim tarzı hiç de önemsenmez değildir, zira hiçbir ülke, gücü ne olursa olsun, itibarsız ve dostsuz yaşayamaz. O halde, olayların incelenmesinde, Türkiye'nin –Osmanlı olsun ya da olmasın– kendisine saygı gösterilmeye layık olup olmadığını tartışacağız.

Bu bizi, son bölümde, gerekçeleri kısaca gözler önüne sermeye götürecektir: Bahane gerekçeler ve bunların arkasında, Ermeni davasının beklenmedik hak savunucularının gerçek gerekçeleri... Bu gerekçelerin, daha şimdiden, savunmak savında bulundukları davadan daha soylu olduğunu söyleyelim.

İKİNCİ BÖLÜM

Sözde Ermeni Katliamı

Bu acıklı olayların incelenmesine girişirken, sözünü edeceğimiz o kadar çok olayın kalem kavgası başlatması nedeniyle, çok açık ve seçik olmak uygundur. Gerçekte, imgelem gücü, çoğunun sadece çok gerçek olduğu bu katliamların karşısında korkuya kapılmaktadır.

Bu duruma göre, sırayla şu hususları inceleyeceğiz:

1. Osmanlı hükümeti tarafından alınan önlemler.
2. Söz konusu önlemlerin nedeni.
3. Bu önlemlerin dolaylı sonuçları.
4. Ve bu korkunç sonuçların gerçek nedenleri.

Biz bu incelemeye hiçbir tarafı tutmadan girişmekteyiz ve dolayısıyla, hakettikleri gibi, güven veren belgelerle doğrulanmamış olan tüm önyargıları bir tarafa bırakacağız.

Fakat öte yandan, sağduyu ve çok basit bir mantığa uygun olarak, birine karşı bir suçlamada bulunan kişinin bunun kanıtını ortaya koymak zorunda olduğunu hatırlatırız. Zira, bu olgular dizisinin tekrarlanması, ne kadar bağnaz ve saldırgan olursa olsun, hiçbir zaman bunun haklılığını ortaya koymamıştır.

1– Osmanlı hükümeti tarafından alınan önlemler:

1915 şubat ayında, –bunu daha önce belirtmiştik ve bu konuya tekrar dönüyoruz– Ermeni toplumu tüm Doğu Anadolu'da ayaklanmış durumdaydı. İşte bu koşullar altında, 25 Şubat 1915'de, genel kur-

may başkanlığının tüm birliklere "Ermeniler, ne olursa olsun, askeri hizmette kullanılmayacaktır" yolunda karar veren bir genelgesi yayınlanmıştır.

Buna göre, 1908 Genç Türkler Devrimi'nden bu yana, tüm Osmanlılar gibi, askerlik yapmak zorunda olan Ermenilerin silahları alınmış ve bunlar levazım, istihkâm, vs. gibi yardımcı hizmetler için orduda tutulmuştur. Katliamın savunucuları bu önlemlerde, karanlık niyetlerini gerçekleştirmek için, Osmanlılar tarafından atılan ilk adımları görmektedirler: Savunmasız kaldıklarında daha sonra rahatça öldürmeleri için Ermenilerin silahları alınmış olacaktı!

Bu savın çocuksuluğu, gerçekten gazeteciliğe özgü bir biçimde, hemen bir tartışma düzeyinde yerini almaktadır. Zira, Osmanlılar savunmasız kalan Ermeni halkını gerçekten ortadan kaldırmak isteseydi, silahlarını ellerinden alacağı yerde, hiç silahlandırmamaları daha iyi olmaz mıydı? Ve eğer daha sonra, dört aylık savaşın sonunda, silahlarını geri almak üzere, Ermeniler silahlandırıldıysa, bu, karşı tezin saldırgan savlarının aksine, 1914 Kasımı ile 1915 Şubatı arasında, örneğin Ermeni erlerinin silahlarını alıp toplu firar gibi, imparatorluk içersindeki Ermenilerin ihanetine Osmanlı Genel Kurmayını inandıran bazı olayların geçtiğini göstermez mi?

Bu konuya tekrar döneceğiz. Ancak, bu muazzam polemik konusunun ne kadar ilk ve coşkusal bir düzeyde bulunduğuna işaret etmeyi çok istiyoruz.

Söz konusu genelge aslında, olası asilerin cezalandırılması konusunda çeşitli emirlerin belirtilmesinden başka, şu hususların kesin olarak açıklandığı 3. bir maddeyi içermekteydi: "Saldırı belirtilerinin görülmediği her yerde, yürürlükte olan gözetime rağmen, (Ermeni) halkına karşı bir baskı eylemi oluşturabilecek ve halkı korkutacak nitelikteki her türlü hareketten kaçınmak gerekmektedir. Böylece, itaat ve yasallık yolundan ayrılmayacak olanların korkacak hiçbir şeyleri olmadığı yolundaki inançlarını artırmak ve halkı umutsuzluğa iterek, ayaklanmaya kışkırtmamak gereklidir."

Bütün bunlar, sözü edilen halkı katletmeye hazırlanan bir hükümetin sözleri midir acaba? Oysa bize, elbette ki en ufak bir kanıt olmadan, İttihat ve Terakki komitesinin aynı şubat ayında, kesinlikle gizli bir imha planı hazırlamış olduğu söylenmektedir. Bu durumda, bu cinayet komitesinin, karanlık niyetlerini kendisinden gizlemeyi çok istediği kamuoyunun nazarında hiçbir iz bırakmamış olsa da, Osmanlı ordusuna "Ermeni halkını korkutacak nitelikteki her türlü baskıyı" yasaklayacağına, katletmek için iyi bir bahane bulmak amacıyla, onları ayaklanmaya kışkırtması gerekmez miydi? Suçlama en basit sağduyu ile çelişmektedir.

Önerilen önlemler ne yazık ki –bunu biliyoruz– dışardan beslenen Ermeni ayaklanmasını içermemektedir. Tam aksine, gördüğümüz gibi, Nisan ayı ortalarında, tüm Van yöresi isyan halindeydi ve kentin valisi kentten zorla kovulmuştu. Söylediğimiz gibi, yerel ayaklanmayı Osmanlı meclisinde serbest Taşnak Partisinin eski milletvekili ve Osmanlı Bankasına 1896'da yöneltilen bombalı saldırının yardımcı elebaşısı olan Pastırmacıyan yürütüyordu. Demek ki devrimci Ermeni partileriyle Osmanlı'nın düşmanları arasındaki gizli anlaşma açıktı.

Bu koşullar altında, İçişleri Bakanlığı, 24 Nisan 1915 tarihinde, bir genelgeyle, İstanbul ve büyük kentlerde, Ermeni Komite Merkezlerinin derhal kapatılmasını, yöneticilerin tutuklanmasını ve belgelerine el konulmasını bildirdi. Gazeteci Hamelin ve Brun'a göre, 24 Nisan günü, "600 yazar, şair, gazeteci, politikacı" (Hamelin tarafından seçilen öncelik sırası dikkate alınacaktır) "doktorlar, avukatlar, jüri üyeleri, öğretmenler, bilginler ve papazlar merkez hapishanesine gönderiliyordu."

Aynı yazarlar şu yorumu yapmaktadırlar: "Bu 24 Nisan tarihi bugün, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni halkının tümüyle ortadan kaldırılmasına yönelik bir harekâtın başlama vuruşu olarak kabul edilmektedir. Bir toplum ortadan kaldırılmadan önce, sesinin kesilmesine çalışılır. Aydınların ortadan kaldırılması arkadan olacak şeyleri haber vermekteydi. Gerçekte, imha planı çoktan yürürlüğe konulmuştu..."

Elbette ki Türklere düşman olan bu yazarların şu satırlarını okurken, Ermenilerin her yıl anısına toplumları harekete geçirdikleri ve her yerde anıt diktikleri "XX. yüzyılın ilk soykırımı"nın yalnızca aslında etkinliğini durdurmanın önemli olduğu devrimci Ermeni partilerinin kadroları olan yalnızca 600 "aydının" hapsedilmesinden ibaret olduğunu ve insanın bunun savaşın başlamasından sonra altı ay sürmesine şaşırmaktan kendini alamadığı bu durumu tantanayla itiraf etmelerini gözlemlemekten şaşkınlık duyabilir ancak. İnsanı rahatsız edebilen bu tutuklama değil –zira her hükûmet aynı şeyi yapabilirdi– bunun gecikici özelliğidir.

Ermeni yazar Hovanisyan'ın tutuklanan kişilerin "Anadolu'ya sürülüp öldürüldüklerini" soğukkanlı bir biçimde ileri sürdüğü doğrudur. Birbirlerini örnek alan Türklere düşman tüm yazarlar bu sürekli masalı yinelemektedirler. Bunun ne tür olursa olsun, ortada hiçbir kanıtı yoktur.

Tanınmış kişiler olan tutuklanan "600 aydın"dan bazıları yargılanmıştır –bu konuda, şu andaki (1988) Türk hükümeti arşivlerdeki belgeleri yayınlamayı düşünecekti– ve göz altına alınan diğerleri savaşın kalan süresi içersinde, doğal yazgılarını izlemişlerdir.

Ancak, 600 kurbanın karşı öyküsü sürekli ve evrenseldir. Resmi Osmanlı belgelerine göre, –Nisan genelgesi sonucu, 2345 tutuklama– soyup soğana çevrilenlerin 600 kişi olmadığı bilinince, bu işin ciddiyeti hesaplanacaktır.

Eğer Ermeni intikamcılar sözüm ona kurbanların dörtte üçünü unutuyorlarsa, anlattıklarına ne kadar itibar edilir ki? Ayrıca, 22 Nisandan itibaren –tutuklamalardan iki gün önce– Rus toprağında oturan ve muhabirini "kendisine gelen bilgilere göre, Ermeni halkının varlığını tehdit eden düzenli bir terörden" haberdar eden ve "Türk bağnazlığının şiddetine terkedilmiş olan halkını savunmak için" müdahale etmesi için kendisine yalvaran Ermeni papazı Etchmiadzine Catholicos tarafından ABD başkanına gönderilen bir telgrafın varlığı bilinince, tutuklanan kişilerin sözümona politik suçsuzluklarına nasıl inanmalı?

Bu telgraf tutuklamaların yapıldığı 24 Nisan günü ABD'de alındı. Oysa ki her şey sözde soykırımın ancak 24 Nisandan sonra başladığını göstermektedir. Catholicos'un tutumu bu durumda iki şeyi kanıtlamaktadır:

a) Bir yandan, bir "sızıntıdan" hazırlanmakta olan genelge öğrenilmiştir. Batı basınında, bir kez daha, Türklere karşı bir nefret kampanyası başlatmak suretiyle, genelgenin yayınlanmasına engel olmayı ummuştur. Otuz yıldan beri, yöntem, öylesine kötü niyetle etkin ve kullanılagelmişti. Fakat bu kez, genelge hemen yayınlandığı için, Ermeniler kıskıvrak yakalanmışlardır.

b) Öte yandan, ve özellikle de, Catholicos telgrafında, Osmanlı askerleri Anadolu cephesinde Ruslara karşı savaşırken, İstanbul'daki bazı Ermeni çevrelerinin savaş ortasında, kendisiyle gizlice haberleştiğini itiraf etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş ilânından önce, fakat Rusya'da çatışmaların başlamasından sonra, Kafkasya'nın Rus Valisi General Vorontzof'a 5 Ağustos 1914 tarihinde aşağıdaki mektubu yazan da yine aynı Catholicos'dur: "İstanbul'daki Patrikhane ve ulusal Ermeni Meclisi aracılığıyla elde edilen bilgilere dayanarak, yüksek zatınızdan İmparator Hazretlerine sadık kullarının en derin duygularını ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin en içten sevgilerini sunmanızı diliyoruz..."

Catholicos'un 1915 Nisanındaki girişimi bile, tek başına, İstanbul'daki bazı siyasi Ermeni çevrelerinin ihanetini kanıtlamakta ve dolayısıyla, yine tek başına, bu işe bir son vermek için, Osmanlı hükümeti tarafından alınan önlemlerin haklılığını doğrulamaktadır.

Bunu söyledikten sonra, ismen belirlenen ün yapmış bazı Ermenileri –önceki metinler Ermeni nüfusunun genel bir sürgününü emrettiği için– hedef alan 24 Nisan genelgesi ile bunun önlemleri arasında, çok belirgin ve çok keskin bir ayırım yapmak bize çok önemli görünmektedir. İlk kararlar tanınmış bazı kışkırtıcıları hedef alan polisiye önlemlerdir. İkinci ve sadece ikinci kararlardır ki büyük bir olasılıkla, –genelliği nedeniyle– soykırım sıfatı kullanılabilirdi. Bu konu üzerinde

ısrarla durmak bize çok önemli görünmektedir. Zira Türklere düşman olan yazarlar tüm önlemleri, Osmanlı topraklarındaki Ermenilerin son derece uysal olacakları sırada, 1915 yılının başlarından itibaren, açıklanabilir hiçbir neden yokken ve tamamen keyfi olarak hazırlanmış soykırımla ilgili sözde gizli bir plan konusundaki savlarını destekleyecek biçimde, birbiriyle bir tutmaktadırlar. 24 Nisan genelgesi Van ayaklanması ve hemen daha önceki ayaklanmalarla kışkırtılmıştır. Sürgün olgusu az sonra sözünü edeceğimiz çok kısa bir süre önce yazılan Enver Paşa'nın bir mektubunda önceliğini bulmaktadır.

İttihat ve Terakki Komitesinin üçlü yönetim üyesi ve Savaş bakanı Enver Paşa'nın yaptığı girişimlerin bir felakete neden olduğu Doğu cephesindeki harekâtın yönetimini özellikle elinde tuttuğunu anımsayalım. Nisan ayının sonunda, Osmanlı ordusu Erzurum'a doğru çekiliyordu. Van ayaklanması Osmanlıları oradan dışarı atmıştı. Bunun üzerine, Enver Paşa İçişleri Bakanı Talât Paşa'ya 2 Mayıs 1915 tarihinde şunları yazmıştır:

"Van gölünün etrafında bulunan Ermeniler alarm halindeler ve ayaklanmayı uzatmak niyetindeler. Benim amacım, isyan yuvalarını dağıtmak için, onları oradan çıkarmaktır. Aldığım bilgilere göre, Ruslar 20 Nisanda ülkelerinde bulunan Müslümanları sınırlarımızdan içeri sokmuşlardır.

Karşılıklı olarak ve belirtilen hedefe varmak için, ya Ermenileri aileleriyle birlikte Rus sınırından içeri göndermek ya da onları ve ailelerini Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağıtmak gerekecektir. İki formülden uygun görünenin kabul edilip uygulanmasını istiyorum."

Bu mektup son derece önemlidir ve biz, Türklerin onurunu savunanların bundan şimdiye kadar söz etmemiş olmalarına şaşmaktayız.

Gerçekte, bu belgenin doğruluğu ne tartışılabilir, ne de tartışılmıştır ve içeriği bile bunun yayınlanmak için yazılmamış olduğunu göstermektedir.

Oysa, bu mektup bir parça safyüreklilikle şunları kanıtlamaktadır:

a) Düşmana yandaş olduğundan kuşkulanılan halkların sürgün

edilmesi kararı Türkler tarafından değil, 20 Nisan 1915'de, Ruslar tarafından alınmıştır ve Enver Paşa'ya "karşılık olarak" bunu yapma fikrini veren de Ruslardır (oradaki Türkler Ruslara karşı ayaklanmış değillerdi);

b) Ermeni nüfusunun yerini değiştirmek zorunluluğu Enver Paşa'nın kafasında, Van gölü civarındaki Ermeni ayaklanması sonucu ve asi ocakların ayak diremesi karşısında ortaya çıkmıştır.

c) Aslında, Enver Paşa mektubu yazdığı tarihte, asi Ermenilerin tutumu hakkında karar almamıştır ve Ermenileri cephe hattının önüne ya da cephe gerisine atmayı önermektedir;

d) Nihayet, Enver Paşa tarafından düşünülen önlemler 2 Mayıs 1915 tarihinde, yalnızca Doğu Anadolu'da ayaklanan Ermeni halkıyla ilgilidir.

Bu önemli belge, Türkiye'nin düşmanlarının ileri sürmeye dört elle sarıldıkları gibi, hiçbir zaman, 1915 yılının başlarında, Enver Paşa'nın üçlü yönetimin başlıca üyelerinden biri olduğu İttihat ve Terakki Partisi yöneticileri arasında sonuca bağlanmış gizli bir imha planı olmamıştır. 2 Mayıs 1915 tarihinde, sürgün işinin düzenlenip fiilen başlamasından hemen hemen üç hafta önce, hiçbir proje Enver'in kafasında oluşmuş değildir ve hâlâ basit bir öneri söz konusudur.

İnsan kendini, Osmanlı hükümetinin, görünüşe göre, daha insancıl olan Enver'in Ermenileri cephe gerisine gönderilmesi yolundaki ikinci önerisini sonunda kabul edecek yerde, birinci çözümü seçmiş olması ve Rusların Müslümanlara yaptığı gibi ve de Ermenilerin Van'ın Türkler tarafından geri alınışı sırasında, Müslümanlar için yapma yolunu seçtikleri gibi, cephe hattının önüne iterek Anadolu'nun Ermeni kesimini boşaltması halinde, nelerin olabileceğini düşünmeye kaptırabilir. Yüzbinlerce kişi, kurşunlara hedef olarak, cephe hatları arasıda dolaşacak ve büyük bir kısmı öldürülmüş olacaktı.

Fakat Osmanlıların onuru kurtulmuş oldu. Rusların uyguladığı yöntemi kopya etmiş olmaları ölçüsünde, kınanacakları bir şey bulunamazdı.

Osmanlılar, bunun yerine, –beceriksizce– en insancıl çözümü, yani cephe gerisine gönderme yöntemini seçtiler. Bu çözüm daha da beceriksizce gerçekleştirildi ve bir dram oldu.

Fakat burada şu kanı kendini zorla kabul ettirmektedir: Düzenli bir plân hazırlanmamış ve soykırım yapılmamıştır.

Alınan önlemlerin kronolojik incelenmesinin doğrulamış olduğu şey şudur:

26 mayıs 1915 günü, başkumandan (yani Enver Paşa) İçişleri bakanına (yani Talat Paşa'ya) şu notu gönderir:

"Ermenilerin Doğu Anadolu eyaletlerinden, Zeytun'dan ve de kalabalık oldukları yerlerden alınıp Diyarbakır eyaletinin güneyine, Fırat vadisine, Urfa ve Süleymaniye civarlarına gönderilmesine sözlü olarak karar verilmiştir.

Yeni ayaklanma ocaklarının ortaya çıkmasına izin vermemek için, aşağıdaki ilkelere uymak gerekecektir:

a) Ermeni nüfusu, gönderildiği yerlerde, aşiretlerin ve müslümanların toplam nüfusunun % 10'nu geçmeyecektir;

b) Göç ettirilecek olan Ermeniler tarafından kurulacak olan köylerde ev sayısı 50'yi geçmeyecektir;

c) Göçmen Ermeni aileleri ikamet yerlerini değiştiremeyeceklerdir."

Söz konusu not belli ki görüşmelerden sonra, Enver ile Talat arasındaki 2 Mayıs tarihli mektubun bir devamıdır.

Alınan önlemlerin amacı açıkça belirtilmektedir. Daha önceki mektuptaki amacın aynısıdır: Ayaklanma ocaklarının doğmasından kaçınmak söz konusudur. Ve de bu devirde, toplama kampları değil, yurtlarını bırakıp Müslüman halkın arasına dağılmış Ermeni aileleri tarafından kurulan köyler söz konusudur.

Ayrıca şunu da belirtelim ki hiç de yayınlanmak amacıyla hazırlanmamış olan bir yazı söz konusu olduğuna göre, bu belgenin içtenliğinden ciddi olarak kuşku duyulamaz.

Aynı gün, yani 26 Mayıs günü ve önceki notun alınışından sonra,

İçişleri Bakanı (Talat) Konsey başkanlığına alınan kararları yorumlayan bir uyarı mektubu gönderiyordu.

Metni şöyledir:

"Harekât bölgesine yakın yerlerde oturan bir kısım Ermeni İmparatorluk ordusunun hareket kaabiliyetini güçleştirmekte, düşmanla birlikte hareket etmekte ve özellikle de düşman saflarına katılmaktadır.

Ülke içerisinde, silahlı kuvvetlere ve halka silahla saldırmaktadırlar. Adam öldürmekte, yağma yapmakta, Müslüman kent ve beldelerini soymakta ve şiddet havası estirmektedirler. Karışıklık yaratan böylesine nedenleri harekât bölgesinden uzaklaştırmak için, bazı önlemler alınmıştır. Böylece, Bitlis, Van ve Erzurum eyaletleriyle, Adana, Sis ve Mersin kentleri dışında, Beylan, Cısri ve Antakya eyaletlerinde oturan Ermeniler güneydeki eyaletlere doğru gönderilmeye başlanmıştır."

Elbette ki hemen daha önceki günlerde uygulamaya konulmaya başlamış bulunan önlem nedenlerini açıklayan tüzel olmayan siyasi bir not söz konusudur. Buna göre, Ermenilerin en tehlikeli kesimlerde sürgününün başlangıç tarihi 15 Mayıs civarlarında yer almaktadır. Hukuksal kararlar birkaç gün daha sonra, 27 ilâ 30 mayıs arası gelecektir.

Tamamen hükümetin her türlü resmi yaptırımından öncedir ki, Türklere düşman yazarlar, resmi yapılara paralel olarak, Şubat ayından itibaren genel bir katliama karar vermiş olan ikinci bir gizli gücün varlığını savunmak amacıyla, işte bu eylemlerin varlığına dayanmaktadırlar. Bu, saçma bir şeydir.

Sürgün yönetimine –ki bunu ayın 26'sında kesin olarak belirten Enver Paşa'dır– 2 Mayısta Enver Paşa tarafından dile getirilen istem sonucu, "sözlü olarak" karar verilmiştir. Bu karar, çok resmi olarak, ayın 18'inden itibaren, o gün, Erzurum valisine şifreli bir telgrafla gönderilen ve Ermenilerin Urfa, Musul ve Zor'a gönderilmesini emreden bir notla uygulamaya konulmuştur.

23 Mayıs günü, Van ve Bitlis valilerine gönderilen başka bir şifre-

li telgraf onlara aynı emirleri veriyordu. Dahası, aynı şifreli emirler daha sonra tüm hükümet üyelerince kabul edilecek olan koruma önlemlerine salık vermektedir. 23 Mayıs tarihli aynı tel şunları kesinlikle açıklıyordu: Ermenilerin canlarını ve mallarını korumak, tüm yolculuk sırasında erzaklarını ve rahatlarını sağlamak görevli yöneticilere aittir."

Aynı gün, Talat Paşa, sürülen Ermenilerin gidecekleri yerler olan Musul, Urfa ve Zor valilerine aşağıdaki talimatı gönderiyordu: "Yerleşme yörelerine ulaşan Ermeniler yönetimin göstereceği ve kendilerinin yeni köyler kurabileceği yerlerde var olan kent ve beldelerde inşa edilecek olan konutlarda dağınık bir biçimde yerleştirileceklerdir.

"Yol süresince, Ermenilerin mal ve canlarının güvenliğiyle, azık ve gereçlerinin sağlanması ve dinlenmeleriyle ilgilenmekle görevli memurlar yetkilidir. Nakledilen Ermeniler yanlarına yük taşıma aracı gerektirmeyen her türlü eşyalarını alabileceklerdir."

Şifreli ve gizli kalmaya yönelik bu emirlerin içtenliğinden kuşkulanmak için, en ufak bir neden yoktur. İnsan bunları öğrenince, Türk düşmanlarının en ufak bir kanıt getirmedikleri Ermenilerin sözde bir imha planının varlığını günümüzde savunmayı sürdürdükleri inanılmaz küstahlık ve korkunç kötü niyet karşısında yalnızca şaşkınlık ve sonra da tiksinti duyabilir ancak.

Ve elbette ki, kendi başına, Talat Paşa tarafından verilen emirler, bir yandan, ordu kumandanlarını etkin bir biçimde halkın nakline başlamalarını buyuran 27 Mayıs tarihli geçici yasayla (yasa kuvvetinde kararname) ve öte yandan, Ermeni sorunu üzerinde uzun süre görüşen ve söz etmenin gerekli olduğu aşağıdaki kararı alan Bakanlar Kurulu tarafından doğrulanmıştır:

"Adları belirtilen köylerde oturan Ermeniler arasında (Talat'ın 26 Mayıs tarihli uyarı mektubu) nakli gerekli olanlar yerleşmeli öngörülen yerlere güvenlik içersinde götürülecektir.

"Yolda giderken, canları ve mallarının korunmasıyla birlikte rahatları ve vardıklarında, yerleşmeleriyle ilgili şeyler sağlanacaktır.

"Gıdaları yerleşecekleri yerlere kadar mutlaka sağlanacak ve önceki ekonomik durumlarıyla orantılı olarak, kendilerine mal ve toprak dağıtılacaktır.

"Gereksinimi olanlara hükümet tarafından konutlarını inşa etmek için malzeme, çiftçilere ve zanaatkârlara ekin, araç ve gereç verilecektir.

"Ayrıldıkları yerde kalan mülk, özel ve değerli eşyalar uygun şekilde kendilerine geri verilecek, göçmenlerin konutlarının, mallarının ve arazilerinin değeri hesaplanıp kendilerine ödenecektir."

Bugün bizim bildiğimiz gibi, olayların gerçekten nasıl geçtiği, hemen hemen her zaman korkunç olan hangi koşullar altında yapıldığı bilindiği zaman, bu emirlerin gerçek dışı ve doğal bir iyimserlikle okunmasında, üzücü bir şeyler vardır. Ne yazık ki bu konuya tekrar dönme olanağımız olacak.

Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek yönetim makamı tarafından ısrar edilen bu ayrıntılı önlemleri öğrenmek suretiyle, Osmanlı hükümetinin ne iyi niyetinden, ne de savaşı yürütme zorunluluklarının onu sürgüne göndermeye zorladığı Ermeni davranışları karşısındaki iyi tutumundan artık kuşku duyulamaz.

Bu, iyi niyetli her okuyucu için, çürütülemez bir olgudur. Öyle ki 30 Mayıs tarihinde üzerinde durulan önlemler çok karmaşık bir dizi uygulama düzeninin konusunu oluşturmuştur. Haziran 1915 tarihli bir kararname özellikle şunları belirtmektedir: "(madde 21) Göç edenlerin saldırıya uğramaları halinde, bu iş ister kamplarda, ister yolculuk sırasında olsun, saldırganlar hemen tutuklanıp askeri mahkemeye sevkedileceklerdir (gerçekten de, bu bağlamda, yüzlerce mahkumiyet gerçekleşmiştir).

Aynı şekilde, 26 Eylül 1915 tarihli ikinci bir geçici yasa, nakli yapılan kişilerin geride bıraktıkları malların mahkemelerin denetimi altında, özel bir komisyon tarafından açık artırma ile satılmasını ve elde edilen paranın onların adlarına Caisse d'Epargne'e yatırılmasını öngörmektedir. Bu bağlamda, yasal bir savsaklama olduğu gerçekten söylenemez.

Türklerin düşmanları bu metinlerin içeriğini öğrenmek istememektedirler. Yanıtları hazır: İki yüzlü anlatım. Gerçekten az kullanılan bu yasal saldırı yalnızca zalimlik için bir ikiyüzlülük olurdu.

Kendisinin tarihçi olduğunu söyleyen Sayın Temon şunları yazmıştır (Sessiz Cinayet, sayfa 160):

"Şubat ayında (1915), her şey sallantıdadır. Büyük bir sessizlik içersinde hazırlanan genel imha plânı uygulamaya konulmaktadır.

" Valiler ve İttihat ve Terakki'nin yerel sorumluları kendilerine verilen görevlerden sözlü olarak ya da telgrafla haberdar edilmektedirler. Programın yerine getirilme görevi jandarmalara verilmiştir."

Bunları, hiçbir kanıt olmadan, "gerçeği söylemek" için, bir yığın ayrıntıyla kara kitabın yirmi beş satın izlemekte ve bu, şu savla sona ermektedir: "Askeri sansür harekâtın gizliliğini sağlayacak ve bilgi alımını engelleyecektir."

Bu durumda Türkler, Temon'a göre, zalim oldukları kadar kalleş insanlardır. Peki ama bunun kanıtı nerede?

Kanıt olarak, Temon'un bu konuda söyledikleri şunlar: "Bu imha planı kanıt olarak mahkemeye sunulamamaktadır. Cani işlediği cinayetin olanaklarını kendisine sağlamıştır. Bunu işlemiş olduğu cinayet kadar özenle kamufle edebilecek durumdadır. Öyleyse, dolaylı olarak olayların analizi yoluyladır ki işlenen cinayetlerin bireysel olaylar olmadığı kabul edilebilmektedir.

Demek durum şöyle: Ne kadar az kanıt varsa, suçluluk o kadar kesindir. Zira, kanıtların yokluğu, katilin kendiliğinden izlerin ortadan kaldırılmasındaki becerisini göstermekte ve böylece, suçlu olarak seçilen kişinin ahlaksızlığını kanıtlamaktadır!

Dahası, aksi yönde davranışlar göstermiş ve suçsuzluğunu ortaya koyan beyanatlarda bulunmuşsa da (Bakanlar Kurulunun kararları gibi), bunlar sadece kaçamaklı yollardır ve göz boyamaktır! Kendisine bu kanıtları sağlamak suretiyle, katil suçsuzluğunu ortaya koymak şöyle dursun, suçluluğu konusunda sahip olduğu ve cezasından kurtulmak istediği vicdan rahatlığını göstermiştir.

Ternon'un dünyasında çok moda olan bu ilkel ve intikamcı konuşmanın sadece çok önemli bir eksikliği vardır. Bu, suçlunun önceden saptandığının ve her türlü inceleme yapmazdan önce, suçunun tanımlandığının size söylendiğinin unutulmasıdır. O halde, artık gösteri değil, siyasi karışıklık söz konusudur. Aslında, saygıdeğer bazı tarihçilerin bu rezil oyuna katılmaları üzücüdür. Bunun nedenini daha ileride anlamaya çalışacağız.

Ancak burada, tüm bu kara öyküyü çöpe atabiliriz. Ermeni olayındaki gerçek, tüm bu uydurmaları bu olaya bağlamaktan kaçınamayacak kadar üzücüdür.

2– Bu önlemlerin nedenleri:

İkinci olarak, Osmalı hükümeti tarafından alınan önlemlerin nedenlerini inceleyelim:

İlk neden, daha önce belirttiğimiz gibi, Van eyaletindeki ayaklanmadır. Ancak bu, tek neden değildir. Daha çok nedenler vardır.

Türklere düşman tarihçiler kanıtlarında, eskiden Osmanlıların Ermenilere taktıkları "sadık ulus" lakabını sistemli bir biçimde ileri sürmektedirler. Sürgünler sırasında, Ermenilerin sadece uysal, yumuşak, tamamen zararsız davranmış olacaklarını savunmak amacıyla, bunu kullanmaktadırlar. Bu koşullar altında, yer değiştirmeleriyle ilgili karar ve sonra da "katliam" sadece, bilmediği bilmem hangi dinsel ya da ırksal kinden esinlenen basit ve temiz bir imha önlemi olurdu. Ermenilerin sözde uysal özelliği "soykırımın" kanıtlanması bakımından önemlidir.

Bununla birlikte, bunu savunmak zor. Buna inanmak için, Türklere düşman tarihçi Ternon'un kaygı verici tonunun gözlemlemek yeterlidir. Ternon şunları yazmaktadır (Cinayet, sayfa: 156): "Savaşın başlarında, Osmanlı Ermeni halkının bu eziyetlere bir son verecek olan Rusya'nın başarısını istedikleri kuşkusuz ortadadır. Fakat, tutumunda hiçbir şey bu sempatiyi ortadaya koyamamaktadır."

Bütün bunlar yanlıştır: Savaşın başından itibaren, Ermeniler yö-

nünden, çok önemli askerden kaçma ve ayaklanma olayları artmaktadır.

1914 Ağustosunda, hemen savaş ilânından önce, Erzurum'da toplanan Taşnak kongresinde (Ermeni Özgürlükçü Partisi) "partimiz Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsız kalmasını istemekte ve savaşa engel olmak için, hükümetle işbirliği yapmayı üstlenmektedir. Fakat savaşın çıkması halinde, tüm öteki Ermeniler gibi, Taşnaklar görevlerini dürüst bir biçimde yapacaklardır." (Ternon, Cinayet, sayfa: 153). Bu, gerçek bir olgudur.

Fakat Ternon olup bitenleri unutuyor. Bir ermeni yazarı olan Papazyan'ın bu konuda yazdıkları şunlar: "Taşnakların Osmanlı Ermeni kesiminin liderleri, Osmanlı İmparatorluğu savaşa girince, bu ülkeye verdikleri şeref sözünü tutmamışlardır. Hareketleri Rus hükümetinin çıkarlarıyla etkileniyordu ve bu savaşın Osmanlı Ermenileri için getireceği tehlikeleri hiç dikkate almamışlardır. Sakınımlı hareket tamamen genel eğilimlere bırakılmıştı ve gönüllü Ermenilerin Kafkasya cephesinde Osmanlılara karşı savaşmaya gitmeleri için bir çağrıda bulunulmuştu."

Ve ihanet örneği yüksek makamlardan gelmektedir. Tarihçi Rafael de Nogales bize şunları söylemiştir: "Savaş fiilen başlayınca, Osmanlı Meclisindeki Erzurum Milletvekili Pastırmacıyan, III. Ermeni ordusunun hemen hemen tüm subay ve erleriyle cephe değiştirmiş ve Rusya tarafına geçmiştir." "Kısa bir süre sonra, bu subay ve erlerle geri dönüp köyleri yakmaya ve ele geçirdikleri sessiz durmakta olan tüm Müslümanlara bıçaklarıyla acımasızca saldırmaya başlamışlardır."

Ve nihayet, tarihçi Clain Price de şunları yazmaktadır: "... Doğu sınırı kesiminde, Ermeniler Rus ordusu saflarına geçmek üzere askerden kaçmaya başladılar ve geride kalanların dürüstlüğünden kuşku duyan Enver hükümeti bunları savaşan kuvvetlerden ayırıp istihkâm bataryalarına gönderdi... 1915 Nisan ayında, Lord Byrce ile Londra'daki "Ermenistan Dostları" derneği bu asker kaçaklarını silahlandır-

mak için para toplamaya başladılar. Rusların bu gönüllüler desteği karşısında kayıtsız kaldıkları iddia edilemez. Nihayet, Nisan ayı sonunda, bunlar Van'ı ele geçirdiler. Osmanlı halkını kılıçtan geçirdikten sonra, kentte geri kalmış olanları Rus ordusuna teslim ettiler."

İşte, kendi dostlarının ağzından sözümona dürüst ve uysal bu halkın yaptığı eylemlerin anlatılışı. İngilizlerden sağlanan ve "soykırım" konusundaki kampanya sırasında, Türkleri suçlayanların başında gelenlerden biri olan Lord Byrce tarafından toplanan paralarla, bu halk Ruslar tarafından silahlandırılmaktadır!

Tüm bu çalkantıların askeri düzeyde şu etkileri olmuştur:

Savaşın ilânından itibaren, Zeytun yöresi (Kilikya'da, Maraş yakınlarında) ayaklanır ve öylesine önemli bir ayaklanma ocağı oluşturur ki 1915 Şubatında, Rusya'nın Londra büyükelçisi, Antakya'ya bir çıkarma yaparak gelen 15.000 Asiye erzak sağlamak amacıyla, İngilizler nezdinde bir girişimde bulunacaktır. Olayın ciddiyetini belirtmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun aynı dönemde, Çanakkale'yi savunmakta olduğunu belirtelim.

29 Kasımdan itibaren, Van yöresinde bir silahlı direniş örgütünün oluşumu bildirilmektedir. 21 Şubatta, Bitlis ve Muş'ta, içinde daha sonra Rus tarafına geçecek olan Van milletvekili Papazyan'ın da bulunduğu –bu bir rastlantı değildir– bir isyan patlamıştır.

20 Martta, –ki bundan daha önce bahsetmiştik– Van valisi yörede 2000 asinin bulunduğunu belirtir ve evlerinden kovulan Müslüman halk, yüzüstü bırakılmış halde dolaşırken, Vali, 24 Nisan günü kentten ayrılmak zorunda kalacaktır.

22 Nisan günü, Sivas Valisi telgrafla, "Ermenilerin 30.000 kişiyi silahlandırdıklarını, bunlardan 15.000'nin Rus ordusuna katıldığını ve de kesinlikle, diğer 15.000'in Osmanlı ordusuna arkadan saldıracağını" bildirir.

27 Nisan günü, 1.000'den fazla asker kaçağı Diyarbakır'da tutuklanır ve bu, böyle devam edip gider...

Tüm bu olaylar genel kurmayın resmi telgraflarıyla saptanmıştır.

Ve bu koşullar altında, Doğu Anadolu'nun tümü ayaklanma halindeyken, Osmanlı hükümetine, ordularının ve kendisine sadık kalan halkın güvenliğini sağlamak için karşı önlemler almış olmaktan dolayı, suç yüklemek istenilecekti.

Ermeni davasının propagandacıları, bunu yapamadıklarını pekâlâ bilmektedirler ve bu yüzden, olayların anlatımında, isyanlar üzerinde sakınımlı bir biçimde durmamaktadırlar.

Bununla birlikte, bu isyanlar daha sonra alınan askeri önlemlerin –bu önlemler üzerinde, Enver Paşa yine kendini sorgulamıştır– tek nedenidir. Bunları gördük.

Ermeniler –ki bunu üzüntüyle ifade eden Papazyan'dır– kendi felâketlerinin sorumlusudur. Son derece hayali bir propagandaya kapılarak, isyan etmişlerdir ve 1915 Nisan ayında, aynı anda iki cephede savaşı yürütmek zorunda kalan Osmanlı hükümeti, Doğu cephesinin gerisinde kendisine düşman, hatta yakın zamanda ayaklanmış bir halkın varlığını hoş göremezdi. Tepki göstermesi gerekirdi.

Bu tutumu salt stratejik düşüncelerle engin bir biçimde doğrulanmaktadır. Ermenilerin sözde bir gizli imha planı masalı kaba olduğu kadar her türlü dayanaktan yoksundur.

Yunanistan, 1917'de, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa girdiği zaman, buna benzer bir olay geçmemiştir ve Osmanlılar kendilerini acı anılarla karşı karşıya getiren ve bununla birlikte, Anadolu'da çok sayıda olan Yunanlıları sürgün etmeyi hiç de düşünmemişlerdir. Neden? Çünkü Osmanlı Yunanlıları rahat durmuşlardır. Bu durumda, 1918 ekim mütarekesine kadar, başlarına hiçbir kötü şey gelmemiştir.

Eğer Ermeniler aynı şeyi yapmış olsalardı, kısacası sürgün ve bununla gelen katliam olgusu gerçekleşmeyecekti.

Bütün ülkelerde, tüm yönetimlerde, savaşta olan orduların kurmay heyetleri savaş bölgesinde oturan ve birliklerinin hareketini engelleyebilecek olan halkları cephe gerisine göndermektedirler. Özellikle de bu halklar kendisine düşmansa... Elbette ki can sıkıcı, ancak

gerekli olan bu önlemlere kamuoyunun söyleyeceği bir şey olamaz. 1939-1940 kışında, radikal sosyalist Fransız hükümeti, Ren vadisinde Majino Hattının doğusunda bulunan Alsas köylerinin tüm halkını buralardan çıkartıp Fransa'nın güneybatısına, özellikle de, Dordogne'a naklettirmiştir.

Almanca konuşan ve hatta kimi zaman Alman dostu olan bu halk Fransız ordusunu rahatsız ediyordu. Bu insanlar, 1945 yılına kadar, boşaltılmış ve kimi zaman yıkılmış evlerinden uzakta, güneyde kalacaklardır. Ve hiç kimse, Fransa'da, bu barbarlıktır diye bağırmamıştır.

Üstelik, emredilen sürgünün salt stratejik özelliği, kolaylıkla kontrol edilebilen büyük kentlerdeki, özellikle de İstanbul'daki ermeni halkın, alınan önlemlerle hedeflenmediğini göstermektedir.

Osmanlı hükümeti tarafından alınan kararları yönlendiren niyet, bu duruma göre son derece yasaldır. Bu konuda dürüstlükle hiçbir eleştiri yapılamaz. Ancak, bu önlemlerin uygulanması korkunç ve dramatik olmuştur. Şimdi inceleyeceğimiz budur.

3– Bu önlemlerin sonuçları:

1915 Mayıs ayında, Ermeniler için alınan önlemlerin sonuçları korkunç olmuştur. Tarafsız olan her gözlemci, bunu kabul etmek zorundadır. Talat bile, 1 Kasım 1918 tarihinde yapılan İttihat ve Terakki partisinin son kongresinde bunu kabul etmektedir.

Hükümet, nakil sırasında, Ermenilerin canlarıyla mallarının güvenliğinin sağlanmasını öngörmüş bulunuyordu. Kendilerine yolda ve gidecekleri yere varışlarında, yeniden yerleşim için, gerekli araç ve gereçlerin bedava olarak kendilerine verileceği emredilmişti.

Ancak, hiç de öyle olmamıştır. Ermeni kolları, gerek yolculuk ve gerekse konaklama sırasında, öldürülmüşler ve kendilerini karşılamak üzere hiçbir şeyin öngörülmemiş olduğu Mezopotamya'ya ulaşan sağ kalanlar ise –oldukça az sayıda– ırmak kenarında, yanında oluşturulan kamplara konulmuşlardır. Burada, içlerinden büyük bir kısmı açlık ve yorgunluktan ölmüşlerdir.

Bu dramatik olayların yabancı tanıkları diplomatik temsilcilerine haber vermişler ve derhal, uluslararası kamuoyunda, Osmanlıların "bir kez daha", ancak bu kez, genel ve organize olarak, Ermenileri katletmeye giriştikleri inancı doğmuştur.

Böylece, bu acı olayların etrafında, hâlâ devam eden ve de gelişme eğilimi bile gösteren "kara bir efsane" yaratılmıştır. Biz bunu çürüteceğiz. Ancak, o zamanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde ve Osmanlı orduları tarafından sayısal olarak denetlenen topraklar üzerinde, bir dizi iğrenç olayın geçtiğini kabul etmek zorundayız.

Verilen emirleri hatırlayalım:

– 23 Mayıs 1915 tarihinde, İçişleri bakanı Talat tarafından, Erzurum, Van ve Bitlis Valilerine gönderilen ve "Ermenilerin canlarıyla mallarının korunması, onlara erzak sağlanması ve yolculuk boyunca dinlenmelerine nezaret edilmesi yerel yetkililere aittir" yolunda emir veren şifreli –öyleyse gizli– yazı.

– 23 Mayıs 1915 tarihinde, Talat tarafından Musul, Urfa ve Zor Valilerine gönderilen ve "Ermenilerin yolculuk boyunca, canlarıyla mallarının güvenliği, kendilerine erzak sağlanması ve dinlenmelerinin ve de oturmak zorunda olacakları yerlere yeniden yerleşmelerinin görevli yöneticilerin yetkisinde olacağını" emreden yine şifreli yazı.

Gizli nitelikli bu emirlerden son zamanlara kadar kimsenin haberi olmamıştır ve ancak, şu son yıllarda, Türk Tarih Kurumu'nun çabalarıyla bunlar yayınlanmıştır. Bunların doğruluğu kimse tarafından tartışılmamıştır ve eğer bu konuda en ufak bir kuşku varsa, bu dönemden itibaren, açıklanan yasal belgelerle doğruluğu güç kazanmıştır:

– 1 Haziran tarihli resmi gazetede yayınlanan 27 Mayıs 1915 tarihli geçici yasa.

– 30 Mayıs 1915 tarihli Osmanlı Bakanlar kurulu kararı.

– 1915 Haziran ayında yayınlanan Ermenilerin nakli konusundaki önlemlerin uygulanmasıyla ilgili tüzük.

– Göçmenlerin mallarının tasfiye edilmesi ve korunması konusunda 26 Kasım 1915 tarihli geçici yasa,

Tüm bu metinler, ayrıntılı bir biçimde, İçişleri Bakanı tarafından, Ermeni halkının naklini düzenlemek ve gerçekleştirmekle yükümlü yerel valilere, kısa bir süre önce, gönderilen gizli emirlerde bulunan emirlere tam olarak benzeyen önlemleri buyurmaktadır.

Ermeni halkının ortadan kaldırılması amacıyla, Osmanlı hükümetinin en yüksek düzeyinde düşünülüp hazırlanan komplo tezi, tarafsız bir gözlemci yönünden, bir an bile, bu belgelerin incelenmesine karşı koyamaz.

Çıkar gütmeyen bir eleştirici için, ilk incelemede, iç eleştirinin düzmeciliğini ya da tam bir tarafgirliğini gösterdiği işlenen cinayetler masalı konusundaki kuşkulu belgelere dayanmak artık söz konusu olamaz. Böyle bir şey ne yazık ki tarafsız tanıklıkların eksik olmamasıyla mümkün olmaktadır. Ancak, daha önce söz edilen Temon ve onunla birlikte, yetmiş yıldan beri süren tüm Ermeni propagandasının yaptığı şey budur.

Gerçekte, 1915 yılındaki Ermeni nakliyle ilgili olarak yayınlanan yazılar günümüzde büyük bir kaynak oluşturmaktadır ve tanıklıklar üç çeşittir:

1. Hiçbir şey kanıtlamayan tanıklıklar. Zira bunlar olayı çok abartılı olarak ortaya koymaktadır, dolayısıyla, bunların yalan ya da taraflı oldukları açıktır.

2. Yine hiçbir şey kanıtlamayan tanıklıklar. Zira, getirilen sözde tanıklar, doğruluğunu sergilemek için, ikinci ya da üçüncü elden öyküler ve hep Ermeni kaynaklı kulağa çalınan sözlerle yetinmişlerdir.

3. Tarafsız tanıklardan sağlanan dolambaçsız ve tarafsız tanıklıklar. Bunlara, resmi makamların telgraflarında anlatılan, Genç Türkler hükümetinin gözlemleri eklenebilir. Bu tanıklıklar ne yazık ki, abartılı ve yalan belgelere dayalı bütün bir propaganda edebiyatına gerek olmayacak kadar suçlayıcıdır.

1– Propaganda gereksinimi için hazırlanması nedeniyle, çok abartılı olarak kanıtlayıcı belgelerin ilk sırasında, elbette ki Andonyan'ın belgeleri yer almaktadır.

– 1920 yılında, o zamana kadar kimsenin tanımadığı sürgün Ermeni Andonyan'ın, kendisine göre, 1915'de ve 1916 yılı başlarında, Talat Paşa tarafından Halep valisine gönderilen ve Ermenilere karşı alınacak imha önlemleriyle ilgili şifreli telgrafların kopyasını içeren bir dizi "belgeyi" Fransızca ve İngilizce olarak yayınlattırdığını anımsayalım. Tam Sevr antlaşmasının imzalanması sırasında yayınlanan bu fotoğraflar 1921 yılında Almanya'da, Talat Paşa'nın katili Tehliryan davasında ortaya çıkarılmıştır. Aslında, mahkeme bunları duruşmalardan çıkarmıştır.

Bu belgelerin asılları o zamandan bu yana tuhaf bir biçimde ortadan kaybolmuş ve hâlâ bulunamamıştır. İşin daha da tuhaf yanı, bu belgelerin gerçek olduğunu söyleyen Andonyan'ın isteği üzerine o devirde hazırlanan uzman raporunun da "kaybolmuş" olmasıdır.

Andonyan hiçbir belgeyi "bulamadan" 1937 yılından sonra öldü.

Bu ünlü telgraflar Andonyan tarafından Naim Bey adlı küçük bir Osmanlı memurundan alınmış olmalıydı. Naim beyin bunları nasıl ele geçirebildiği de tuhaf bir biçimde anlaşılamamaktadır. Daha da tuhafı, Naim beyin Osmanlı kayıtlarında atanmasına ilişkin bir kayda rastlanmamasıdır.

"Telgrafların" belirtilen tarihte henüz Halep'teki görevinde bulunmayan Mustafa Abd-ül Halik adındaki biri tarafından imzalandığı, bu "resmi telgraflar" tarihlerin Müslüman hicrî takvimiyle, jüliyen takvimiyle (Rus) ve efrenci takvimiyle (Gürcü) hoş bir biçimde birbirine karıştığı ve Osmanlı hükümetinin bu telgraflar üzerinde bulunan "Bismillah" formülünün telgrafların üzerine yanlış bir Arap imlâ düzeniyle yazıldığı gözlendiği zaman, merak şaşkınlık haline dönüşmektedir.

Bu metinlerin içeriği ise acınacak şekilde ve çocuksudur. İşte iki örnek:

– 7 Mart 1916: "Sürgünlerin yönetim tarafından tedavi edilecekleri bahanesiyle, Savaş bakanının emri üzerine, toplanmış ve tedavi edildi bilinen kişilerin (Ermeniler) çocuklarının askeri merkezler tarafından kuşku uyandırmadan yakalanıp ortadan kaldırılması."

Burada resmi bir belgenin söz konusu olduğuna kimi inandıracaklar?

– Başka bir telgraf: 15 Eylül 1915: "Hükûmetin, İttihat ve Terakki Komitesinin emri üzerine, Osmanlı İmparatorluğu'nda oturan tüm Ermenileri ortadan kaldırmaya karar verdiği daha önce duyurulmuştu." (Elbette ki, anıştırma yapılan önceki duyuru hiçbir yerde, hiçbir arşivde yoktur. "Telgraf"ın kendisi mucize olarak "kanıtını" getiriyordu.)

Metin şöyle devam etmektedir: "Kadın, çoluk çocuk, sakat demeden, imha yöntemleri ne kadar trajik olursa olsun, vicdanın sesini dinlemeden, yaşamlarına son vermek gerekmektedir."

Siyasi yanlışlıkları ne olursa olsun, on yıl süreyle, Osmanlı politikasının birinci düzeyde bir sorumlusu olan Talat Paşa'nın resmi bir telgrafta, imha önlemlerini buyurmak için, bu tumturaklı ve içler acısı bu stili kullanacağı hangi aklı başındaki insana kabul ettirilecektir ki? Burada, korkunç bir güldürü söz konusudur.

Şanssızlık günümüzde de, Ermeni sorunuyla ilgili tüm eserlerin –Türklerin dostları tarafından unutulanlar dışında– Andonyan'ın sahte telgraflarını, bu yayına uygun düşseler bile –ki, böyle olmaktan uzaktır– sözü edilen belgelerin doğruluğunun su götürmez olduğunu anlatmak isteyen bir dudak hareketiyle, suç kanıtları olarak üretmekte direnmelerini istemektedir. Düşünceye ne zamana kadar benzer bir şekilde istenilen biçim verilecektir acaba?

Böyle bir düzenlemenin çok eski bir yöntem olduğu doğrudur. Hatta bu, analiz edilen olayların kaynağına kadar inmektedir. Sürekli fakat kopuk kopuk resmi politik bir konuşmadan etkilenmiş olduğumuz günümüzde, Birinci Dünya Savaşı süresince, siyasi propagandanın abartılı kabalığının ne olduğunu gözümüzün önüne getirmekte güçlük çekmekteyiz. Bu, yarı resmi Fransız broşürlerinin, "Alman" askerlerinin küçük çocukları ateşte kızartıp daha sonra yemek üzere kasaturalarına geçirdiklerinin anlatıldığı devirdi. Ve de kamuoyu buna inanıyordu!

Aynı yöntem müttefik propagandalarıyla, "Osmanlı Ermenistanı" ile ilgili olaylara da uygulanmıştır. 1914'ten itibaren, Londra'da, Mosterman adlı birinin yönetiminde, içinde o zamanın gencecik, fakat geleceğin büyük tarihçisi Arnold Tonybée'nin çalıştığı, Foreign Office tarafından kontrol edilen bir resmi yayınlar bürosu kuruldu. Lord Byrce'ın yönettiği bir Ermeni propaganda yeri, "Commitee for Armenian Relief" ile ilişkili olan bu büro, 1916 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin davranışlarıyla ilgili sözde kanıtların öyküsünü içeren "Mavi Kitabı" yayınladı.

Bu belgeler özellikle Ermeni kaynaklıdır ve Osmanlı İmparatorluğu savaşta olduğuna göre, ister istemez, tümüyle, Fransa'da, Rusya'da, ya da ABD'de yaşayan Yahudi toplumundan gelmektedir. Bu, Andonyan'ın "belgelerinin" sadece bir örnek olduğu ve Ermenilerin Türklerle ilişkilerinin gösterilmesi söz konusu olduğu zaman yapageldikleri birçok düzmeciliği geniş biçimde kanıtlayan bir düzen noksanlığıdır. Bu duruma göre, askeri amaçlı bir propaganda belgesi olan "Mavi Kitap"ın ortaya koyduğu kanıtlar daha fazla incelenmeden bir kenara atılabilir. Toynbée de "The Western question in Greece and Turkey" adlı önceki yapıtında (Sayfa 56), Mavi kitabın bir "savaş propaganda aracı" olduğunu kabul etmiştir.

Aslında, Tonybée'nin 6 Eylül 1919 tarihinde, Foreign Office'e gönderdiği bir uyarı mektubunda açıklanan şu görüşü öğrenmek suretiyle, böyle bir masalın inandırıcılığının derecesi ölçülebilir: "Osmanlı sorununun köklü olarak çözümlenme gerekliliğini iç ve dış kamuoyuna kabul ettirmek için –yani Sevr Antlaşmasıyla ortaya atılan Anadolu'nun parçalanması görüşü–, Osmanlıların ermenilerle yaptıkları muamele Majestelerinin hükümetinin emrine amade olan başlıca kozudur."

Şunu güzelce okumuş olduk: Bir katliam, "kamuoyuna politik bir tasarıyı kabul ettirmek için bir kozu" oluşturmaktadır. Utanmazlıktaki böyle bir rahatlığın insanı şaşırtacak bir nedeni vardır. Bundan, her durumda, Ermeni sorununun incelenmesinde, böylesine sözleri ya-

zan bir kişinin her türlü içtenlikten yoksun olduğunu ve aynı konudaki ısmarlama yapıtının tarihsel hiçbir değeri olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Kendisini "Halk Mahkemesi" karşısında –üyelerinin kendiliğinden belirlendiği ve Türkiye'yi "yargılamak" için, 1984 Nisan ayında, Paris'te toplanan, hiçbir özelliği olmayan bir kuruluş– dinletecek olan Temon tarafından beyan edilen hâlâ yaşayan kişilerin tanıklığına daha fazla güven duyulabilir mi? Bunu sanmıyoruz.

Hiç kuşku yok ki, yetmiş yıl önce işlenmiş iğrenç bir cinayetin ayrıntılarını içeren bir kaygı verici çocuk masalları hiçbir şeyi kanıtlamamaktadır. Bunlar sadece, nakledilen Ermenilere karşı, kendini kontrol edemeyen insanlar tarafından zulüm yapıldığını ve hatta cinayet işlendiğini gösteren birkaç münferit kanıttır ve bunu da kimse tartışmamaktadır. Ancak, içersinde korkunç ayrıntıların çok fazla bulunduğu bu Osmanlılar ve kimi zaman da bilinmeyen kişiler tarafından, ancak hiçbir zaman düzenli bir plana göre olmadan, öldürdüklerini kanıtlamaktadır. Öyleyse burada, tanıklar için, bir ulusun tarihini yazmak değil, ifade vermek suretiyle, kişisel yasal bir hıncı yatıştırmak ve daha az olarak da, bir politikayı yargılamaya olanak veren ögeleri bir araya toplamak söz konusudur.

***

2– Osmanlı hükümetini yıpratmak isteyen kişiler tarafından beyan edilen tanıkların ikinci kategorisi, kendileri hiçbir şey görmemiş olan kişileri kapsamaktadır. Bunlar doğrudan doğruya bir şey bilmemektedir, fakat duymuş oldukları olaylar vardır. Kendilerine anlatılanlardan, Ermenilerin uzun zamandan beri çok acı çektikleri önceki önyargılarını rahatlatmaya özgü sonuçlar çıkarmışlardır. Bunların içinde en etkilisi, Ermeni Dostları tarafından sözü çok edilen Lepsius'dur. Kendisi Alman olduğu için, her şeyden önce Osmanlılardan yana olduğu ileri sürülmektedir.

Oysa o, kesinlikle Osmanlılardan yana çıkmamıştır.

1858'de doğan doktor Lepsius, kendini tümüyle 1895 yılından iti-

baren, kurmuş olduğu "Oeutche-Orient Mission"a adamış olan bir protestan papazıydı. 1860'dan sonra, Ermenilerle Osmanlılar arasındaki ilişkilerin evrimini incelemek suretiyle, protestan misyoner takımlarının Ermenilerin yanında, Müslüman Türklere ve Osmanlı hükümetine olduğu kadar Osmanlı himayesi altındaki Ermenilerin büyük bir çoğunluğunu ruhsal olarak yöneten Gürcü Ermeni Patrikliğine de düşman bir "merkezkaç" eğilim geliştirmekten geri kalmamıştır.

Bunları, 1880'den itibaren, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeniler arasında geçen her türlü olayla ayaklanmaya karışmış olarak bulursunuz. Ve her olayda, yıkılmakta olan bir imparatorluğun içinde, diplomatik düzeydeki lehine yoğun bir propaganda eyleminde ara istasyon görevi yapmıştır.

Aslında, dünyanın her yerinde böyle şeyler hep olmuştur. Düşünce tarzlarının değiştirdiği günümüzde, XIX. yüzyılın Avrupa sömürgeciliğin yayılması sırasında, hükümetlerinin hedef alanına giren kötü yönetilen ülkelere gönderildikleri zaman, Hristiyan misyonerlerin canlandığı düşünce çok çabuk unutulmaktadır. Her yerde –Pasifik'te, Uzak Doğu'da, Kara Afrika'da– yabancı misyonerlerin etkinliği, bir Avrupa sömürge valisinin gönderilişiyle izlenen topçeker politikasının önüne geçmiştir.

Aslına bakarsanız, Lepsius de böyle hareket etmiştir. 1896'dan itibaren, içinde 1895 katliamının öyküsünü anlattığı "Ermeniler ve Avrupa" adlı bir kitap çıkartmıştır. 1915'de, Ermeni toplumu tarafından haberdar edilen Lepsius, Osmanlıda yasaklanan Taşnak Devrimci ve özgürlükçü Ermeni partisinin merkez nezdinde, Sofya'da çok sayıda belge topladıktan sonra, o zamana kadar ayağını atmadığı Osmanlı İmparatorluğu'na gitmekte ısrar etmiştir. İstanbul'a gitmiş ve orada, Enver Paşa tarafından çok nazik bir biçimde karşılanmıştır. Enver Paşa, yine de daha az nazik olmayan bir biçimde, ona yolculuğuna başkentin ötesinde, imparatorluk içinde devam etmesini yasaklamıştır.

Berlin'e dönüşünde, Lepsius, "Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni halkın durumu hakkında rapor" ve dağıtımı Alman polisi tara-

fından yasaklanan intikam alıcı bir kitap yayınlamıştır. Kendisinin hiçbir şey gözlemediği, inancı önceden oluşmuş ve kaynaklarının Osmanlı İmparatorluğu dışında sağlanmış olan Ermeni devrimcilere kadar indiği bir yazar tarafından çıkarılan bir belgeye ne kadar değer vermeli acaba? Kitap yine de büyük bir gürültü koparmış, Türklere düşman önyargısı içersinde, uluslararası kamuoyunu destekleyen büyük bir skandal yaratmış ve halen yaratmaya devam etmektedir.

Büyükelçi Morgenthau'nun durumu da buna benzemektedir. Wilson tarafından İstanbul'a görevle atanan bir diplomat kendini, Amerikan hükümetinin, düşmanlıkları açıkça ilan etmeden, bir güvensizlik yolunu seçtiği bir devlet nezdinde, dünya savaşının başlarında görevli olarak gönderilen Amerikan temsilcilerinin belirsiz konumu içinde bulmuştur. Wilson ilkelerinin onikinci maddesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Anadolu'da bağımsız büyük bir Ermenistan'ın kurulmasını öngöreceğini unutmamak gerekir. Ancak Morgenthau'nun gidişinden sonra duyulacak olan bu proje çatışmaların başından beri, Wilson'un kafasında hazırdı ve kaynağını Osmanlı hükümetinin hoşgörüsü sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda yerleşen Amerikalı misyonerler tarafından desteklenen ABD'lerindeki Ermeni topluluğunun onlarca yıldan beri geliştirdiği yoğun propagandada bulmaktadır.

Morgenthau, akredite olduğu Genç Türkler hükümetiyle, Rus topraklarında bulunan catholicos Echmiadzine'in Wilson'u kendisine karşı tüm önlemler alınmazdan önce, "halkının" imdadına çağıran telgrafının yalnızca güçlendirdiği soğuk ilişkiler geliştirmektedir.

Oysa, Morgenthau, Enver ve Talat Paşalar nezdinde girişimde bulunmadan önce, "en başta, Amerikalı misyonerlerden" yararlanmıştır. Bunu anılarında söyleyen kendisidir (Chaliand, "Soykırım" – Sayfa: 16) Öncelikle Ermeni davasının yandaşı olan ve Osmanlılar arasında "kendini Ermeni dostu olarak gören" bu tuhaf büyükelçi (Aynı kitabın 108. sayfası) "dar görüşlü ve tembel" olarak nitelediği bu insanlara karşı hiçbir sempati duymuyordu (s:112). Bununla birlikte, Er-

meni olayı konusunda, Talat ve Enver'le birçok görüşme olanağı elde etmiştir. Bu, üzerinde durulmaya değer bir husustur. Zira, İttihat yöneticilerinin A.B.D.'nin temsilcisine verdikleri beyanatlar kullanıldığında, onlara karşı, iyi yüzlü anlatımın kınanmasını anımsatmaya nasıl devam edilebilir acaba?

Oysa ki, sözümona suçlayıcı olan bu beyanatları okuyup ve bunlara kendini coşkuyla kaptırmadan önce, kullanılan deyimleri iyice tartmak gerekmektedir.

Enver Paşa bu denli düşman olan bu sırdaşa ne demiş olabilirdi acaba? "Ermeniler, düşman tarafına geçmeleri halinde, başlarına geleceklerden zamanında haberdar edilmişlerdi. Üç yıl önce, patriklerini getirttim. Bunların zekâlarına ve yeteneklerine hayranım. Onların halkımızla tamamen bütünleşmelerini görmek kadar hiçbir şey bana zevk vermezdi." (Bu sözler, ilk bakışta söylenmiş de olsa, her zamanki Osmanlı politikasının devamını doğrulamakta, günümüzde yaygınlaşmış olan şu saçma sözde soykırım tezini çürütmektedir). "Fakat, diye ekliyor Enver, Van eyaletinde yapmış oldukları gibi, düşmanlarımızla birleşirlerse, onları yok etmek gerekecektir." (Aynı kitap, Sayfa: 114). Görevi kesinlikle düşmanı ortadan kaldırmak olan bir kumandanın bu beyanındaki rezalet neredir acaba?

Morgenthau'nun bize "Ermenilerin en amansız düşmanı" olduğunu kesin olarak söylediği Talat Paşa bu konuda acaba ne diyecekti? "Bunlar bizim egemenliğimizden ayrılmaya ve bağımsız bir devlet kurmaya karar vermişlerdir. Kafkasya cephesinde düşmanlarımıza açıkça yardım etmişler, Rusların yardımına koşmuşlar ve bize sıkıntı yaratmışlardır. Savaş sona ermeden, onları güçsüz hale getirmek amacıyla kesin kararlar aldık."

Bir halkı güçsüz hale getirmek, onu etkisizleştirmek hiçbir zaman ortadan kaldırmak anlamına gelmez.

Aslında, Talat sözlerini şöyle bitirecekti: "Artık Anadolu'da Ermeni görmek istemiyoruz. Çölde yaşayabilirler ama başka hiçbir yerde yaşayamazlar." (Aynı eser, sayfa: 113).

Burada "çöl" sözcüğünün o devirde, Osmanlı İmparatorluğu'nun güneyinde bulunan, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün bir kısmını, milyonlarca Suriyeli ile Arabın oturduğu topraklar anlamına geldiğini anımsamak gerekir. Ermeni propagandasının, soykırım düşüncesini kanıtlamak için, yetmiş yıldan beri dayandığı rezalet olarak ün yapmış olan itiraflar bunlar işte. Oysa, Talat ve Enver, böylesine düşman bir sırdaşla böyle bir konuşma yapmış olsalar da –ki bu, şaşırtıcıdır– burada sadece, bizim daha önce analiz ettiğimiz resmi emirlerin içerik ve niyetini doğrulamışlardır. Düşmanlığını kanıtlamış bir halkı stratejik bir bölgenin dışına nakletmek, Osmanlı ordusuna cephede manevra özgürlüğünü ve güvenliğini sağlamak söz konusudur. Başka her türlü yorumlama düşmanca bir önyargıya dayanmakta, ortaya salt kuşkular çıkarmaktadır.

Etrafında o kadar çok gürültü koparıldığı Morgenthau'nun dolaysız "kanıtlarına" gelince, bunlar, Müslüman Osmanlılara son derece düşman misyonerlerle Ermeni çevirmenler tarafından anlatılan ikinci ya da üçüncü elden öykülere ve de bizzat Morgenthau'nun dile getirdiği gizli amaç güden sözlerin istemine dayanmaktadır. Bütün bunlar artık tarih değil, bal gibi propagandadır.

Alman büyükelçisi Vangenheim tarafından Şansölye Bethmann-Hollweg'e gönderilen ve kasıtlı olarak anlamının çarpıtıldığı telgraf aynı isteme bağlanmış bulunmaktadır. Wangenheim şunları yazmaktadır (Soykırım, sayfa: 69): "Ermenilerin sürgün edilmesinin sadece askeri düşüncelerden kaynaklanmadığı açıktır. İçişleri Talat Bey son olarak, Sarayın, yabancı ülkelerin müdahalesinden rahatsız olmadan, iç düşmanlarından köklü olarak kurtulmak için, Dünya Savaşından yararlanmak istediğini açıkça belirtmiştir."

Bu sözler ne anlama gelmektedir? Eğer alınan önlemlerin özellikle askeri bir amacı yoksa, öyleyse bu amaç aynı zamanda da siyasidir.

Sürekli olarak küçülmesi ve dağılmasıyla son bulan, kimi zaman diplomatik, kimi zaman askeri nitelikli sürekli bir dış baskıyla 100 yıl-

dan beri karşı karşıya kalan bir ülkenin hükümeti, kendi sınırlan içinde, nihayet düzeni kurmak ve bu savaşı, geçmişte olduğu gibi, sonraki savaşın bahanesi olmayacak duruma getirmek için, yapılmakta olan savaştan yararlanmakla nasıl kınanabilir ki? Bu durum, elbette ki siyasi bir çözüm gerektirmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun içindeki çevreden, bir kuşaktan bu yana ayaklanma halinde olan Ermenileri bir araya getirip yerlerini değiştirmek kararı elbette bir siyasi çözümdü. Burada, öfkelenmek için bir neden yoktur ve çağımız, o zamandan bu yana, uluslararası kamuoyunun bir "soykırımdan" söz etme gereksinimi duymaksızın, kitle halinde yer değiştirmelerin yapıldığına tanık olmuştur. Wangenheim tarafından anlatılan çok ölçülü sözlerden hareket etmek suretiyle başka türlü uslamlama yapmak sadece önyargıyı ve sistematik olarak suçlamada bulunan tutumu ortaya koymaktadır.

3– 1915'te, Osmanlı İmparatorluğu'nda olup bitenler hakkında bir fikir edinmek için, ne yazık ki metinleri böyle abartılı olarak anlatma girişimlerinde bulunmaya gerek yoktur. Zira, gözleriyle hiçbir şey görmemiş, sadece kulaktan duyduklarını anlatanların yanında bir üçüncü kategori vardır ki bunlar görgü tanıklarıdır.

Burada da, dolaysız, çıkar gütmeyen, tarafsız seyircilerden kaynaklanan anlatımlar yok değildir. Sahte telgraflar hazırlamaya ve açıklanmayan bir niyetin varlığını kanıtlamaya yönelik bir yönde siyasi adamların konuşmalarını istemeye hiç de gerek yoktur.

Erzurum'da görevli Alman konsolosu Scheubner-Richter'in raporunu, alınan emirlerin uygulayanların iyi niyetleri üzerine, ağır kuşkuların herbirini enine boyuna inceleten Halep'de yerleşmiş olan meslekdaşı Rösler'in raporlarını, Halep Alman Lisesi öğretmenlerinin 8 Ekim 1915 tarihli mektubunu, 1915 Ekiminde, Sonnenaufgang'da yayınlanan Alman hasta bakıcı Möhring'in raporunu, Kuzey Suriye'deki kamplarda bulunan Amerikalı Bernau'nun raporunu okumak yeterlidir. Belgeler çok sayıda, değişik ve birbirinden farklıdır. Bazı-

ları, 1919 yılında piyasaya çıkan Almanya ve Ermenistan adlı üçüncü kitabında Lepsius tarafından tekrarlanmıştır ve diğerleri başka yerlerde yayınlanmıştır. Sonuçları, ne olursa olsun, hep aynı ve ezicidir:

"Mezopotamya'nın kuzeyine giden yoldan nakledilen zavallılar, Anadolu'ya geçişleri sırasında, kimlikleri bilinmeyen haydutlarla karşılaşmışlardır: Yağmalama, ırza geçme, adam kaçırma, adam öldürme. Oldukça az sayıda kalan geri kalanlar ise, yukarı Suriye'ye geldiklerinde, büyük ırmaklar boyunca uzanan kamplara ya da kentlerin varoşlarına yerleştirilmişler, tam bir kayıtsızlığa, hatta dağılmakta olan bir imparatorlukta yerel halkın gereksinmelerini artık karşılayamayan isteksiz bir yönetimin –ki bu kadroların tümü Türk olmaktan uzaktı– açık düşmanlığına terkedilmişlerdir.

Sağ kalan bu insanların büyük bir kısmı bu kamplarda açlık ya da salgından ölmüşlerdir."

Bu iğrenç olaylar su götürmez gerçeklerdir. Bu konuda, en ufak bir kuşku olsaydı, o zamanlar Bağdat'ta görevli olan Alman askeri hastabakıcı Armin Wegner tarafından gizlice çekilen ve savaştan sonra, gerçekliği tartışılmadan yayınlanan fotoğraflara bakmakla ortadan kalkmış olurdu. Bu şeyler anlatılamaz. Ve Wegner'in tanıklığı öylesine önemlidir ki o, Osmanlı hükümetini Ermenilerin naklini emretmeye zorlayan nedenlerin haklılığını tamamiyle kabul etmiş ve hatta, olayı yerinde gözledikten sonra, sözlerine şunları eklemiştir: "Osmanlı hükümeti yiyecek dağıttırmak suretiyle, sürgün edilen bu zavallıların yazgısını düzeltmek için, elinden geleni yapmaktadır." (Cinayet ifadesi, sayfa: 108)

Dahası, katliamların gerçekliliği öylesine az tartışılabilirdir ki suçlulan kovuşturmak suretiyle hemen harekete geçen Osmanlı hükümeti tarafından derhal kabul edilmiştir. Bu, geri çevrilemez bir biçimde, Bab-ı Ali içişleri bakanlığı arşivlerinin kısa bir süre önceki yayınıyla kanıtlanmış bulunmaktadır.

Birçok kanıt arasından, işte birkaç özet:

– 14 Haziran 1915 tarihli şifreli yazı:

"Erzurum valisi bize, Erzurum'dan çıkarılmış olan 500 Ermeninin oluşturduğu bir kolun Erzurum ile Erzincan arasında aşiretler tarafından öldürüldüğünü haber vermiştir. Yola çıkarılan Ermenilerin canlarını korumak gerekecektir. Sonuç olarak, aşiret ve köylülerin saldırılarına karşı ve hırsızları da ağır biçimde cezalandırmak elzem olacaktır."

– Talat'ın Elaziz valisine gönderdiği şifreli yazı: 26 Haziran 1915. "Korunmasız olarak, Elaziz'den gönderilmiş olan Ermeni topluluğunun yolu Dersim'li eşkiyalar tarafından kesilmiş ve kendileri öldürülmüşlerdir. Dersim'li eşkiyaların bu cinayetleri böylece işlemiş olmaları kabul edilemez olduğundan, gelen toplulukların korunmasını sağlamak için, acil önlemlerin alınmasını istiyoruz."

– Talat Paşa'nın Diyarbakır valisine gönderdiği başka bir şifreli yazı: 12 Temmuz 1915. "Şu son zamanlarda, kentten geceleyin çıkartılan eyaletli Ermeniler koyun gibi boğazlanmışlardır. Tahminlere göre, ölü sayısının 2000 civarında olduğunu öğrendik. Bu, kesinlikle engellenmelidir ve biz gerçek durumdan haberdar edilmek istiyoruz."

Osmanlı hükümetinin tepkisi her zaman etkin değilse de, gerçekten de sert ve fiili oldu. Savaş Bakanlığında özel bir soruşturma komisyonu kuruldu. Bu komisyon yakalanan suçluları mahkemelere sevkedecektir. Ermeni savunucuları tarafından sistemli bir biçimde gizlenen husus işte buradadır. 1918 yılına kadar, Doğu Anadolu'nun on iki kadar il ve ilçesinde, çoğu ölüm cezası olmak üzere, 1.397 mahkumiyet kararı, nakledilen Ermenileri öldüren (648'i Sivas'ta, 233'ü Elaziz'de) suçlu için verilmiştir. Bu kovuşturmaların yapılışı ile, gizlice karar verilen "soykırım" tezini, cinayet tezini çürütmektedir. Nazi Almanyası'nda, toplama kamplarının sorumlularının Yahudileri katletmekten mahkum edildikleri hiç görülmüş müdür? Bir soykırımın failleri suç ortaklarını soruşturmazlar. Ve işte Talat hükümetine ve genelde Türkiye'ye karşı yapılan Ermeni propagandasıyla kusulan böyle bir suçlamanın yalan olduğu kadar korkunç oluşunun nedeni.

Talat bile, dostlarının karşısında, 1 Kasım 1918 tarihinde toplanan

İttihat ve Terakki Partisinin son kongresi sırasında bu konuyla ilgili görüşünü şöyle açıklamıştır:

"Nakil işi düzenli koşullar altında olmuştur. Birçok yerlerde, uzun zamandan beri birikmiş olan düşmanlıklar patlama yapmış ve kesinlikle istemediğimiz kötü sonuçlara neden olmuştur..."

"Nakil sırasında, gerçekten birçok trajik olay görülmüştür. Fakat bunlardan hiçbiri Bab-ı Âli tarafından verilen emir üzerine olmamıştır. Böyle eylemlerin sorumluluğu her şeyden önce, onaylanamaz bir biçimde hareket eden insanlara aittir."

Osmanlı mahkemeleri tarafından savaş sırasında verilen mahkumiyet hali dışında, katliamların faili olan bu kontrol edilemeyen "elemanların" kişiliği saptanmış değildir. Zira bunlar, dağınık düzende, kelimenin tam anlamıyla, nakledilen Ermenilere karşı bir rastlantı sonucu olarak eylem yapmışlardır. Kürtler mi acaba? Yol eşkiyaları mı? Yakınlarının öcünü almak isteyen Müslüman Türkler mi? Kuşkusuz, rastgele, her bir kategoriden bir parça. Ve şunu da yineleyelim: "Rastlantı sonucu. Zira, bu felâkette, birlikte yapılmış hiçbir plân yoktur; bunu gözlemek önemlidir."

Bu kurbanlardan bazıları varacakları yere vardıklarında, güçsüzlükten ölmüşlerdir. Ötekiler, yolculuk sırasında ölmüş, diğerleri de sadece normal olarak kaybolmuşlardır. Ancak, varlığı savaş bölgelerinde hoşgörülemez diye değerlendirilen bir halkın İmparatorluğun başka bir yerine gönderilmesiyle ilgili, o devirde yayınlanmış olan bir hükümet plânı yoktur ve hiçbir zaman da olmamıştır. Bu, tarihsel verileri yansızlıkla inceleyen herhangi bir kimse için bir gerçekliliktir.

Dahası, hükümetin suçlu avı yetmiş yıla yakın bir süre önce gerçekleşmiştir ve İngiltere hükümetinin sürekli baskısı ve İstanbul'un İngilizler tarafından işgaline rağmen, bu sürek avı hiçbir sonuç vermemiştir. Bu konuya tekrar döneceğiz.

Olayların oluşundan altmış yıldan fazla bir süre sonra, Ermenilerin "tekrar bulunan anısından" (Hamelin ve Brun, 1983) günümüzde söz edilmesine nasıl cesaret edilmektedir acaba? Söz konusu anı yeni mi

bulunmuş, yoksa uydurulmuş mu? Eğer uydurulmuşsa, hangi gizli amaçla? Bu, her yansız gözlemcinin kendisine sorması gereken bir sorudur.

Ve gözlemci bu soruyu kendine, Ermeni propagandası tarafından gerçekleştirilen yalanların birikiminin gerçekten edepsizce olduğu oranda soracaktır. "Sessiz Cinayeti'nde" önsöz yazarı şunları yazmaktadır: "O zamanlar, saygın bir general olan Mustafa Kemal, 1919 Ocak ayında, askeri mahkeme karşısında tanıklık yapmaktadır: "Vatandaşlarımız duyulmamış cinayetler işlemiş, zorbalığın düşünülebilen tüm biçimlerine başvurmuş, sürgünler ve katliamlar düzenlemiş, bebekleri üzerlerine gaz dökerek canlı canlı yakmış, kadınların ve genç kızların ırzına geçmişlerdir."

Oysa ki, Birlik yanlılarını yargılamakla yükümlü mahkemenin çalışmamasından başka, örnek olarak gösterilen bu sözler, "Saygın general" de olsa, Çanakkale kahramanı ve modern Türkiye'nin kurucusu Kemal Atatürk tarafından değil, birlik yanlılarını mahkum etmekle görevli Askeri Mahkemede yargıç, aynı zamanda general olan ve bu amaçla, Hürriyet ve İttifak Partisindeki dostları tarafından seçilmiş aynı adlı biri tarafından söylenmiştir.

Bu koşullar altında, bu şekilde ve bile bile bir isim benzerliği üzerinde oynamak suretiyle, her yerde anında yinelenen gerçek dışı sıfatlar kullanan Ermeni propagandasını nasıl değerlendirmek gerekir ki?

Bu olayda karşılaştığımız ikinci düzmecelik budur. Ancak, iş bu kadarla kalmamaktadır. Hamelin ile Brun'un eseri olan "Tekrar Bulunan Anılar" kapak sayfasında, çok belirgin bir biçimde, Adolf Hitler'in kendi ırkçı katliam politikasını hazırlamak için, Ermenilerin katledilmesinden esinlendiğini anıştıran bir alıntıyı içermektedir. Bu sunuşun amacı açıktır: Hitlerci soykırım çok iyi bir biçimde düzenlendiğine göre, Ermeni "soykırımı" da aynı olacak ve Talat'ın politikası bundan açıkça esinlenen kişinin davranışıyla birlikte yargılanabilecekti! Fakat bu alıntı düzmecedir, anlatılan sözler Hitler tarafından söylenme-

miştir ve tarafsız Ermeni basını bile bunu kabul etmemektedir. Tezlerini desteklemek için, böylesine yöntemlere başvuran tarihçilerin tutumları hakkında nasıl karar vermeli acaba? Böyle bir şeye başvurulmasının gerekli görülmesi için, tezin çok zayıf olması gerekir. Bununla birlikte, görüşün yinelenmesi ve vurgulanması sorunun geri kalan kısmını çözümleyecektir. Voltaire şöyle diyordu: "Yalan söyleyin, yalan söyleyin. Geriye her zaman bir şeyler kalacaktır." Ermeni olayında uygulanan işte budur.

Ancak, bereket ki tez yargılanmaktadır ve de 1921'den beri... Hitlerin ortaya çıkışından çok önce, yansız olarak yargılanmıştır. Ve bunu yapanlar, bu işi üstlenen Ermenilerin en iyi dostları olan Britanya hükümetinin sorumlularıdır. Bu konuya tekrar döneceğiz.

Bu aşamada, katledilenlerin sayısı konusunda derinliğine bir tartışmaya girmek bize gereksiz görünmektedir. Ermeniler tarafından ileri sürülen rakamlar yıldan yıla sürekli olarak artmakta ve 1914 yılında, Osmanlı Ermenistanında oturan Ermeni nüfusunun tümünü kat kat aşmaktadır! Gerçek daha ölçülüdür ve aslında da oldukça korkunçtur. İncelenen olaylardan önce, işinin hiç de tartışılmadığı bir Amerikalının düzenlediği ve yönettiği bir bir büro tarafından saptanan 1914 yılındaki Osmanlı nüfusunun resmi istatistiklerine dayanmak suretiyle, 300.000'lik bir sayıya varılmaktadır. Ancak, bu rakam, daha önce belirttiğimiz "kaybolanları", yani Rusların tarafına geçip onlarla birlikte Sovyet Ermenistanı'nda yerleşmek üzere giden Van yöresine sığınmış Ermenileri de içermektedir.

300.000 kayıp kişiyi belirleyen rakam aslında, 11 Aralık 1918 tarihinden itibaren, Ermeni kaynak bilgilerine göre kaleme alınmış, Fransız yabancı işleri bakanlığına Ermeni delegasyonu şefi tarafından gönderilen mektupta ileri sürülen rakama tam olarak uymaktadır. O halde, bu rakam doğru olarak kabul edilebilir. Bu da ölü olarak fazladır, çok çok fazladır.

Ancak, istatistik tartışmasının bu trajik olaya dayandırılacak yargı üzerinde hiçbir etkisi olamaz ve olmamalıdır.

Birçok kez adını söylediğimiz bir Türk tarihçisinin çok haklı olarak söylediği gibi "cinayet cinayettir" ve bağışlanamaz. Biz Ermenilerin Türkleri katletmelerini bağışlamadığımız gibi, Ermenilerin Türkler tarafından katledilmesini de bağışlamıyoruz. Ölü sayısı bizim ileri sürdüğümüzden beş kat fazla mı, yoksa tersine, on kez daha az mıdır? Bu husus, bu korkunç olaylara dayandırılacak tarihsel, töresel ve hukuksal yargılamada hiçbir şeyi değiştirmezdi.

Savunmasız etnik bir topluluğu ortadan kaldırma düşüncesi saptanmış olduğuna göre, 30.000 kişilik bir toplumun planlı olarak öldürülmeleri artık bir soykırım olgusunu oluşturmaktadır. Bu sorunda, sayının hiç önemi yoktur.

Aslında, Ermeni trajedisinde önemli oran olan toplam nüfusa göre ölülerin oranı, altı eyalette oturan halkın % 20'si, nakledilen nüfusun % 40'tır.

Chaliand'da, şunları yazmak suretiyle, bunu kabul etmektedir: "Rakamların tartışmanın sadece sınırlı bir amacı vardır." Hitler usülü soykırım konusunda da sözlerine şunları eklemektedir: "Akılda tutmanın uygun olduğu düşünülen rakam ne olursa olsun, bu, Nazilerin Yahudileri ortadan kaldırma istediğinde hiçbir şeyi değiştermemektedir."

Her şey burada toplanmaktadır. Zira soykırım, her cinayet suçlaması gibi, bir cinayet niyetiyle kendini göstermekte ve bu niyet olmadan böyle bir suçlama yapılmamaktadır.

Oysa, 1915 trajedisinin gerçek nedenlerinin incelenmesi, bu nedenlerin çok sayıda olduğunu ve soykırım niyetinin burada söz konusu olmadığını göstermektedir.

4— 1915 katliamlarının gerçek nedenleri:

"1915 katliamları" konusunda başlatılan tek yanlı polemik bizi tarihsel metodolojinin temel bir ilkesini hatırlatmaya zorlamaktadır: Tarihsel bir olayın tarafsız analizi insanı daima bunun nedenlerinin hiçbir zaman basit olmadığını ve ne olursa olsun, hiçbir zaman, tek bir

olguya indirgenmediğini gözlemlemeye götürmektedir. Tarihsel bir olgunun özel bir nedeni olması halinde, bu olgu hiçbir zaman, eyleminde bir tek nedenle değil, fakat yan yana gelen bir koşullar demetiyle kararlaştırılmaktadır.

Ermeni olayındaki çok şiddetli Türklere karşı progandanın kaba basitliği, bu durumda her tarafsız gözlemcinin nazarında onu değersiz kılmak için yeterlidir.

Zira Ermeniler için 1915 felâketine yol açan nedenler elbette ki çok fazladır. Bunları tek tek sayacağız. Ancak, her şeyden önce, inceleme gerektiren yapay güdülemeleri gözden geçirmek zorundayız.

"Soykırım" propagandacılarının tezi daima, kaynağında, sözde bir "komplo"nun varlığını gerektirmektedir. Bu savlama mantıksaldır. Gerçekte, soykırım cinayetinin temel ögelerinden biri –ki bu, onu olduğu gibi nitelendirmektedir– onun sistematik özelliğidir. Ve bu cinayeti önceden tasarlamadan ve önceden tasarlamayı kanıtlayan her türlü hazırlığa girişmeden önce, dağınık haldeki tüm bir halk metodlu bir biçimde ortadan kaldırılamaz. Naziler işte bu şekilde, içini doldurmazdan önce, "insan mezbahasını" kurmuşlar ve bunu çok önce alınmış siyasi bir karara uygun biçimde yapmışlardır.

Türk karşıtı propagandada, çoğu kez formülleştirilmemiş olmasına karşın, "nazi halefi" referansı süreklidir. Zira bu, öylesine abartılmıştır ki okuyanı şaşkına çevirebilmektedir. Bu duruma göre, bu karışımı elde etmek için, katliamdaki önceden tasarlanma olgusunu mutlaka göstermek gereklidir.

İşte burada, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda iktidar olan İttihat ve Terakki Partisi'nin belkemiği ve düşünen başı olan Bahattin Şakir'in "özel örgütü" tarafından büyük bir gizlilik içerisinde hazırlanan "komplo" tezi işe karışmaktadır. Bu karanlık kuruluş Ermeni olayında, işkence edilen Yahudilerin "Shoa"sının seferber edilmesinde Nazi partisinin içindeki SS'lere benzer bir rol oynayacaktı.

Okuyucular her zaman, dramatik olayları doğal ve çok insancıl koşullardan çok, karanlık ve uğursuz bazı güçlerin etkisine bağlamayı

tercih etme eğiliminde oldukları için, bu öykü mutlak bir rezaletin zaferidir.

Birçok yapıtlar yoluyla yayınlanmış olan bu kara öyküye daha önce anıştırma yapmıştık. Ancak, saçmalığını göstermek için bu konuya dönmek –zira herkesin hoşuna gitmektedir– belki de yararsız değildir.

Temon bu konuda, şunları yazmaktadır (Cinayet, sayfa: 156). "Bu özel örgüt ya da 'Teşkilat-ı-Mahsuse' İstanbul'da, Nazım, Atıf Rıza ve Aziz Bey'lerden oluşan bir üçlü tarafından kontrol edilmektedir. Eylem merkezi Erzurum'dadır. Merkez Komitesinin (İttihad) başka bir üyesi olan Bahattin Şakir bu komiteyi yönetmektedir." İşte bir sürü açıklayıcı bilgi. Bu ayrıntılar aslında doğrudur. Fakat neyi kanıtlamaktadır ki? İttihad ve Terakki partisinin resmi yapısının "yerini alan", dahili ve benzer bir yapısı olduğunu.

Günümüzde, birçok siyasi parti için durum aynıdır. Böyle bir örgütün Ermenilerin katliamıyla ne ilişkisi vardır ki? Dayanıksız değilse de, bu sava göre, işte bu örgüt büyük bir gizlilik içersinde hazırlanmış ve ortaya konulmuş olan Ermenilerin ortadan kaldırılmasına karar vermiş oluyordu.

Oysa, böyle bir kararla ilgili en ufak bir iz, tek bir kanıt mevcut değildir. Hiçbir şey...

Buna karşılık, içlerinde, Ermeni halkının nakledilmesine karar verildiği, düzenlenip korkunç bir biçimde uyguladığı (söylenebilecek söz budur) koşulları açıklayan çok yakın zamanlarda yayınlanmış, resmi arşivlerden alınan yüzlerce yayın bulunmaktadır.

Onu ilgilendiren şey, resmi belgelerin tersini söyleyen "gizli emirler", her şeyden önce, Osmanlı yöneticilerinin iki yüzlü tutumları doğrulandığına göre, var olan korkunç kararlardır.

Oysa, bunlardan hiçbir iz bulunamamıştır.

Elbette ki, bu durum karşısında, örgüt yöneticilerinin Osmanlı felâketi sırasında, arşivlerini ortadan kaldırdıkları savı ileri sürülmektedir. Tamam, olsun. Fakat nasıl oluyor da, bu arşivler her yerde, kesinlikle her yerde, İmparatorluğun tüm toprakları üzerinde ortadan

kaldırılmış bulunuyor? Geniş topraklar üzerinde, dağınık olarak yerleşmiş bir halkı ilgilendiren bir yok etme planının gizlice ortaya konulması hiç kuşku yoktur ki bu gizli kararların kendilerine gönderildiği kişilerin büyük bir çoğunluğunu kapsamaktadır. Ve hatta, İmparatorluğun yıkılışı sırasında bile, tüm şebeke içersinde bulunan arşivleri ortadan kaldırma emri merkezden gelmesi halinde, nasıl oluyor da, cephe hattı sık sık değişirken, önceden tasarlanmış böyle bir emir, hiçbir istisna olmadan ve hiçbir şey unutulmadan yerine getiriliyor acaba? Nasıl oluyor da, İngiliz ordularının çok çabuk biçimde yarma harekâtı yaptıkları Suriye gibi yörelerde bu emirlerin en ufak bir izine raslanmıyor?

İttihad ve Terakki partisinin hükümeti mütarekeden on beş gün önce düşmüş ve yerini hemen, kendisine son derece düşman olan ve ne pahasına olursa olsun, barışı sağlama görevini üstlenmiş olan Hürriyet ve ittifak partisi hükümetine bırakmıştır. Nasıl oluyor da, bu yeni hükümet Ermenilerin kökünü kazıma yolundaki gizli planla ilgili hiçbir şey ele geçiremiyor? O devirde, Osmanlı orduları tarafından kontrol altında tutulan toprakların tümünde, duyulan kin ya da kendini aklama düşüncesi nedeniyle, ortadan kaldıracağı yerde elinde tuttuğu tehlikeli belgeleri teslim eden Gizli Örgüt'ten en ufak bir sorumlunun hiçbir yerde bulunamamış olması nasıl kabul edilebilir? Ortaya tek bir kişi çıkmamıştır.

Oysa, tüm imparatorluğa dağıtılmış olan gizli emirlerin varlığının kabul edilmesi halinde, böyle bir durum son derece şaşırtıcı olur. Mussolini'nin 1943 Temmuzunda düşüşü ve yerine Badoglio'nun geçişi derhal faşist rejimin arşivlerine el konulmasını gerektirmiştir. Almanya'da, 1945 Nisan-Mayıs cehennemi sırasında, Nazi partisi için de aynı şeyler olmuştur. Nazi örgütlerinin merkezlerinde, bazı arşivler gerçekten son anda imha edilmişse de, ağın diğer ucunda, Yahudi soykırımının ya da Ukrayna halkının katlinin sorumlularını mahkum etmek ve asmak için, öldürme emirlerinin kendilerine gönderildiği çok sayıda insanın elinde yeterince belge bulunmaktaydı.

Halbuki, Osmanlı Ermenileri olayında, hiçbir şey bulunamamıştır. Nakledilen halklar konusunda verilen resmi talimatların içeriğinin tersini söyleyen ve hatta bunları"yorumlayan" hiçbir şey... Elbette ki bunlar, Sevr Antlaşmasının müzakereleri sırasında ve o zamandan bu yana ortalıkta görülmeyen, büyük bir olasılıkla "uydurulan", sözünü daha önce ettiğimiz Andonyan'ın sahte belgeleri değilse... eğer Ermeni propagandası abartılı olduğunun göze çarptığı sahte belgeleri ortaya koyacak duruma indirgenmişse, bunun nedeni yalnızca, başka belgelerin olmayışı ve "Ermenilerin katliamı için sözde gizli emirlerin" bir masal olmasıdır.

Bununla birlikte, bu "kanıtların" araştırılması için, zahmete katlanılmasının nedeni bu değildir.

1 Kasım 1918 tarihinde, Bahattin, Nazım ve Azmi Beyler –özel örgüt yöneticileri olarak Temon'un sözünü ettiği üç kişi– üçlü örgüt üyeleriyle birlikte Orta Avrupa'ya kaçmışlardır. Sözde gizli belgelerin var olduğunu ve bunları yanlarında götürdüklerini kabul etmemiz halinde, bu karanlık iş içerisinde lekelenmiş olanlar yalnızca onlar değildir.

Oysa, 27 Nisan 1919'da, İstanbul'da Osmanlı İmparatorluğu'nu felâkete sürüklemekle suçlanan İttihatçıların davası başlamıştır. Bunlar, düşmanları olan iktidar partisi tarafından Ermenilerin katledilmesini kışkırtmaktan da suçlanmışlardır. Mahkeme bu amaçla, özellikle sanıkların siyasi düşmanları arasındaki üyelerden oluşmuştu.

Ve aynı mahkeme, birkaç gün önce, 8 nisan tarihinde, Ermenilere karşı kötü davranmakla suçlanan Anadolu'da görevli olan Kemal Bey'i mahkum edip, Talat Paşa tarafından üç yıl önce bu maksatla ilan edilen yasaya dayanarak, astığına göre, yapmacık bir yargılama kurulu söz konusu değildi. Bu durumda, bu yargılama kurulunun Ermenilere karşı bir cinayet komplosunun kanıtı getirilmesi halinde, sanıklara karşı hiçbir yumuşaklık göstermesi beklenemezdi.

Oysa ki, sanıklar arasında, "özel örgütün" başkanı Atıf da (Ternon'un sözünü ettiği) bulunacaktı.

13 Temmuz 1919 tarihinde, Mahkeme kararını verdi ve Atıf Bey mahkum olmadı. Bellekler taptaze, failler hazır ve sanıklar düşmanların elleri arasındayken, birkaç yıl sonra izi bulunmayan sözde bir "komplonun" varlığından yetmiş yıl sonra bu koşullar altında nasıl söz edilecektir ki?

Dahası, o devirde, Ermeni olayının sorumluluklarını saptamak için tüm önlemler alınmıştır. Gerçekte, 1915 Mayıs ayından itibaren, Catholicos d'Echtmiazine tarafından başkan Wilson'a, hazırlanmakta olan Ermenilerin sözde katliamını haber veren 22 Nisan tarihinde gönderilen telgrafla telaşa düşen İngiliz ve Fransız hükümetleri, bunun gerçekleşmesi halinde, bu katliamların faillerini kişisel olarak sorumlu tutacakları ve suçluları savaştan sonra bizzat kovuşturacakları yolunda bir beyanatta bulunmuşlardı.

İngiltere bu konuda sözünü tutmuş ve 1919'daki politikası, Doğu Anadolu'da, Sovyet yayılmasına karşı bir tampon oluşturacak olan bir Ermeni devletinin kurulmasını hedeflediği için, "Ermeni katliamının" suçlularını yakalama sorumluluğunu üzerine almıştır.

13 Kasım 1918'de, İngiliz donanması, Mondros Mütarekesi gereğince, gelip İstanbul'da demir atmıştır. Böylece, İngiliz yanlısı bir hükümetin rızası ile, Osmanlı başkentini gözetimi altına almış oluyordu.

25 Ocak, sonra 9 Mart 1919 tarihlerinde, İngiliz askeri makamları Osmanlı polisine kendilerine Ermeni olayında en lekelenmiş kişiler olarak bildirilen belli sayıdaki kişileri tutuklattırdı. Bu mahkumların altmış yedisi Osmanlı makamları tarafından, 29 Mayıs 1919'da, Britanya donanmasına teslim edildi ve hemen Malta'ya götürüldü. Bunların yarısı özellikle Ermenilere karşı kötü davranmakla suçlanıyordu.

16 Mart 1919 tarihinde, İngiliz ordusu gemilerle gelip İstanbul'u işgal etti. Bu harekâtı hemen otuz mahkumun teslimi izledi. Bu mahkumlar Malta'ya gönderildi. Osmanlı ordusunu yendikleri topraklarda, İngilizler tarafından doğrudan doğruya yapılan tutuklamalar alın-

dığında, Malta'da gözaltına alınanların sayısı, 1920 Kasımında yüz kırk dörde yükselmiştir.

Oysa, aynı dönemde, Sultan hükümeti tarafından imzalanan, Büyük Britanya'nın o zamanlar geçerliliğini kabul ettiği antlaşmanın 230. maddesi gereğince, savaş sırasında yapılan katliamlardan sorumlu kişileri yargılama yetkisi ittifak hükümetlerine verilmişti ve Sultan hükümeti, kovuşturmalarının sonuçlanmasına olanak veren elindeki tüm bilgileri galip devletlere iletme sorumluluğunu yükleniyordu.

Ancak, Malta'da bulunan tutuklulara karşı İngilizler tarafından açılan dava tam bir başarısızlığa uğramıştır.

8 Şubat 1921 tarihinde, İngiliz savcılığı, delil yokluğu nedeniyle, sanıklara karşı dava başlatılamayacağı yolunda bir rapor gönderdi. 1 Haziran günü, Foreign Office, Birleşik Devletlerinin kendisine yardım etmesini istedi ve şu yanıtı aldı: "Malta'da tutuklu bulunan Türklere karşı kullanılacak nitelikte hiçbir kanıta raslanmamıştır."

Sonunda, 29 temmuz 1921 tarihinde, İngiltere Kraliyet savcısı şu ifadelerle kovuşturmazlık kararı vermiştir: "Şimdiye kadar, tutuklulara karşı suç kanıtlarının doğruluğunu gösteren hiçbir belge elde edilememiştir ve böyle kanıtların bulunabileceği pek de kesin değildir."

Böylece, olaylardan altı yıl sonra, profesyonel yargıçlar, hükümetlerinin politikasına uygun bir davanın kovuşturması için gerekli olan kanıtları toplayamazlar. Oysa, sanıklar ellerindedir, Osmanlı arşivleri açıktır ve trajik olaylardan kurtulup sağ kalanlar hâlâ yaşamaktadırlar.

Ve savcılık Ermenilerin düzenlenmiş katliamına ait hiçbir kanıt bulunmadığını beyan eder. Halbuki, Andonyan'ın sözde belgeleri bir yıl önce, 1920'de yayınlanmıştır ve Andonyan'ın kitabı bu sorunun tüm uzmanlarının elinde bulunmaktadır. Bu, üçkağıtçılığa bağlanabilen "güven" anlamına gelmektedir.

Malta tutukluları sonunda serbest bırakılmış ve 31 Ekim 1921'de, birkaç İngiliz tutsağına karşılık, Mustafa Kemal'in Türk Cumhuriyeti'ne iade edilmişlerdir.

Ermenlerin başlıca "katillerine" karşı, olaylardan altı yıl sonra, İngiliz yargılaması sona ermiş olmaktadır.

Fakat bu, 1984 yılında, Paris'te, olaylardan altmış dokuz yıl sonra, kendiliğinden kurulan sözde bir mahkemenin büyük bir gürültüyle, aynı olayları "yargılamak" istemesine ve Osmanlı hükümetinin aslında o devirde var olmayan bir suçlama olan "soykırım suçlusu" olduğunu sözde bir "karar" yayınlatmasına engel olmaz. 1915 yılında ölen zavallı Ermenilerin davasının düşüncelerin tüm sahtekârlığına ve tüm ikiyüzlülüklere bahane olduğu doğrudur. Bu konuya sonra döneceğiz.

1915'de "soykırım" olmamıştır, zira bu terim bir halkın tümüyle ortadan kaldırılmasını hedef almaktadır. Soykırım, terimin kendisi bunu belirtmekte ve bunu esinleyen ırksal bir kinin varlığını peşinen varsaymaktadır. Oysa, kimi zaman, Türkiye'nin dostlarının bile inandığı tek yanlı bir propagandanın bıkıp usanmadan yinelediği şeyin aksine, 1915 yılında, Osmanlılarla Ermeniler arasında, bir yüz yıldan beri, böyle bir duygu yoktu.

Bu bakımdan, bunun anlamını açıklığa kavuşturan daha önce olmuş olayları hatırlatmak gerekmektedir.

1– Her şeyden önce, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'yı yakın bir devirde mahveden ırkçılığı hiçbir zaman tanımamıştır. Böyle bir doktrin, doğası gereği, kabul edilemez bir şey olmuştur. Gerçekte, Osmanlı İmparatorluğu, gerçek imparatorluklar gibi, ta başından beri çok kavimli bir yapıya sahipti. Sayıları oldukça az olan bir egemen aristokrasisi sivil yönetimle de yürüyüşlerde, sürekli olarak isyan halinde olan yerel halkın sempatisini kazanma gerekliliği ortaya çıkmış bulunmaktadır. 1453'te, İstanbul'u alan Osmanlı ordusunun saflarında Yunanlılar bulunmaktaydı ve bu etnik işbirliği politikası sarsıntılarla Osmalı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar sürmüştü.

Reformcu Tanzimat hareketinden itibaren (1839), bu alandaki resmi doktrin, imparatorluğun tüm dağınık ögelerini eritmek suretiyle üstün nitelikli bir Osmanlı ulusu yaratma girişimi olan "Osmanlılar

birliği akımı" idi. Aynı devirde, aynı başarısız sonla, Habsbourg imparatorluğunun izlediği politika da aynıydı. Bu aynı öğreti adına, 1909'da başarılı olan Genç Türkler, ilk kez, İstanbul Meclisine Ermeni milletvekili çağırmışlardır. Vramyan, Papazyan, Katsaznunu gibi, 1915'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı gerçekleştirilen Ermeni ayaklanmasının gelecekteki şefleri, ya da gelecekteki Ermeni Cumhuriyeti'nin liderleri önce, kendilerine savaş süresince sert muhalefette bulunacak olan İttihat ve Terakki Partisi'nin üyelerinin isteği üzerine, Osmanlı parlamentosunda yer almışlardır.

Bu duruma göre, 1914 savaşı arefesinde, Osmanlı yöneticilerinde hiçbir özel ırkçı istek bulunmuyordu.

Çok daha sonradır ki, Kemalist Cumhuriyetin kadrosunda gerçekleştirilen Anadolu üzerinde yeniden merkezileşmeden önce, anlamsız olan "Türkçülük" kavramı ortaya çıkmış bulunmaktadır. Kuramcısı, 1924 yılında ölen Gökalp, 1915'de mevcut olmayan üniter bir devlet kadrosunda, aslında sınırlı olan, bir etki yaratmıştır. O halde, –bir kez daha– eski olguları kendileriyle bağlı olmayan sonraki olaylarla yorumlamak anlamsızdır.

2– Ve Osmanlı İmparatorluğu, inatçı ve çok eski bir propagandanın dedikodularına rağmen, "dinci ırkçılığı" da tanımamıştır. Dinci ırkçılığın üzerine kurulduğu Kuran yasası olan Şeriat aslında buna karşı koyacaktı. Çok doğal olarak, Osmanlı İmparatorluğu tek tanrılı tüm mezheplere, dinsel geleneklerin saygısı içerisinde ve özel hak yasalarını korumak suretiyle, kendi içlerinde serbestçe düzenlenmelerine izin vemiştir. "Kafirler" için konulan ayrılıkçı tek zorunluluk "cizye" denilen özel bir vergiydi. Fakat bu, askerlik hizmetinden bağışık tutulmanın karşılığıydı.

Burada, bilinen söz konusu olan devletler, yayılma politikalarının gereklerine göre, ayaklanmaya kışkırttıkları sözde zulüm gören azınlıklara dayanarak, Osmanlı devletinin basamakları üzerinde ayaklanmalar çıkartmaktan geri kalmadıkları için, bunları yinelemek önemlidir, tüm Avrupalı devletler tarafından canla başla izlenmiş ve başlı-

ca kurbanları çoğu kez, ilgili halklar olmuştur. Her ne olursa olsun, Ermenilerin durumu böylece olmuştur.

Bununla birlikte, 1862'de, Tanzimat fermanı çerçevesi içersinde, her zaman dinsel özgürlüğünden ve din yöneticilerinin seçiminden yararlanmış olan Ermeni topluluğu kendisine, isteyerek ve bu hareketten önce hiçbir gerginlik olmaksızın, kendi işlerini yöneten ve onu "ulus" olarak ortaya çıkaran kendisine ait bir Meclisin kurulması olanağı verildiğini görmüştür. Bu cömert ve daha önce, İmparatorluktaki öteki azınlıklar için gerçekleştirilmiş olan bu esin sistemi, geriye doğru bir ayrımcılık taşıdığı için, bundan yararlananlar için kesin olarak tehlikeliydi. Gerçekte, kendilerine özgü özel bir haktan, özel bir vergilendirmeden yararlanan, en çok etnik ögelerle bağlandıkları devletlerin büyükelçileri tarafından gizlice, hatta açıkça desteklenen ve resmi zorunluluğu olan ve güçsüzleşmiş bir Sultandan başka "koruyucusu" olmayan imparatorluğun Arap ve özellikle de Osmanlı halkına göre, doğurgan bir statüden yararlanmaktaydılar.

Tehlike öylesine açıktır ki Genç Türkler, "Osmanlı birliği" politikalarının çerçevesi içerisinde, 1909 devriminden sonra, Müslüman olmayan azınlıkları İmparatorluğun vatandaşlarının ortak hakkıyla bir tutan "ulus" olarak ortaya çıkaran kendisine ait bir Meclisin kurulması olanağı verildiğini görmüştür. Bu cömert ve daha önce, İmparatorluktaki öteki azınlıklar İmparatorluğun vatandaşlarının ortak hakkıyla bir tutan "ulus" statüsünü yürürlükten kaldırmışlardır. Bu madde gereğince, 1914 yılında ve ilk kez olarak, Ermeniler askere alınmış ve Osmanlı ordusunda silahlandırılmışlardır. Daha sonra, kütle halinde askerden kaçmaları nedeniyle, bunun bir yanlışlık olduğu anlaşılmıştır. Peki ama, yukarda hatırlatılan önlemler içersinde, bir ırk ayrımcılığı nerede acaba? Kesinlikle, bunun tersi söz konusudur.

3– Kudurmuşcasına yinelenen inatçı bir masalın aksine, Osmanlı boyunduruğu altındaki Ermenilerin sözde "yüzyılın işkencesi", yeri geldiğinde birden bire söz edilmeye başlandığı tarih olan 1878'den

önce, tarihçiler tarafından tümüyle bilinmemektedir. Osmanlı tarihi önceleri, Ermenilerin önceki ayaklanmaları konusunda ve elbette ki bu ayaklanmaların acımasızca bastırılışıyla ilgili hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey yazmamaktadır.

Ermeni halkı o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, çok dağınık toplumlar halinde ve siyasi bir istemleri olmadan, barış içinde yaşıyorlardı. Olaylar işte böyledir ve tarafımızdan ileri sürülen hiçbir kanıyı içermemektedir. Ancak, bunların ciddi bir şekilde yalanlanması mümkün görünmemektedir. Ermenilere karşı Türklere yüklenen "kin" olgusunun başlangıcı çok yakındır –hemen hemen dört kuşaktan bu yana– ve bu duruma göre, kesin bir nedeni olmalıdır.

Oysa, 1878 yılı başlarında, Osmanlı İmparatorluğu, yedinci Osmanlı-Rus savaşında, büyük bir yenilgiye uğramıştır. Rus orduları destek noktası Kars kalesi olmak suretiyle, Doğu Anadolu'nun içlerine kadar ilerlerken, Batıdaki Bulgaristan'ı güçlükle geçiyorlar ve İstanbul'a girmek üzere geliyorlardı. Kentin banliyösü olan Ayastafanos'da görüşmeler başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu son derece ağır, Ruslara özellikle Anadolu'daki Ermeni yerleşim bölgelerinin büyük bir kısmının bırakılmasını içeren barış koşullarının kendisine zorla kabul ettirildiğini görmüştür.

Tam bu sırada, diplomatik görüşmelerin ortasında, Rus generali büyük Dük Nicolas, dikkatini Ermenilerin "işkence edilmesi" konusuna çekmek amacıyla gelen İstanbul Ermeni patriği Varjabediyan'ın ziyaretini karargâhında kabul etmiştir. Ermeniler böylece, birden bire, uluslararası tarihe girmiş oluyorlardı. Bu girişim başarıyla sonuçlanmıştır. Zira, Rusya ile yenik Osmanlı İmparatorluğu arasında, 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastafanos Antlaşması, Doğu Anadolu'da Ermenilerin oturdukları toprakların büyük bir kısmının Rusya'ya bırakılmasından başka, Osmanlı yönetimi altında kalacak olan Ermenilerin oturduğu toprakların büyük bir kısmında, Çarlık Rusya'sına verilen bir denetim ve müdahale hakkını da öngörüyordu. Burada, Rusya tarafından Balkanlar'da, Romanya'da, Sırbistan'da ve Bulgaris-

tan'da daha önce büyük bir başarı ile uygulanan ve Çarlık Rusyası'nın koruduğu ulusların yararına, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla son bulan yönetimin bir tekrarı söz konusuydu.

1918 yılı girişimlerinde Ermenilerin gerekçeleri neler olmuştu acaba? Ermeniler büyük bir olasılıkla, Aras vadisiyle birbirinden ayrılan ve çeşitli egemenliklere boyun eğmiş bulunan iki fraksiyon halindeki "ulusların" kısımlara ayrılmasına son verecek olan Catholicos d'Etchmiadzine'in etrafındaki Gürcü dininden olan halkla Ermeni ırkından olan halkın tümüyle tekrar bir araya toplanmasını ummuşlardır. Girişimleri temelde birleştirici olarak görünmektedir ve aslında, dilekleri nihayet 1921 yılında gerçekleşmiştir. Bu durum, İngiltere büyükelçisi Loyard ile İstanbul'un Ermeni patriği arasında 17 mart tarihinde yapılan gizli konuşmanın içeriğiyle doğrulanmaktadır. Foreign Office'de düzenlenen rapora göre, Varjabediyan büyükelçiye "Ermenilerin önceki yıl içerisinde, Osmanlı yönetiminden yakınacak bir şeyleri olmadığını, Osmanlı egemenliği altında kalmayı yeğlediklerini, fakat Rus zaferinden sonra, bazı doğu eyaletlerinin Rusya'ya bağlanabileceğini öğrendiklerinde, her şeyin değişmiş olduğunu" söyleyecekti.

Öte yandan, bu girişimi yorumlayan çeşitli Ermeni kaynakları ve bizzat İngiliz büyükelçisi, Rusların desteğini sağlama yolundaki Ermeni kararının Ermeni meclisinde bile bir çoğunluk toplamaktan uzak olduğunu ve büyük tartışmalara neden olduğunu belirtmektedir. Uzun sözün kısası, Varjabediyan'ın büyük Dük Nicolas nezdinde yaptığı girişim kendisine bir fraksiyon, sadece Konsey üyelerinin oluşturduğu bir fraksiyon tarafından kabul ettirilmiştir. Burada, belli sayıdaki hatırı sayılır kişiler tarafından ve ilgili halklara danışılmadan, "yukardan" alınmış bir karar söz konusudur. Bu koşulun bu halklar için son derece ağır sonuçları olacaktı.

Öyle ki, Ermenilerin bu manevrası öğrenildiği zaman, Osmanlı yöneticilerinin ve Osmanlı yüksek yönetiminin nazarında bu, sadece yenilmiş bir imparatorluğa karşı savaş zamanında basit bir ihanet olayı olarak görülebilirdi. Yalnızca bu davranışıyla, Osmanlı İmpara-

torluğu'na ezelden beri "sadık ulus" olan Ermeni halkı, Osmanlı yöneticilerin gözünde kuşkulu bir ulus haline gelmiş oluyordu. Bu durum, kırk yıl boyunca, Osmanlılar ile Ermenilerin ilişkilerini bozacaktı

Öte yandan Ayastafanos Antlaşmasının uygulanmadığı bilinmektedir. İngiliz Disraeli hükümetinin araya girmesi üzerine, Rus ve Osmanlı ilişkileri, incelenmek üzere, Berlin'de Bismark'ın başkanlığında toplanan bir kongreye gönderilmiştir. Orada, bir Ermeni hükümeti temsil edildi ve bir muhtıra bırakmıştır. Kongreye hakim olan Bismark, kendisine oldu bitti gibi görünen bu özerklikçi isteğe hiç ilgi göstermemiştir. 13 Temmuz 1878'de Berlin'de imzalanan antlaşma, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na Anadolu'daki toprakların geri vermek zorunda bırakması ve Sultan'ın Ermenilerin oturdukları eyaletlerde içeriği belirsiz "reformlar" yapmakla yükümlenmesiyle yetiniyordu.

Ermeni Meclisinin bazı sözcüleri tarafından Osmanlıların tam bir bozgunu sırasında yapılan bu girişim bu duruma göre, Ermeni yönünden hiçbir somut sonuç vermemişti.

Ancak, bunun iki önemli psikolojik sonucu olmuştur: Bir yandan, Gürün'ün yazısında belirttiği gibi (s.135): "Osmanlı İmparatorluğu'nun azınlıklarından kaynaklanan sorunların sonuncusu olan Ermeni sorunu Berlin'de uluslararası politikaya girmiştir." Öte yandan, 1878'de, ermenilerin temsilcilerinin davranışı, tarihte ilk kez, Ermenilere karşı Osmanlı yönetiminin tutumu konusunda bir kuşku, daha sonraki olayların yalnızca fazlasıyla doğrulamak zorunda olduğu bir güvensizlik yaratmıştır. Bu psikolojik ortam Birinci Dünya Savaşı sırasında hâlâ devam etmekteydi ve pek fazla doğrulamadan, trajik olayların akışını kısmen açıklamaktadır.

4— 1878 Ermeni oyunu vakitsiz olmuştu. Politikacılarla birkaç din adamı tarafından gerçekleştirilen bu oyun, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk halkı arasındaki dağınık Ermeni nüfusunun o dönemde, gerçekten ulusal bir bilinç kazanmasına karşılık değildi. Ermeni ulusu

1878'de, bir dil ve bir dinsel inanç birliği olan bir topluluk tarafından bir araya getirilmiş dağınık ögelerin bazında oluşuyordu.

Ancak, bu halkların henüz çağdaş anlamda bir "ulusal bilinci" yoktu. Bu konuda çok fazla israr edilemezdi ve Ermeni patriği bile, daha önce adı geçen İngiliz büyükelçisiyle yaptığı gizli görüşmede bunu onaylamıştır.

Ve böyle bir ulusal duygu henüz mevcut olmaması nedeniyle, belli bir politikanın izlenmesi için, "yukardan", hatta dışardan böyle bir duyguyu uyandırmak gerekli olmuştur. Devrimizin sayısız örneklerini bildiği bir yönteme göre, başlangıçta birbirine kayıtsız halklar arasında devrimci karışıklıkların nedenleri olan, Osmanlı İmparatorluğu'nun dışında üslenen Ermeni devrimci örgütlerin üstlendikleri rol bu olmuştur.

Olayların bu maksatla oluş sırası özellikle açıklık getiricidir.

1878'de, Osmanlı İmparatorluğu'nda, hiçbir devrimci Ermeni partisi, ne de örgütü yoktur. Bu tarihten sonra, bunların çok sayıda birden bire ortaya çıktığı görülmektedir. Terör ve yabancı devletlerin müdahalesi sayesinde, Bulgaristan'ın bağımsızlığını elde etmiş olan Bulgar devrimcileri örgütlerini oluşturan Komitacıların verdiği ders anlaşılmıştı.

1885'de, Fransa'ya göç etmiş Van'lı bir Ermeni olan Portakalyan burada "Armenakan" partisini kurmak için yardımda bulunur. Bu ilk Ermeni partisinin hedefi diğerlerinde görülen şeydir: Genel bir ayaklanmaya varan bir devrimci amacıyla, Ermeni halkını silahlandırmak. Birkaç çatışma dışında, Armenakan olayların akışında pek az etkili olmuştur. Ancak, partinin elindeki belgelere göre, yerel devrimcilere silah kullanmayı öğretmekle görevlendirilen kişinin Rusya'nın Van konsolosu olması ilginçtir.

Önemli olan başka bir şey, 1886'da, Cenevre'de, Nazarbekyan adlı genç bir Ermeni öğrenci tarafından kurulmuş olan Hentşak devrimci partisinin yazgısıdır. İsviçre'de karşılaşmış olduğu Plekhanov'un etkisinde kalan Hentşak'ın kurucusu, partisine açık bir biçimde

devrimci sosyalist bir yönlendirme vermiştir. Programın 4. maddesi özellikle ilginçtir.

"Saptanan hedeflere varmak için, devrimci hareket aşağıdaki yöntemlere başvuracaktır: Propaganda, karışıklık yaratma, terör, bozguncu örgütlerin kurulması, işçi ve köylü hareketinin gerçekleştirilmesi... Karışıklık ve terör halkı daha güçlü ve daha yürekli kılmaya yaramalıdır..."

Historama'da (sayı: 16 Haziran 1985, s:79) Moser tarafından dile getirilen Hentchak programının şu alıntısından da söz edelim: "Hangi koşul altında olursa olsun, Türk ve Kürt öldürmek, yeminlerini tutmayan Ermenilere karşı asla hoşgörülü davranmamak ve öç almak..."

Eyaletlerdeki antenleri vasıtasıyla, İstanbul'da üslenmiş olan Hentşak partisi, tekrar değineceğimiz bazı olaylar üzerinde etkili olmuştur. 1896'dan itibaren zayıflamış, fakat bu, yerini Taşnak partisine bırakmak için olmuştur.

Devrimci Ermeni Federasyonu —açıkça nihilist bir örgüt olarak— 1890'da Rus Gürcistanı'nda, Tiflis'de kurulmuştur. Bu parti, Neşaiyev mantığı içersinde, etkin militanlarına siyasi bir program değil, her türlü başka projeden önce, şiddet kullanımına dayalı yöntemler öneriyordu. Bu konuda bir karara varılsın:

"Halkı silahlandırmak için, her türlü yola başvurmak... Çatışmaları özendirmek ve hükümet memurlarını, bilgi verenleri, hainleri, tefecileri ve her türden kan emicileri yıldırmak... Hükümet binalarını yağmalamak ve tahrip etmek..."

Moser Taşnak programının çok anlamlı bir suretini şu şekilde yeniden yayınlamaktadır:

"Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin gelişimini engelleyen zincirin kırılması ve Ermenilerin ne pahasına olursa olsun, bağımsızlıklarına kavuşmaları gerektiğine kesinlikle inanmaktayız.

"Bu amaca ulaşmak için, her şeye izin verilmiştir: Propaganda, terör, yandaşların yürüteceği acımasız savaş."

Parti etkinliklerini Osmanlı-Rus sınırının iki yanında geliştiriyordu.

Daha sonra, yöneticileri, 1909 Genç Türkler devriminden sonra İstanbul parlamentosunda yer almaya gitmek ve 1919'da, Sosyal Demokrat eğilimli Ermenistan Cumhuriyeti'nin yönetici kadrolarını oluşturmak suretiyle, uslanmış oldular. Parti, yaşamının ilk on yılında, bir terör örgütü olarak az da etkin olmamış ve bu dönemde yapılan tüm devrimci darbelerde kendini göstermiştir.

Hamidyen döneminde, siyasi yaşamı esinleyen üç Ermeni partisinin yazgısı işte böyle olmuştur. Bu durumda, XX. yüzyıl tarihinin bize tanıttığı şekilde, "gerilim stratejisinin" üç esas ögesini o zamanlar orada bulmaktan şaşkınlık duyulmayacaktır. Siyasi bir projeyi tanımlayan bir Yönetim Kurulu (Patrikliğin etrafında toplanmış Ermeni Meclisinin ileri gelenleri), halkları harekete geçirmek için infaz aracı görevi yapan bir ya da birçok devrimci örgüt ve basın sayesinde ve yabancı desteği istemek suretiyle, kendilerine olabildiğince büyük başarı sağlayan, aşırı derece kışkırtılacak siyasi olmayan ve tamamen raslantısal nedenleri olan halk isyanları. Yabancı ülkelere Osmanlıların ününü "Ermenilerin katili" olarak bildiren senaryo bu işte.

5– Böyle bir taktiği ortaya sürmenin koşulları elden kaçmamıştır. Geriye sadece "1895 katliamlarının" tarafsız tarihinin hiç olmazsa Fransız diliyle yazılması kalıyor gibi görünmesine karşın, bu eserin çerçevesi içersinde yayılmamız için haklı bir neden bulunmamaktadır. Biz burada sadece, bu dönemde cereyan eden olaylarda, 1915 trajedisinin akışını kesin olarak etkileyecek olan şeyi ortaya koymak istemekteyiz.

1880'den 1890'a kadar, Ermenilerin oturduğu yörelerde, sadece tek tük öldürme gibi ufak olaylar kaydedilmektedir. Bu, devrimci partilerin organize olup yerleştikleri döneme rastlamaktadır. Fakat, 1890'dan itibaren, durum birden bire değişir. Bu patlama, devrimci partilerin hazırlıklarını bitirmelerinden başka, kendileri için uygun dış koşulların ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekte, saltanatının ilk yıllarında, Çar III. Aleksandr, babasının nihilistler tarafından

öldürülmesine kızmış bir halde, tüm imparatorluğu içerisindeki devrimci örgütleri acımasız bir sertlikle kovalamıştır. 1890'dan itibaren, Rusya yayılmacı politikasına tekrar başlamış, Rus makamlarının tutumu bu yüzden dışa yönelmiş ve dolayısıyla, kendilerine hizmet etmeye elverişli terörist örgütlere karşı değişmiştir.

Aynı anda, 1892'de, İngiliz kabinesinde Salibbury'nin yerine Gladstone'un gelmesi, Ermeni örgütlerine özel ve dinsel olduğu kadar siyasi nedenlerle Osmanlılara son derece düşman olan İngiliz başbakanın da, Ermeni şikâyetlerini doğru olarak kabul edip onlara uluslararası geniş bir yankı alanı bulmaya hazır taraflı bir müttefik sağlamaya olanak veriyordu. Nihayet, aynı dönemde, Londra'da, "Mavi Kitap" denen propaganda belgesini yayınlamak suretiyle, Dünya Savaşı sırasında, büyük bir ün kazanacak olan Lord Byrce'ın Ermeni Komitesi kurulmuş oldu. Uluslararası kamuoyunun geniş bir dalavere harekâtının araçları demek ki yerli yerinde duruyordu.

İşte bu koşullar altındadır ki ortaya birdenbire şunlar çıkıverdi:

– Erzurum'da bir ayaklanma (28 Haziran 1890);

– İstanbul'un Topkapı semtinde, bir ayaklanmanın izlediği bir gösteri (15 Temmuz 1890);

Daha sonra denetimden kaçan düzensiz çeteler tarafından bir aydan beri hazırlanan, Samsun kazasında genel bir ayaklanma (Ağustos 1894);

– Bab-ı Ali'de, ciddi bir ayaklanmanın izlediği bir gösteri (Eylül 1895);

– Hemen sonra, (ve bu, kuşkusuz bir raslantı değildir) iki ay içersinde (Ekim-Kasım 1895) birbirini izleyen, Suriye'de Halep'ten başlayıp Karadeniz'de, Trabzon'a kadar olan yüzlerce kilometrelik bir alanda dağılmış yirmi dört ayaklanma;

– Ekim 1895 - Ocak 1896'da, Hintşak Komitesi üyeleri tarafından Zeytun'da (Kilikya) uzun süredir hazırlanmakta olan çok azgın bir ayaklanma;

– Sivil halkın birbirini öldürdüğü Van'da çok ciddi bir ayaklanma

(Haziran 1896). Bu ayaklanma, Van'da görevli, anılarında devrimcilere verdiği desteği saf saf anlatan Rus "diplomatı" general Mayevski'nin yardımıyla, Taşnak komitesi tarafından hazırlanmıştır.

– Rehin almalar ve önceden tasarlanmış bir plana göre, yabancı güçleri yardıma çağırmalarla, 26 Ağustos 1896 tarihinde, İstanbul'daki Osmanlı Bankasına heyecan uyandırıcı bir saldırı. Taşnak terör örgütü tarafından yapılan bu operasyonun, çağdaş tarihin sivillerinden rehine almalarla gerçekleştirilen ilk saldırısı olduğu ve Ermeni teröristlerin program ve yöntemlerini kendisinden almış oldukları nihilist Rus Netşaiyev tarafından, yirmi beş yıl önce düşünülmüş olduğunu görmek ilginçtir.

Avrupa [illegible], [illegible]un, yoğun bir propagandanın etkisi altında, "Ermeni katliamları" diye adlandırdığı başlıca olaylar işte bunlar...

Demek ki, birkaç yıl içersinde ve iki yıl boyunca kesikli bir ritimle, Ermeni nüfusunun oturduğu Osmanlı topraklarından, çok uyumlu bir plana göre, merkezi Anadolu'nun bir ucundan öbür ucuna sürekli olarak değiştiği siyasi bir kasırga geçmiştir. Çoktan zayıflamış olan Osmanlı hükümeti tümüyle hazırlıksız yakalanmış ve yerel makamlar ilk anlarda bastırılmıştır. Hemen direnişe geçen silahlı Ermeni çeteleri (aynı senaryo her olayda tekrarlanmaktadır) Türk halkının bazı bireylerinin katliamına girişmişlerdir. Kendilerini savunma durumunda kalan Türkler buna aynıyla karşılık vermişler ve sonunda, Osmanlı düzeni yeniden kurulduğunda, iki toplum arasında bir düşmanlık ve kin çukuru sürekli olarak açılmış oluyordu. Programları yukarda analiz edilen devrimci partilerin kendilerine belirlemiş olduğu amaçlarından biri buydu.

Ancak, bu körükörüne ve canice olan şiddet politikasının sakin Ermeni halkları için terörist örgütlerin izledikleri projeye taban tabana zıt iki sonucu olmalıydı. Bu sonuçların etkisi, kendini örgütlere Ermenistan'ın siyasi bağımsızlığı olarak kabul ettiriyordu.

Aslında bir yandan, arkasından karşılık vermelerin geldiği komşu halkların öldürülmesiyle gelen bu sürekli ayaklanmalar, semtten

semte, kilise çanından minareye kadar sürekli olarak beslenen bu savaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde özgür bir Ermeni eyaletinin sakin bir biçimde kurulmasını kesinlikle olanaksız kılıyordu. Burada, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914'den önceki Ermeni "eyaletlerinin" nüfus durumu üzerinde fazla ısrar edilemezdi. Zira olay, Ermeni propagandasıyla sürekli olarak gizlenmektedir. Hiçbir yerde, hiçbir eyalette, Ermeniler Müslüman ögelerden oluşan nüfusun sayısal çokluğuna sahip değillerdi. Bu aslında bir kulübede, bir mahallede, bir köyde, burada ya da şurada tümüyle Ermenilerin oturdukları anlamına hiç gelmez. Ancak, Ermeni yerleşimi Türk nüfusunun bulunduğu yörelerde dağınık ve iç içe girmiş bir haldeydi. Anadolu'daki en yoğun Ermeni kent yığılım yeri olan Van'da bile, Ermeniler yalnızca % 43 oranındaydı. Gerçekler böyledir ve bu konuda, yadsınılamaz tarafsız istatistiksel çalışmalar bulunmaktadır.

Kaynağı elbette kuşkulu olmayan bir belge Ermenilerin çoğunluktaki Müslüman halkın arasında dağınık bulunuşunu saptamaya yeterli olmalıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun teslim olmasından sonra, 19 Kasım 1918 tarihinde, Konsey başkanı adına Fransız dışişleri bakanlığı tarafından kaleme alınan bir rapor söz konusudur. Bu raporda şunları okuyoruz: "Daha şimdiden bir Ermeni ulusunun sınırlarını belirlemek mümkün değildir (galip müttefiklerin kurmak istedikleri bir Ermeni cumhuriyeti söz konusudur).

"1895 katliamından önce bile, Ermeniler Ermeni denilen vilayetlerde çoğunlukta değildiler. Bitlis, Van ve Erzurum vilayetlerinde, yoğun grupları gösteriyorlardı —ancak eylemcilerinin eğilimlerine göre, ciddi bir nüfus sayımı olmadan yapılan istatistikler birle iki kat arasında değişmektedir. Diyarbakır, Elâziz ve Trabzon'un diğer üç vilayetinde Ermeni nüfusun yoğunluğu daha azdı ve sadece orta bir yüzdesini oluşturuyordu."

Ermeni olmayan dağınık bir nüfusun çoğunluk olarak yerleşmiş olduğu bir toprak üzerinde oturan bir Ermeni devleti olanaksız bir şeydı. Ancak, böyle bir proje 1870'in akıl babalarına göre gerçekleşebilir

gibi görünse de, bunu 1910 yılında ortaya koymak kesinlikle mümkün olmamıştır.

Örneğin, XIX. yüzyılın üçte ikisinin sonunda, Sultanın Avrupa'nın güçlü devletleri tarafından Anadolu'da yarı bağımsız bir Ermeni devletinin kurulmasını kabul etmek zorunda bırakıldığı tasarlanırsa ve eğer, bir varsayımla, yeni bağımsız olan bu toprağın Müslaman halklarının bu egemenlik değişikliğini kabul etmiş oldukları düşünülürse, –ki bu çok kuşkuludur, fakat sadece Bulgaristan'la Yunanistan'da gerçekleşmiştir– böyle bir Ermeni devleti belki de yaşayabilirdi. Zira, söz konusu iki halk uyum içerisinde yaşıyorlardı ve yüzyıllardan beri, barış içinde bir arada yaşamlarını sürdürüyorlardı.

Fakat durum, terörist örgütlerin canice girişimleri sonucu, 1910'-da, tamamen değişmişti. Ayakanmalar, başkaldırmalar, öç almalar ve karşı öç almalar halkın iki ögesi arasında bir güvensizlik, hatta kin çukuru kazmıştı. Ortak yaşamları bağımsız bir Ermeni devletinin içerisinde olanaksız olmuştu.

Ermeni yöneticiler bunda öylesine bilinçliydiler ki 1914 savaşının başlamasından sonra, siyasi tasarılarını bir sonuca bağlamak için, kötü mantıklarını sonuna kadar götürmekten, dolayısıyla, boşluk yaratmaktan başka başvuracak olanakları kalmamıştı. Daha önce söylediğimiz gibi, 1915 baharındaki Rus ilerleyişi sırasında, başkaldıran Van eyaletinde kullandıkları yöntem işte budur: Müslüman halkın bir kısmını öldürmüşler ve sağ kalanları Türk hatlarına kovmuşlardır. 1916'da, Çar ordularının en büyük yarma hareketi sırasında daha kuzeyde, Erzurum yöresinde, aynı şeylere tekrar başlamışlardır.

Ancak, böyle hareket etmek suretiyle, Osmanlı ordularının sayısal denetimi altında kalan dindaşlarını, kendilerine büyük bir kin duymaya yol açmış oldukları kontrolsuz insanlar tarafından acımasız misillemelerle karşı karşıya getiriyorlardı.

Özellikle iyi bir yerlere gelmiş bir yazar, 1919'daki bağımsız Ermeni Cumhuriyeti'nin ilk başkanı, 1920 Ekim seferinde Türklerin askeri düşmanı olan Katşaznuni, 1923 yılında, Taşnak partisinin son

kongresi sırasında, Budapeşte'de yaptığı konuşmada bu konudaki görüşü şöyle: "1914 sonbahan başlarında Türkiye henüz savaşa girmiş değilken, devrimci Ermeni çeteleri büyük bir coşku içerisinde, Kafkasya ötesinde oluşmaya başlamıştır. Sadece birkaç hafta önce, Erzurum'da topladıkları genel kurulları sırasında, almış oldukları kararın aksine, Ermeni Devrimci Konfederasyonu (Taşnak) bu çetelerin kurulmasına ve Osmanlıya karşı gelecekte yapılacak olan eylemlere etkin olarak katılmıştır.

"Bu gönüllü çetelerin savaşa girmelerinin gerekli olup olmadığı konusunda, günümüzde tartışmak gerekli değildir. Tarihsel olayların çürütülemez bir mantığı vardır. 1914 sonbaharında, gönüllü Ermeni çeteleri kendiliğinden oluşmuş ve savaşmaktan geri kalamayacakları için, Osmanlılara karşı savaşmıştır. Bu, Ermeni halkının bütün bir kuşak olarak içinde boğulduğu psikolojinin kaçınılmaz sonucu olmuştur: Bu anlayış sadece açıklanabilirdi ve de öyle oldu...

... "Kafalarımızın içinde ağır bir düş atmosferi yaratmıştık. Arzularımızı başkalarının belleğine sokmuştuk. Gerçekliliğin anlamını yitirmiştik ve kendimizi düşlere kaptırmıştık." (Ermeni Cumhuriyetinde çok önemli bir rol oynayan bir siyasinin fikrini burada söylemek bize önemli görünmektedir. Zira bu görüş, Ermeni davasının günümüz propagandacıları tarafından sistemli olarak –ki bu, bir raslantı değildir– sözü edilmeden geçilmiştir).

Başka yerlere nakledilen Ermeni grupları yaya olarak, görevlilerin teorik "koruması" altında, Ermeniler tarafından düzenlenen katliamlardan kısa bir süre önce kaçıp kurtulan halkların sığınmış oldukları topraklardan geçerken, zavallı sürgünler büyük bir tehlikeye doğru koşmuş olacaklardır. Daha önce anıştırma yaptığımız Talat Paşa'nın bir telgrafı, Erzurum'dan yaya olarak hareket eden ve "izleyen gece koyunlar gibi boğazlanan" iki bin Emeni grubuna güvenlik vermektedir. Peki bu korkunç cinayeti kim işlemiştir? Suçluları arayıp cezalandırmak emri verdiğine göre, Osmanlı hükümeti değil kesinlikle. Peki o halde? Çerkezler mi? Kürtler mi? Yörede kamp kurmuş olan

Müslüman göçmenler mi? Belki? Bu kesin olayda, hiçbir şey bilinmemektedir.

Ancak, doğrulanabilen şey, bu zavallı kurbanların istemeden, kendi toplumlarındaki bazı insanların cinayete varan davranışlarından doğan kinin bedelini ödemiş olmalarıdır.

Öte yandan, otuz yıl boyunca, sistemli bir biçimde beslenen terörist karışıklık, 1915'de yeri değiştirilen Ermeni halklarının yazgısında "sapkın", hemen hemen ciddi başka bir etki yapmıştır. Gizlice hazırlanan bütün bu saçma ayaklanmalar o anda sadece gereksiz ölümlere neden olmakla son bulmuştur. Osmanlıların nazarında "sadık ulus" olan Ermenileri "kuşkulu vatandaş" haline getirmek. Birkaç on yıl süren körü körüne adam öldürme ve ayaklanma bunun için yeterli olacaktır.

Doğal olarak güvenen insanlar olan Türkler aldatıldıkları zaman tamamen değişirler. Basın tarafından desteklenen propagandalarıyla geniş geniş yorumlanan Ermenilerin yerleşik ayaklanması, 1914'te, Osmanlı yönetim kadrolarının ortak düşüncesi olmuştu. Ve bu kadrolar, çok doğal olarak, korunmalarına verilen Ermenileri uzakta tutmak ve kendilerine iyi yüreklilik gösterilmeden davranışta bulunmak gereken kuşkulu gruplar olarak düşünmek eğilimindeydiler (bu davranış, aksi yönde alınan hükümet emirleriyle biçimsel olarak çelişkili olsa bile).

Yerleri değiştirilen Ermenilerden sağ kalanların Yukarı Suriye'ye vardıklarında olanlar işte budur. Onlar için hazırlanan "karşılama" pek üstünkörü olmuş ve bu korkunç davranış üzerine dönmeye gereksinim olmayacak kadar yeterince anlatılmıştır.

Ancak burada, kayıtsızlık ya da acımasızlığı açıklamak için, ne sözde "gizli bir imha planı" uydurmaya, ne de bunun tam tersini buyuran hükümet emirlerini icad etmeye hiç gerek yoktur. Açıklama psikolojik yönden çok daha basittir. Şöyle ki: Nakledilen Ermeniler gidecekleri yere ulaştıklarında, devrimci provakörlerin hareketleri yüzünden, Osmanlıların nazarında, "uluslarına" yapılmış olan korkunç ünün bedelini ödemişlerdir.

Yanlış anlaşılmayalım: Biz böyle bir tutumu asla onaylamıyoruz. Ermeniler ya da Türkler söz konusu olduğunda, toplu sorumluluk diye bir şey yoktur. Bazı Osmanlı görevlilerinin Suriye'deki Ermenilere karşı davranışı bağışlanamaz. Aslında, bazılarının cezalandırıldığı çekimserlikle işlenmiş cinayetler söz konusudur. Ancak, tarihi bir durumu yargılamak için, önce onu anlamak ve sorunun tüm ögelerini anlamak gerekir. Ermenilerin yarattığı "antipati" kesinlikle bunlardan biridir. Kader, bu olayın kurbanları olan sakin, hiçbir suçu olmayan Ermeni halklarının Suriye'de, ilgisizlik ve yoksulluk içerisinde, aslında bazılarının yabancı ülkelerde yaşamlarını, felaketini hazırladıkları bir halkın intikam alıcı anılarını yazmak suretiyle, rahat bir biçimde bitirmiş oldukları profesyonel devrimciler tarafından Anadolu'da işlenen cinayetlerin bedelini ödemelerini istemiştir.

1915 olaylarının nedenleri üzerine yapılan bir inceleme sonucu, açık seçik ve basit göründüğünün umduğumuz bu nedenleri üzerine yapılan bu inceleme sonucu, açık seçik ve basit göründüğünü umduğumuz bu nedenle şimdi her türlü karanlık oyunlardan bağışık bir halde, son derece yalın bir biçimde özetlenebilmektedir.

Ermeniler ağır koşulların bir araya gelmesinin kurbanı olmuşlardır ve onların yaşadığı trajediye yol açan işte bu birikimdir. Şöyle ki:

A– Her şeyden önce –ki biz bunun üzerinde oldukça uzun süre durmuş bulunuyoruz– Ermeniler Osmanlı halkının bazı kişilerinin intikam almasına neden olmuşlardır.

Bu intikam duygusu, aslında gerçekleşen trajediyi temize çıkarmamakta, fakat bunu açıklamaktadır.

Biz şu konuda ısrar ediyoruz: Erişilemez bir yerde bulunan kişilerden bazılarının işlediği cinayetlerden kaynaklanan bir kini üzerine çektiği için, savunmasız bir halkı katletmek bir soykırım cinayetidir. Zira bu, bireysel olarak, üyelerinden hiçbirinin herhangi bir suç işlemediği etnik bir toplumu ortadan kaldırmaktan ibarettir.

Eğer Osmanlı hükümetinin ve yönetiminin herhangi bir kademe-

sinde, yerleri değiştirilen Ermenileri öldürtmek istediği olsaydı, halen kullandığımız terminolojiden anladığımız gibi, soykırım, faillerini kesin bir biçimde saptamak pahasına bile olsa, kusursuz oluşmuş olurdu.

Fakat biz, böyle bir şey olmadığını ve tam aksine, yerleri değiştirilen Ermenileri korumak amacıyla, kesin ve yinelenen emirlerin verilmiş olduğunu gördük.

Bu duruma göre, bu Ermeniler, kendilerine karşı düşmen olmak için nedenleri bulunduğunu düşünen halklarla, hatta alelade eşkiyalar tarafından yolculukları sırasında tesadüfi karşılaşmalar sonucu, daha önce ölenler için, öldürülmüşlerdir. Elbette ki bağışlanamaz olan böyle öç alma ya da eşkiyalık eylemleri tamamen ve dolambaçsız olarak kamu hukuku cinayetlerini oluşturmaktadır. Ancak, toprakları üzerinde, hiçbir suç ortaklığı yapmadığı, aksine kovuşturduğu cinayetlerin işlenmiş olmasından hiçbir durumda sorumlu tutulamamaktadır.

Belli bir Ermeni propagandasının ısrarla yapmış olduğu gibi, başka türlü uslamlamak, herhangi bir hükümeti, toprakları üzerinde tüzel kişiler tarafından işlenen cinayetlerden cezai olarak sorumlu tutmakla —ki bu, tam anlamıyla saçmadır— son bulurdu. Zira, cinai sorumluluk kişiseldir.

Ve eğer Ermenilerin yazgısı bu kadar trajik olmuşsa, bunun nedeni, üzerlerine bir intikam arzusu çekmiş olmalarıdır ve kaderin, nakilleri sırasında, düşmanlarının yardım edebileceği uzaklığı geçmiş olmalarını istemesidir.

Burada bir açıklama gerekmektedir: Bazı Türk dostları, Ermeni trajedisini bağışlamak için, Müslüman halkın savaş sırasında, teröristlerin, kesinlikle de Ermenilerin eylemleri sonucu, büyük kayıplar vermiş olduğundan söz etmektedirler. İleri sürülen bu sav önemsizdir.

1914 yılında 2.295.705'i bulan (1878 sınırları içersinde) Doğu Anadolu'nun altı "Ermeni" eyaletinin sivil Müslüman nüfusun, savaştan sonra, 600.000 sığınmacı nüfusuna indiği doğrudur. Bu büyük sivil kayıpların (1.600.000 kişi) özellikle kuzeydeki (Erzincan) Rus hatlarının önünde ve arkasında etkinlik gösteren yedek Ermeniler tara-

fından gerçekleştirilen sistematik katliamlardan ileri geldiği de doğrudur. Ruslar, daha önce söylediğimiz gibi, "boşluk politikası" yürütüyorlardı. Bu açıdan, bu korkunç zulümlere bir son vermek için, işi kuvvet kullanmaya kadar götürmek zorunda kalan kızgın Rus subaylarının tanıklık belgelerine sahibiz.

Ancak, söz konusu olayların çoğu "1915 katliamından" çok sonra olmuştur. Bu duruma göre, diyelim ki böyle bir özür dileme olanaklı olsa bile, bu katliamlar için bir mazeret olamaz. Bir karşılığın acımasızlığı elbette ki yasal olmayan bir şiddeti öncelikle haklı çıkaramaz. Yardımcı Ermeni birlikleri tarafından yapılan katliamlar, bugünkü Türk halkında, Ermenilerin sözde "sözcüleri" tarafından işlenen yakın zamandaki cinayetlerinin sadece azdırabildiği sürekli bir hıncın devam etmesini açıklayabilmektedir.

Buna karşılık, Türkler tarafından burada ileri sürülen kanıtlar kısmen tekrar değer kazanmaktadır. Ayaklanan Ermeni gönüllüler sivil Türk halkını ortadan kaldırmak için, 1916 ya da 1918'i beklememişlerdir. Onlar, 1915 yılından ve hatta 1914 sonlarından itibaren, etkinlik gösterdikleri topraklar üzerinde bu politikayı başlatmışlardır. Yerel Osmanlı makamları tarafından sözünü ettiğimiz telgraflar ve tarihçilerin yorumları özellikle, 1915 Mart ve Nisan aylarında, tümüyle ayaklanan Van yöresi için, bu durumu doğrulamaktadır. Bu olaylar geri çekilen Türk hatlarının arkasında bulunan halkın çılgın bir biçimde kaçmasına yol açmıştır. İşte bu sığınmacı ve korku içindeki Türk halklarının arasında, Osmanlı kalan topraklarda toplanan ve Müslüman halkın kaçmasında bir rolü olmayan Ermeni grupları askeri yönden hiçbir değeri olmayan silahlı kişilerin korunması altında güney yolunu tutmak zorunda kalmışlardır. Bu duruma göre, bir trajedinin öğeleri bir rastlantı sonucu bir araya gelmiş bulunuyordu.

Aslında askeri olarak doğrulanan Osmanlı yüksek kumanda kademesi tarafından alınan Ermeni halkının Suriye'ye nakledilmesi kararı yine de bunun sorumlusu olmamıştır.

B– Ancak, Ermeni trajedisinde hiçbir şey İttihad ve Terakki hükümetine bir sorumluluk payı yüklemeye olanak vermiyorsa da, Enver ve Talat Paşalar tarafından alınan karar kesinleşmiş ve çok şaşırtıcı bir hafiflikle yerine getirilmiştir.

Osmanlı ordusunun hareket özgürlüğünü sağlamak için, Ermenileri cephe hattından uzaklaştırması gerekmekteydi. Bu, stratejik bir gereklilikti. Alınan önlem ne kadar katı olursa olsun, onlarca yıldan beri, Rus nüfusuna içeri sızma öğesi görevi yapmış oldukları gibi, Rus ordusuna haber sağlama görevi yapan Türk hatlarına yakın yerleşim merkezlerindeki Ermeni halkını cepheden uzak olan Suriye'de tekrar bir araya getirmek gerekiyordu.

Bununla birlikte, bu önlemlerin minimum bir sağduyuyla ve uygulanması için gerekli araçları toplamak suretiyle ortaya konulması da gerekliydi.

Burada, eylemde inanılmaz bir hafiflik ve İttihad'ın üçlü yönetim elemanlarının özelliklerini gösteren ve Mustafa Kemal'i son derece öfkelendiren çılgın bir kendini beğenmişlik görülmektedir. Bunlar, bu gerçekdışılığın ve yeteneksizliğin yegane örnekleri değildir. Şöyle ki:

1914 Ağustos ayında, Türklerin savaş ilân etmesinden önce, İttihad ve Terakki partisinden bir delegasyon, Taşnak kongresine, savaşın çıkması halinde, Ermenilerin oturduğu toprakların tümünün ilerde tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmasına olanak vermek amacıyla, Rus hatlarının gerisinde, Ermeni yandaşlardan kurulu bir şebeke oluşturmasını önermiştir. Bu öneri kabul edilmiştir, ancak bunu önerenlerin tam bir gerçeklilikten uzak olmaları insanı yalnızca şaşırtabilmektedir. İttihad'ın Taşnak Kongresine öneride bulunması kararsız bir açıklama hatasıdır. Ancak, Ermenilere yapılan bu öneriler saptanmış bulunmaktadır. Zira, bu öneriler, 1914 Eylül ayından itibaren, Van valisi Naci Bey ile UP komite üyesi ve "Anılar" adlı kitabında bunları anlatan Türk parlamentosundaki Ermeni Milletvekili olan Papazyan arasında geçen gizli bir görüşmede tekrar ele alınmıştır.

Gerçekten de ne düşüncesizlik! Osmanlı hükümetleri tarafından

Ruslara karşı düşünülen yöntem, savaşa girişinden itibaren, bu kez Ermeniler tarafından anında Osmanlılara karşı kullanılmıştır.

1914 Ekim ayından itibaren, Erzurum Kongresine katılan, Osmanlı meclisinin üyesi olan Garo Pastırmacıyan Rusların tarafına geçiyor, Türk ordusundan kaçan gönüllü Ermeni bataryalarını cephe arkasında silahlandırıyordu. 1915 Şubatında da, Van milletvekili Papazyan aynı şeyi yapmıştır. Kısa bir süre sonra, Ruslar tarafından ele geçirilen Van kenti valiliği –daha önce de sözünü ettik– ordularına yaptığı yardımlar nedeniyle, çarın özel kutlamalarıyla, Türkiye'den Aram adlı bir Ermeniye verilmiştir. İttihad yöneticileri Ermenilerin espri anlayışını tam bir gerçekdışılıkla onaylamışlardır.

Bu düşüncesizlikte, Ermeni halkının Güney Anadolu'ya nakledilme programının uygulanmasında da inat etmişlerdir. Eskiden Osmanlı yönetiminin saygınlığını oluşturmuş olan bürokratik bir geleneğe göre, yer değiştiren halkların nakliyatını en insancıl koşullar altında sağlamak için, güç bir yönetsel düzenleme ortaya konulmuştur. Bunların güvenlikleri sağlanmalı, koruma altına alınacak olan mallarının evanteri yapılmalı, gidilecek olan topraklarda kendilerine tarım gereçleriyle tohum sağlanmalıydı. Kağıt üzerinde her şey öngörülmüştü. Ve bu, son derece karşılıksız bir niyetin uzantısı olmasa bile, bu açıdan, Osmanlı yönetiminin iyi niyeti hakkında kuşku duymak için en ufak bir neden yoktur. Zira, hâlâ kazanmayı umduğu bir savaşta yalnız kalan Osmanlı İmparatorluğu için, bu konuda son derece sert zıt emirler vermek ya da hiç vermemek olanaksız değildi. Daha sonra, Avrupa'da devam eden sonraki gerçek soykırım örnekleri bunu rahatça göstermektedir.

Gerçekleşen trajedinin dışında, her şey öngörülmüştü, neredeyse hiçbir olay olmayacaktı. Günümüzde, olaylar hakkında sahip olduğumuz bilgiyle korkunç bir görünüm alan vicdan rahatlığıyla, Osmanlı hükümeti Anadolu'da Ermenilerin bıraktıkları ve o devirde, hükümetin haberi olmadan büyük bir kısmının yok olduğu bir halka ait malların evanterinin yapılmasını istemiş ve bunu dikkatli bir biçimde uygulamaya koymaya başlamıştır.

Zira, –bu konuda ısrarla durmak yararsız değildir– Osmanlı hükümeti yerleri değiştirilen Ermenilerin katledilmesini ne emretmiş, ne de bunu hoşgörüyle karşılamıştır. Hatta buna inanmamıştır bile. Öteden beriden, harekât bölgelerinden, yerleri değiştirilen Ermenilere karşı sürdürülen cinayetlere anıştırma yapan kurmay heyetlerinin telgraflan geliyordu. İstanbul hükümeti güvenliğin sağlanması ve suçluların aranması yolunda emirler vermek suretiyle tepki gösteriyordu. Bu emirlerin bir çoğuna anıştırma yaptık. Bu konuda tüm arşiv belgeleri yayınlanmış ve bunlar her olayda, Osmanlı makamlarının bunlann, hemen hemen her gün, hangisi olursa olsun tüm sivil halklara karşı yapılan, o zamanlar Anadolu'yu kasıp kavuran şiddet hareketlerinin fırtınası içerisinde karşılaşılanlar gibi, bireysel olaylar olduğuna inandığını göstermektedir. Çok daha sonradır ki hesaplar yapıldığında, trajedi tüm açıklığıyla ortaya çıkmıştır.

1915 Ağustos ayı başlannda, Amerikan büyükelçisi Morgenthau ("Soykınm" kitabında anlatılmaktadır. Sayfa:105) Talat ve daha sonra Enver Paşa ile yararlarına araya girmek istediği Ermenilerin yazgısı konusunda görüşmeye gittiği zaman, henüz "katliam" ya da "soykınm" değil, 24 Nisanda tutuklanan Ermeni kışkırtıcılannın yazgısıyla Amerikalının kendi hareket noktasına göre bir neden olmadan ve gaddarca öldürülmüş olduklannı tahmin ettiği ve Osmanlı yöneticilerinin stratejik güdülemelerini açıklayarak kanıtladıklan sürgüne gönderilme önlemleri söz konusuydu. Bu, Morgenthau'nun "Anılan"ının anilizinden açık ve seçik olarak ortaya çıkmaktadır. O devirde, Morgenthau kendileriyle konuştuğu kişiler gibi, yerleri değiştirilen Ermenilerin büyük bir kısmının kendilerine gösterilen yerlere ulaşmamış olduklannı bilmiyordu. Aksi halde, bundan söz etmekten geri kalmazdı.

Ve yerel sorumluluklann telgraflanyla ötede beride sadece uyarılan Osmanlı askeri şefleri de o tarihte, Ermenilerin nakliyle ilgili emirlerin tam olarak yerine getirilmiş ve kuşkusuz bazı üzücü olayların cereyan etmiş olduğuna ve bunların da bastırılması yolunda emir

vermiş olduklarına inanmış halde duruyorlardı. Hâlâ bugün, bu trajik olaylardan yetmiş yıl sonra, yerleri değiştirilen Ermenilerin, Anadolu'ya geçişleri sırasında, nelerin olup bittiği ve sadece sonucu bilinen bu katliamın "gerçek" faillerinin kimler olduğu bilinmediğine göre, başka türlü nasıl düşünülebilirdi ki?

Çok daha sonraları, 1915 sonbaharından itibaren, sonra özellikle 1916 ve 1917'de, Almanya'da, Lepsius ve Wegner tarafından ortaya atılan kampanyalar sırasındadır ki Osmanlı hükümetinde ölen Ermenilerin sayımını yapma fikri ortaya çıkmış ve bu, Talat Paşa'yı, 1918 Ekim ayında, İttihat ve Terakki partisinin son kongresinde, yerleri değiştirilen Ermenilerin büyük bir kısmının "kaybolmuş" olduğunu kabul etmeye zorlamıştır.

Devrin Osmanlı yüksek kumandanlığı haklı olarak, çılgın tahminler, yönetsel yönden saçma bir iyimserlik ve verilen emirlerin denetim noksanlığıyla suçlanabilir. Ancak, emirleriyle çelişen bir imha düşüncesi ve cinayeti önceden tasarlamayla kesinlikle suçlanamaz.

C– Osmanlı makamlarının bu –suçlu– hafifliğine, Ermenilerin kurbanı oldukları trajik yazgı içersinde yine kesin olan üçüncü bir etken eklenmektedir: Daha önceden ilerlemiş olan yüksek kumanda heyetinin kesinlikle kabul etmek istemediği Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışı.

Bu durum, Ermenilerin yazgısı üzerinde, daha önce söylediğimiz gibi, sadece yer değiştirmeleri sırasında değil, aynı zamanda da, kendilerine verilen yerleşim yerlerine varışlarında kesin bir etki yapmıştır. Bu konuda verilen emirler kusursuzdu ve okunduğunda, savaş zamanında yerleri ani olarak değiştirilen bir halkın lehine olabildiğince yararlı görünüyordu. Ancak, uygulamada gerçekten hiçbir şey yapılmamışsa, bunun nedeni sadece olanakların olmamasıydı.

Bu, bir bahane değildir. Ancak biz burada, tarihsel bir yapıtta, kim olursa olsun, ne bağışlamak, ne de mahkum etmek değil, sadece bir trajedinin koşullarını açıklamaya çalışmaktayız. İttihat ve Terakki par-

tisi, çılgınca bir hazırsızlıkla, seçilecek müttefik konusundaki büyük bir kararsızlıktan sonra, Osmanlıyı Avrupa savaşının içine atmıştır. 1912'de İtalya ile yaptığı savaşta ve 1913'de Balkan Savaşı sırasında harcadığı çaba ile yorgun düşen Osmanlı İmparatorluğu yeniden düzenlenmeye ancak başlıyordu. Osmanlının savaşa girişinin arefesinde, 1914'de kaleme alınan diplomatik Alman raporlar, Merkezi Güçlerin bir destekten çok bir yük olarak düşündüğü bir müttefiki içine soktukları durum hakkında hiçbir kuşku bırakmamaktadır. Osmanlı ordusunun gerçek değeri söz konusu değildi. O her zaman, dünyanın en iyi ordulanndan biri olarak kabul edilmiştir ve öyle de kalmaktadır. Ancak, zayıf tarafı düzenlenmesiydi. Hâlâ çok geniş bir imparatorluğun anarşik dağınıklığına bağımlıydı. Ve nihayet, İngiltere'ye karşı bir baskı yapmaya olanak veren Basra Körfezi ile Mısır kıyısındaki mevkiileri içine alan Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi durumu Almanya'yı Osmanlı müttefikliğinin masraflı desteğini kabul etmeye karar vermeye zorlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin büyük bir çatışmaya lojistik yönden hazır olmayışı hemen kendini göstermiştir. 1914 Aralık ayında, Enver Paşa, Doğu Anadolu'da Kars yönünde, Rus ordusuna saldırmıştır. Amaç elbette ki 1878 yılında Rusya'nın ilhak ettiği toprakları geri almaktı. Birkaç hafta içersinde, küçük bir ilerleyişten sonra, bu harekât Sarıkamış'da bir felâketle son bulmuştur. Kış mevsiminde, karlı dağlarda, 2.000 m. yüksekliğe atılan en iyi Osmanlı ordusunun 90.000 eri açlık ve özellikle de soğuktan ölmüştür. Levazım bölüğü ordunun peşinden gitmemişti ve bu yöre yüzyıllardan beri Osmanlı yönetimi altında olduğuna göre, bilinen bir harekât alanında soğuğun etkisi öngörülmemişti.

Aynı savsaklama, aynı lojistik destekten yoksunluk, 1915'de, Çanakkale savaşında tekrar görülecektir. Savaş sırasında, Türkiye'deki Alman askeri misyon şefi general Liman von Sanders bunu Teliryan davası sırasında söylemiştir (Soykırım, Say. 140): "Gelibolu seferinden sonra, sadece benim ordumda, binlerce asker yeterince bes-

lenmedikleri için açlıktan ölmüştür. Bu duruma göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşaması için önemli olan bir savaş alanında, başkentten ikiyüz kilometre uzaklıkta, denizden olduğu kadar karadan da erzak sağlanılabilecek bir yerde, İstanbul'u savunan Türk ordusunun, yiyecek olmaması nedeniyle, açlıktan ölmesine izin veriliyordu. Bu koşullar altında, Suriye'nin kuzeyine nakledilen zavallı sivil Ermeni nüfusun başına ne gelmesi gerekirdi acaba?

Liman von Sanders Ermeniler hakkında sözlerine şunları eklemektedir: "Ermeni kolonlarına yapılan canavarlıktan söz edildiğinde, koşulları dikkate almak gerekir. Bunlar Türk askerleri değil, ancak gereklilik nedeniyle, ortaya çıkarılmış berbat bir jandarma kuvvetiydi. Şunu da bilmek gerekir ki Türk organizasyonu öylesine kötü olmuştur ki orada yalnızca Ermeniler değil, aynı zamanda da, bakım noksanlığı, hastalık ve düzenleme eksikliği nedeniyle, çok sayıda Türk askeri de kırılıp gitmiştir."

"İmparatorlukta organizasyon noksanlığı". İşte Suriye'nin kuzeyine vardıklarında, yerleri değiştirilen Ermenilerin karşılaştığı kötü, hatta kimi zaman iğrenç tutumun başlıca nedeni. Bunlar hakkında, sözde bir cinayet komplosu varlığını ileri sürmek hiç de gerekli değildir.

Wegner ve Suriye'den gelen öteki Alman tanıklar haklı olarak, tanık oldukları insanlık dışı davranışa karşı çıktıklarında, kuşkusuz bilmedikleri için, aynı anda, Türk makamlarının kendi sivil halkının geçimini sağlayamaz ve hatta ordusunun yiyecek gereksinimlerini karşılayamaz durumda olduklarını söylemeyi unutmaktadırlar.

Önceki davranışlarla biriken kinler, yüksek komuta heyetinin yanlış görüşleri, tüm imparatorluğa yayılmış olan yönetim noksanlığı, 1915'de, Ermenilerin yaşamış oldukları trajediyi birleşerek belirleyen üç etkendir. Daha başka etkenler yoktur ve bunlar kendi başına fazlasıyla yeterlidir.

Ancak burada, sorumlulukların saptanmasının ne kadar güç olduğu, ne kadar sulandırıldığı ve değişik kaynaklardan geldiği görül-

mektedir. Ve 1915 trajedisinin, bugünkü Türkiye'yi kendisine mirasçı olarak bırakacak olan devrin Osmanlı hükümetinin tek ve kötülüğe eğilimli isteğinin uğursuz eylemiyle bağlamaktan ibaret olan basit tez, bu durumda, kurbanları ilgilendirmeyen bir niyet içerisinde, ölülerin sırtından bir propaganda girişimi olarak görünmektedir.

Tarafsız birkaç tarihçi bu felaket hakkında fikirlerini gerekli bir yansızlıkla söylemiştir. Örneğin, 1936 yılında şu satırları yazmış olan H. de Bischoff'dan (bu konudaki eksiksiz incelemelerin henüz basılmamış olduğu için, istatiksel yanlışlarla) söz edelim: "Kuşkusuz ki son derece büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan bir sınır bölgesinde oturan ve ayrıca, düşmanla çarpışacağına inanmış bulunan bu halkın başka bir yere naklini emretmek suretiyle, Osmanlı Devleti kendini savunmaktan başka bir şey yapmamıştır. Ancak, emrin yerine getirilmesi korkunç bir trajediye ve anlatılamaz acılara yol açmıştır, Anadolu'nun Ermeni nüfusunun yarısından fazlası yok olmuştur. Sadece son derece bitkin birkaç yüzbin Ermeni Mezopotamya kamplarına varabilmiştir."

Elli yıl sonra, Jean-Paul Roux adındaki başka bir tarihçi, Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı sonunda, gerçekten bağımsız bir devlet kurma yolundaki düşü konusunda şunları yazmıştır: "Böylesine büyük bir felaketten (Osmanlı çöküşü) sadece kendilerinin yararlanamamasından dolayı, Ermenilerin acısı anlaşılmaktadır. Böylesine üzücü, böylesine kanlı olmamış olsaydı, belki de bu boş düşlere gülümsenip geçilirdi. Şunu itiraf etmek gerekir ki üzerinde yakıldıkları odunları, yüzyıllar boyunca uyum halinde ve kendilerine büyük çıkarlar sağlayarak birlikte yaşadıkları Türklere karşı, savaşta tüm güçleriyle Ruslara yardım etmek suretiyle, yığmamış olsalardı..."

Aynı yazar sözlerine Avrupa devletlerinin tutumu hakkında şunları eklemektedir: "Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki milliyetçi akımları gizlice yönlendiren Avrupa bundan mutluydu. Bunları Byron'la, Hugo'yla dile getiriyor, Delcroix ile resmediyordu. Romantik akımın zafer kazandığı devirde, romantizm yoluyla, Praşitèle ve Sokrat'ın mi-

rasçılarının direniş örgütünü izleyen yunanlı çetelerde bunu görüyordu. Hiç kuşkusuz, Ermenileri satranç tahtası üzerinde oynatılacak piyonlardan başka bir şey olarak görmüyor ve sonunda, soykırımdan söz etmek ve onunla birlikte ağlamak pahasına da olsa, onları yüzüstü bırakıyordu."

Bu durum, tam olarak şu anda, uluslararası kamuoyunda gerçekleşen şeydir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ermeni Olayındaki Son Gelişmeler

İttihad ve Terakki partisinin düşmanları, daha sonra da İngilizler tarafından düzenlenen suçlu avı kesin bir sonuçla bitmediği ve Kemalist Türkiye, Ermenistan Cumhuriyeti ve Sovyet Rusya ile, daha sonra, Sovyet Rusya ve Ermenistan ile birlikte ve nihayet eski savaşan güçlerin tümüyle bir dizi doplamatik anlaşma imzaladığı için, –ki bu antlaşmalara genel ve karşılıklı olarak bir mütareke protokolü ekliydi– 1915'teki trajik olayların, tarihteki bir sürü felâketler gibi, tarihçilerin sadece tartışacakları koşulları hakkında acılı bir anı bırakmış olması beklenebilirdi.

Soylu bir ağırbaşlılıkla yaralarını saran Batıda kurulmuş olan Ermeni topluluğunun büyük bir çoğunluğu bu dönemi işte böyle yaşamıştır. Sakinliği ve kendisine kucak açan çeşitlili ülkelerdeki çalışması sayesinde, şaşılacak şekilde bulunduğu yere uyum sağlamış ve genel olarak, bunda sadece sempati yaratmış ve altmış yıl geçip gitmiştir.

1– Sonra birdenbire, 1975'de, Lübnan'ın parçalandığı sırada, son derece uyumlu bir plana göre, kendisinden söz ettirmek üzere, yabancı ülkelerde görevli bir dizi Türk diplomatını öldürmek suretiyle, "olay yaratan", Yakın Doğu'da üslenen terörist elemanların desteğiyle açıkça harekete geçen devrimci bir Ermeni örgütünün ortaya çıktığı ve dünyanın tüm ülkelerinden gelen teröristlerin hemencecik bu "Ermenilere" katıldığı görülmektedir.

Paris'in ENA'sında, bir öğretim elemanının bu konuda temiz yüreklilikle şunları yazması insanı şaşırtmaktadır: "Üç dört yıl süreyle,

önemli bir başarısızlığa uğramadan, yapan kişilerin adlarını gizli tutan operasyonların sonunda, Ermeni terörizmi, bu suikastlara yol açan soykırımın gerçekliliği ve öneminin olayların dehşeti içerisinde, kınamayı rahatça aştığı ölçüde, Ermeni davasına hizmet etmiştir."

"Acı duyulsun ya da duyulmasın, tanıtıcı terörizm burada haklılığını bulmaktadır."

Böylece, tartışılan olaylara tamamen yabancı yüksek düzeydeki görevlilerin açıkça katledilmeleri, katillere özgü siyasi nedenler içerisinde, haklılığını bulacaktı. Kurbanın katilinin bağımsız olarak ve kendi iradesi ile kendisinden nefret etmek nedenlerinin bulunduğunu sandığı bir ulusa ait olması halinde, herhangi bir kimse herhangi bir kimseyi öldürmekle kendini "haklı" bulur.

Bu, insan öldürme çılgınlığının egemenliği ve barbarlığın kurumsallaşmasıdır.

Ve İnsan Haklarına yapılan tüm çağrılara ve işledikleri cinayetleri haklı çıkarmak için, teröristleri destekleyenlerin kullandıkları yargısal insancıl boş sözlere rağmen, bu, geriye doğru bir soykırım, en azından trajik bir boyuttur. Zira, toplumsal bir kini besleyen bir ayrımcılığın dışında, Türkler Türk olarak (hangileri olduğu hâlâ bilinmemektedir). "Ermenileri katletmek" hakkına sahip olmasalardı, Ermeniler Ermeni olarak hangi hakla bugün "Türkleri katledeceklerdi ki? "Bu, uygarlık sistemimizin kesinlikle reddettiği toplumsal bir sorumluluk ilkesi gereği, torunlara uygulanan "kısasa kısas" yasasıdır.

Ayrıca ve beklenmesi gerektiği gibi, Ermeni teröristler, savunucularının büyük kızgınlığına yol açan alanlarda görünmekte gecikmemişlerdir. Seçmeli belli bir sayıda cinayet işledikten sonra, "Ermeni davasının sözde öç alıcıları" çeşitli ülkelerin havayolları bürolarını havaya uçurmaya, daha sonra, hemen hemen her yerde, hava limanlarındaki halkı makineliyle taramaya başladıklarında, kamuoyu, büyüklenmelerine karşın, bu sözde güçsüzlerin hakkını koruyan insanlarda uluslararası terörü yöneten eli kanlı deliler görmekte gecikmemiştir. Kısacası, bunlara ceza yasalarının tüm sertliğini uygulamak gerekirdi.

Bir dizi cinayetle kamuoyunu, ayağa kaldırmak suretiyle, seferber etme girişimi bu durumda uzun süre devam etmiştir.

2– Kendilerinin tanık olmadığı olaylardan yetmiş yıl sonra, günün birinde tarihin aydınlatacağı nedenlerle, "belleklerine tekrar kavuşmuş" olduklarını iddia eden "Ermeni intikamının" gecikmiş destekleyicileri daha barışçı, fakat hedefi hep bugünkü Türkiye'ye karşı kamuoyu yaratmak olarak kalan başka bir taktik seçmişler ve Türkiye'yi bir "mahkeme" karşısına çıkarmaya çağırmışlardır.

Kuşkusuz, Türk Cumhuriyetini, doğuşundan önce işlenmiş bir cinayetten dolayı yargılamayı kabul eden hiçbir uluslararası mahkeme yoktur. Uluslararası yargıçlar kurulu yetenekli ve ağırbaşlı üyelerden oluşmaktadır. Ve de aslında, kendine saygısı olan hiçbir devlet bu koşullar altında suçlamada bulunmayı kabul etmezdi. Özellikle de, genel bir af anlaşmasıyla Türk Cumhuriyetine karşı birleşmiş olan Birinci Dünya Savaşı'na katılan ülkeler. Kamuoyunu heyecanlandırmak için, "Ermenistan'ın bugünkü intikam alıcıları" bu durum karşısında, hatır için kurulan bir mahkemeye başvurmuşlardır.

Çağımızın belâlarından ve de özgür toplumlarda hukukun gerileyişinin işaretlerinden biri, sözde yargıçların ortaya koydukları ilkeler adına herhangi bir kimseyi, herhangi bir şeyi "yargılamak" için, en ufak bir yetkili kurul olmadan, kendiliğinden kurulan sözde "mahkemelerin" gelişmesidir. Yöntem, bir yüzyıldan fazla bir süre önce, Aleksandr II.yi böylece yargılayıp öldüren Rus nihilistler tarafından ortaya konulmuştur. Yaygınlık kazanmıştır ve o zamandan bu yana, dünyanın karışık tüm ülkelerinde, bir mahzende, kaçırılan bir kişinin etrafından ve her şeye inanan bir kamuoyunun karşısında, cinayetlerini haklı göstermek savında bulunan birkaç katil tarafından oluşturulan bir "mahkemenin" meydana getirilmesiyle kamuoyunu sarsmadan uzun bir süre geçmemektedir. Burada, adam kaçırma, işkence, zorla para koparma ve çoğu kez de cinayet söz konusudur.

Kamuoyunun, istemeye istemeye böylesine yöntemlere katlan-

dığı ölçüde, öncekiler kadar hayali, fakat eylemlerini yalnızca ahlâki yetkilere dayandıran takdir edilen kişilerden oluşan bir "mahkemenin" sesine candan kulak vermesi normal bir şeydir. "Ermenilerin intikam alıcıları" iletişim araçlarının yardımıyla, 1984'te, Paris'de, Sorbonne'da toplanan böyle bir "mahkemeye" başvurmuşlardır.

"Halk mahkemesi", tüm alçak gönüllülüğüyle, devletleri yargılamaya karar veren birkaç aydın tarafından 1979 yılında Bologna'da kurulmuştu. "Devlete" karşı "Halklar" olgusu karşısında, kuruluşun ideolojik boyutu hemencecik ölçülmektedir ve girişimciliği de oldukça hoştur. Geri bir teknoloji içersinde yaşadıkları ve gerekli anlatım araçlarına sahip olmadıkları için, çağımızda, örneğin, Amazon yerlileri, ya da Etopya Yahudileri gibi, kuvvet zoruyla özbenliğini yitiren, hatta ortadan kaldırılan "Halklar", etnik azınlıklar eksik değildir.

Ancak, tam da Türkiye yargılanmadan önce, 1983'de, bu "mahkeme" yerli halklardan birine zulüm yapmakla suçlanan antikomünist Guatamala'yı yargılamak için Madrid'de toplandığı ve bu ülkeyi mahkum ettiği, fakat marksist hükümetin Miskitos yerlilerine karşı bütün dünyanın bildiği bir soykırım uyguladığı hemen hemen aynı, ancak komünist olan Nikaragua'nın durumuna eğilmekten özenle kaçındığı öğrenilince, "Halklar Mahkemesi" girişimi gerekçelerini ortaya koymuş olur. Bu ne biçim bir tarafsızlıktır?

Dahası, sözde "yargıçlar" büyük bir iddia ile, devletlerin hakkını arayan "mahkeme" olarak ve bu konuda kimseden yetki almadan, hangi hakla ortaya çıkmıştır acaba —eğer bu elbette ki, yetki kurallarının ayrıntısına girmeyecek olan kamouyunu yanıltmak için değilse—?

Bu yöntem, bir zamanlar, Amerika Birleşik Devletleri'ni yargılamak için, Bertrand Russell ve Jean-Paul Sartre tarafından kullanılmıştı. Eğer Russell düşmanlarını kendi ahlâk anlayışı adına mahkum etmek için, engin büyük düşünürlük saygınlığını hesaba katmasaydı, hiç kuşkusuz sözleri dinlenirdi. Fakat, girişimi için oluşmaktan başka hiçbir özelliği olmayan sözde bir mahkemenin ikiyüzlülüğünü kullan-

mak suretiyle, adaleti alaya almış ve kendini gülünç bir duruma düşürmüştür.

Aynı uyarılar, Ermenistan olayında, aldatmaya yönelik ağır bir hak arama biçimciliğine başvuran, belli bir ideolojinin hizmetinde sadece bir maşa olarak görünen sözde "Halklar Mahkemesinde" uygulanmaktadır.

Ve uluslararası mahkemeler tarafından dolaysız olarak taklit edilen ağır bir argo diliyle, bu "mahkeme" "kararını" vermiş ve Türk Cumhuriyeti'ni 1915 trajedisi için, –göstermiş olduğu kanıtlardan bir tekini bile ciddi olarak incelemeden–, mahkum etmiştir.

Türkiye elbette ki bu sözde yargıçların karşısına çıkmamıştır. Bunu yapmak zorunda da değildi. Fakat halkın yararlanabildiği resmi broşürlerle olayları belgeleyen bir açıklamada bulunmuştur.

Ciddi bir inceleme yapmadan Türkiye'yi bir kenara atmak için, "mahkeme" insanı şaşırtan hukuksal akrobasilere girişmiştir. Şöyle ki:

Uluslararası kamu hukuku geniş çapta geleneksel –yani yazılı olmayan– kalmasıyla kendini göstermekte, fakat hızlı bir evrim halinde bulunmamaktadır. Bu durumda, bunu keyfine göre, istediği gibi yorumlamak, hatta evrimi önceden kestirmek ve ancak belki onlarca yılda kazanılmış olacak kuralları daha önce kazanılmış gibi ortaya koymak mümkündür.

Sorbonne "yargıçları" da bundan geri kalmamışlardır.

Fazladan hiçbir ilgi uyandırmayan, görünüşte hukuksal uslamlaların ayrıntılarına yeniden dönmek bu kitabı boş yere ağırlaştırmak olurdu.

Her jüri üyesi için, belli yanlış yorumları belirtmek yeterlidir. Şöyle ki:

– Tüm uygar ülkelerde yüzyıllardan beri kabul edilen bir kural olan ceza suçlamalarının geriye dönük olmama kuralının çiğnenmesi (sözde ceza mahkeme yasasından alınan şu "inci" tanesi gibi eşsiz sözcükle);

— Bir imparatorluğu parçalanması halinde, bu imparatorluğun uluslararası tüzel kişiliğinin anlaşmalı olarak çabucak kabul edilen istisna dışında, kalıtım olmadan kaldırıldığını bildiren kuralın çiğnenmesi (günümüzde, 1915 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nda işlenen suçlar için, Türkiye Cumhuriyeti'ni kovuşturmak, örneğin, bu imparatorluğun üyesi olan Suriye'yi de kovuşturmak kadar saçmadır);

— 1915 yılında, cereyan eden olaylara geriye doğru uygulanabilirliği farzedilse bile, suçlular hakkında ölümün ötesinde kovuşturma yapılabilmesi (!) anlamına gelmeyen insanlığa karşı işlenen cinayetlerin zaman aşımına uğramazlık kavramının çarpıtılması (tersinin savunmasını yapma olanaksızlığı içersinde bulunan bir kişiyi yargılamakla —İnsan Hakları Evrensel Sözleşmesinin temel ilkelerine uymamak suretiyle— sonuçlanacağına göre, fiziksel ölümün her türlü ceza kovuşturmasına bir son vermesi genel bir ilkedir. Bununla birlikte, günümüzde Türk Cumhuriyeti'ne karşı sinsice girişilen manevra budur.);

— Sözde zarar gören taraf bu aynı antlaşmaların (Kars ve Lozan Antlaşmaları) altına imza koymuşsa, Antlaşmaların uluslararası üstünlüğü kuralının ve Türkiye'nin de üye olduğu ve Pakta üye devletlerin sınırlarının dokunulmazlığını garanti eden SDN Paktının 10. maddesinin çiğnenmesi;

— Eğer bu, "mahkemeye" bile çağrılmamış olan Ermenistan RSS organı tarafından değilse, kendisine karşı Türk Cumhuriyeti'nin mahkum edildiği "Ermeni halkının" tüzel kişiliği olmaması nedeniyle, dava istemlerinin kişilik ilkesinin çiğnenmesi;

— Nihayet, suçluların kişilik ilkesinin çiğnenmesi. Zira bu, bugünkü hükümet aracılığıyla, bugünkü Türk halkı üzerinde korkutma ve suikast yoluyla, geriye doğru etkili olarak götürülmeye çalışılan toplu bir sorumluluktur.

Kendi kendine "Kamu mahkemesi" adı veren bir kuruluş tarafından alınmış "Sorbonne kararı" olan tarafgirliğin bu eseri üzerinde ısrarla durmak gereksizdir. Bu aynı görüşün dalaveresi burada çok belirgindir.

Aslında, bazı devrimci Ermeni örgütlerinin düşsel iddialarına son verdirmek için, sözde "soykırımın" bir gösterimi gerekmektedir. Zira bu, bugünkü Türklere saldırmanın tek yoludur.

Bugün, Türkiye'de yaşayan Ermeni nüfusu gerçekten de çok azdır ve sadece Müslüman Türk nüfusunun ortasında, birkaç kentte bir araya toplanmış olarak yaşamaktadır. Bu duruma göre, onlar için, herhangi bir "kendi kendine kullanılacak halklar hakkı" ileri sürmek olanaksızdır ve Ermeni halkı da böyle bir arzuyu hiç de göstermemektedir.

Yabancı ülkelerdeki aşırı Ermenilerin en çılgın istemleri gerçekte ne bir nüfuslanmaya, ne de bir toprak parçasına dayanmaktadır. Sözde "Halklar Mahkemesi" de istemeye istemeye bunu doğrulamak zorunda kalmıştır. Buna göre, "Ermenilerin" iddiaları sadece bir yargılama yöntemi saptırmasıyla dile getirilebilmektedir.

3– Ancak, böyle bir yönteme başvurma onları girişimlerinden vazgeçirtmemektedir. Aksine, teröristleri tarafından işlenmiş cinayetler etrafında oluşan bir medya kampanyasıyla yüreklenen sözde "Ermeni davası" sözcüleri, birkaç yıldan beri, uluslararası örgütlerin etrafını sarmış bulunmaktadır.

Ancak, burada gerçek niyetleri ortaya çıkmaktadır. Bazı duygusal toplulukların bireysel eylemleri, ne kadar canice olursa olsun, kendi ailelerinin "intikamını almak" arzusuyla esinlenmiş olduğu kabul edilse de, politik olarak var olmayan bir Ermenistan adına, uluslararası resmi örgütler aracılığıyla tarihin bir konusunu çözümleme iddiası hemen, Ermenilerin artık yalnızca bahanesi olduğu salt Türk karşıtı manevra olan şey olarak görünmektedir. Şöyle ki:

Kemalist Cumhuriyet bazı kişilere göre çok büyük bir başarı elde etmiştir ve modern Türkiye başkalarının çıkarlarını engelleyen jeopolitik bir durum göstermektedir. Günümüzde, "Ermeni" dostları tarafından söylenen söylevlerin arkasında bulunup açıklanamayan, fakat açıkça görülen gerekçeler işte bunlardır. Saf ve aynı zamanda kurnaz

olan bu kişiler XIX. yüzyılda olduğu gibi, bir kez daha, kendilerine hiçbir zaman bir yararı bulunmayan politik amaçlı bahaneyi ortaya koymaktadırlar. Bu gerçeklilik, kendilerine sözcülük eden ideologlara geri adım attırmamaktadır.

İlk girişim, Cenevre'de, İnsan Hakları Komisyonu'nun Azınlıkların haklarının korunması Alt Komisyonu nezdinde, "Ermeni soykırımının" doğruluğunu göstermek için yapılmıştır. 1973'te, "Ermeni soykırımının" cezalandırılması gereken hallerden biri olarak önerilen gensoru, 1978'de, Alt Komisyonda yapılan bir oylama ile geri çevrilmişti.

Tarihin yeni modelcileri yenilgilerini kabul etmeyip 1979 yılında, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına, belli sayıdaki aydının imzasıyla, Alt Komisyon'un kararına karşı kızgınlıklarını belirten bir çağrıda bulundular. Burada, sözde "mahkeme" konusunda daha önce aktarılan yöntemin ortaya konuluşu kabul edilmektedir: Çabucak heyecanlanan ve bu konuda bilgisi olmayan bir kamuoyuna çağrıda bulunmak için, tarihsel olguların direncinin ya da yetkili kurumların kesin kararının kaçamak yolunu bulmak.

1983 yılında, Londra'daki bir derneğin yöneticisi olan Benjamin Whitaker, Birleşmiş Milletler Alt Komisyonu tarafından, 38. oturumunda tartışılmak üzere, çeşitli soykırım olayları konusunda bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir.

Bu kuruluş 1985 ağustos ayında toplanıp başka sorunlar üzerinde günlerce tartıştıktan sonra, Whitaker'ın raporuna geçmiştir. Bu rapor, bilinen birçok sıykırım olayı sırasında "Ermeni soykırımını" sayıyordu. Çekişmeli bir tartışmadan sonra, Alt Komisyon, elbette ki görüşün sadece yazarını bağladığı bu raporun verildiğini not etmiş, ancak yol açtığı eleştirileri dikkate almak suretiyle, söz konusu raporun İnsan Hakları Komisyonu'na gönderilmesini oybirliğiyle reddetmiştir. Bunun üzerine, belge arşive kaldırılmış ve hepsi bu kadarla kalmıştır.

Bu durum, bazı Ermeni gazetelerinin zafer çığlıkları atmasını engellememiştir. Bunların etkisi altında kalan Cenevre gazetesi, 30 Ağustos 1985 tarihinde, şu başlığı koyacak kadar ileri gitmiştir: "İn-

san Hakları: Ermeni soykırımı Alt Komisyonu'nda kabul edildi." Demek oluyor ki kamuoyunu yönlendirmek için tüm yöntemler geçerlidir. Bir kuruluşa bireysel bir raporun verilmesi –ki bu kuruluş raporun üst kuruluşa göndermeyi kabul etmemiştir– bu raporun sonuçlarının resmen onaylanmasıyla özdeşleşmektedir.

Bütün bunlar gereksiz tartışmalar olarak kabul edilebilirdi. Sonuçta, aslında pek saygınlığı bulunmadığı bilinen Birleşmiş Milletler Örgütünün uzmanlaşmış sayısız kuruluşlarından bir bölümündeki bu tartışmalar pek önem taşımamaktadır.

Eğer biz bu konuda ısrarla durmuşsak, bunun nedeni, bu olayın Ermeniler tarafından seçilen hedefi açık ve seçik olarak ortaya koymasıdır. Sonuç olarak, temel işlevinin çok sınırlı olduğu Birleşmiş Milletler Örgütünün bir önemi yoktur, diplomatik anlaşmalarla bağlanmış Güçlerin davranışının bir önemi yoktur. "Ermeni" dostları, en azından barış zamanında, en önemli gücün kültürel güç olduğunu, yüzeysel ve yumuşak olan kamuoyunun zararlı düşünceler aşılama yoluyla biçimlendiğini ve en azından güçlü liberal demokrasilerde, siyasi yöneticilerin kamuoyunu izlemek zorunda olduğunu ve her ne olursa olsun ona karşı gelemeyeceğini iyice anlamışlardır.

Terörist taşkınlıklar olgusuyla karşılaşılan başarısızlıktan sonra, "Ermeni davasının intikam alıcıları" da kamuoyu karşısında taktik değiştirmeleri gerektiğini ve en iyi yöntemin, kararın birkaç "tarafsız müttefiğin" ilgilendiği yardım seyesinde, sürpriz olacağı resmi siyasi kuruluşlara propagandalarının doğruluğu kabul ettirmekten ibaret olduğunu anlamışlardır.

Strasbourg Parlamentosundaki en yeni durum budur ve orada olup bitenlerin sonucu, sadece hiçbir şey elde edememiş olan Ermenistan için değil, Avrupa için de ağırdır.

Bu önemli olayın asıl nedeni Avrupa Parlamentosunun Siyasi Komisyonuna sunulan Vandemeulebrouke raporunda yatmaktadır. Bu raporda, bu parlamenter, her türlü gerçeğe rağmen, "Ermeni soykırımının" Cenevre'de Birleşmiş Milletler Alt Komisyonu tarafından

onaylandığını ve bunun sonucu olarak, Avrupa Parlamentosunun da bu sorunu kesip atması gerektiğini söylemekteydi.

Burada bir kez daha, Ermeni propagandasının, kelime oyunları ve karışımlar kullanmak suretiyle, giderek daha geniş bir dinleyici karşısında, büyük bir kudurganlıkla sürdürülen gerçeklerin çarpıtılması politikasının ortaya konulduğu gözlemlenmektedir.

Söz konusu rapor, 26 Haziran 1986 tarihinde, Avrupa Parlamentosunun Siyasi Komisyonu tarafından kabul edilemez olarak beyan edilmiştir. Ancak, belli bir lobinin yeni bir saldırısıyla, 1987 Şubatında, rapor yine aynı komisyonun önüne getirilmiş ve komisyon bunu tartışılmak üzere, tüm üyelerin katıldığı toplantıya göndermiştir. İşte bu koşullar altındadır ki Avrupa Parlamentosu 18 Haziran 1987 tarihinde, şaşırtıcı bir karar almıştır.

Kısıtlı yetkilere sahip olan parlamenter toplantıları (Avrupa Parlamentosu durumunda olduğu gibi) hep bu kararı yaymak istemeye eğilim göstermiştir. Avrupa Parlamentosu bundan kaçamamaktadır, ki bu, bütün dünya için kural koymayı ileri sürmek suretiyle, kendisine kişisel yetkisinde olan güç sorunları askıya almasına olanak vermektedir.

İran'a ve hatta Sovyetler Birliğine yönetilen ülke içi haklara yönelik kesin emirleri içeren 18 Haziran kararının alınması sırasında bu durum pekâlâ görülmüştür.

Avrupa Konseyi olarak, Ortak Pazar'a alınmasını isteyen Türkiye için de bu, başka türlü olamazdı. Açık olan ve uygun görmesi halinde, gösterme hakkının Türk Hükümetine ait olacağı çeşitli politik, ekonomik ve sosyal nedenler yüzünden, Türkiye'ye varlığının şu an için Avrupa Topluluğu içersinde istenmediği hissettirilmiştir. Fakat, söz konusu nedenlerden hiçbiri, Ermenilerin bahane ettikleri ve görüşmelerin bir ikiyüzlülük özelliği gösterdiği 18 Haziran tartışması sırasında, gerçek olarak dile getirilmemiştir.

Bu duruma göre, Avrupa Parlamentosuna sunulan soru, kabul edilen kararın bir gerekçesi gereğince, "bugüne kadar Türk hüküme-

tinin, 1915 soykırımını kabul etmeyi reddiyle, Ermeni halkını kendi tarihine ait bir haktan yoksun bırakmaya devam edip etmediğini" saptamaktan ibaretti.

İnsan düş gördüğünü sanır! Tarih bir hak değil, bir olgudur; bu olgunun var olması hiç kimsenin kabul etmesine bağlı değildir. Ve sözde "tarihe ait hak" elbette ki, çok kesin ve çok güncel siyasi hak istemlerini aslında iyice gizleyemeyen ideolojik bir kamuflajıdır yalnızca.

Görüşmeler sırasında, belli sayıdaki bağımsız Avrupa milletvekilinin hemen üzerinde anlaştıkları şey işte budur. Alman Lemmer'i örnek alarak gösterelim: "Parlamento gündemine güncel siyasi bir tartışma konusu değil, tarihi bir araştırma konusu olabilen bir metni almıştır."

İngiliz Welsh çok haklı olarak şunları eklemektedir: "Avrupa Parlamentosunun rolü, yıllar önce ve Roma Antlaşmasından çok önce olan trajik olayların sorumlularını saptamak değildir. Biz Avrupa Topluluğu Parlamentosuyuz. Ne salt yetkili bir mahkeme gibi hareket edebilir, ne de kendimizi tarihi olayların yargıcı olarak görürüz."

Eğer Avrupa Parlamentosu tarihsel katliamlar sorununu çözmek yetkisine sahipse, İrlanda'da Kromwel ordularının işlediği iğrenç eylemleri cezalandırmak için, Thatcher'in İngiltere'sinin, ya da XIV. Louis tarafından gerçekleştirilen Palatinat yağmalanması için Mitterand'ın Fransa'sının Ortak Pazar'a girmesini neden reddetmemiştir acaba? Kanıtlar bu kadarla da kalmamaktadır.

Aslında, haksızlıkları tekrar ortaya koyucuların eylem alanı çok geniştir: Fransa'yı, Napolyon'un İspanya'da yaptığı zulümler, İspanya'yı Philippe II'nin Belçika'daki barbarlıkları, Danimarka'yı İsveç'de Christian II'nin katliamları ve sözde yapıcı başka çılgınlıkları nedeniyle yeniden cezalandırmak düşünebilirdi.

Bu konuda, bir parlamenter meclisin yetkisizliği basit bir sağduyudur. Ve bu tutumun mantığı içersinde, Avrupa parlamenterlerinin büyük bir çoğunluğu (3/4) Strasbourg Parlamentosunun yetki

alanına girmeyen bir sorun üzerindeki bir oylamaya katılmayı reddetmiştir. Bunu anlıyoruz. Ancak bu, Avrupa'nın geleceğini uzun süreyle borca bağlama tehlikesi gösteren çok büyük bir taktik hatası olmuştur.

Gerçekten de, 18 Haziran 1987 tarihinde, üyelerinin çoğunluğu yokken, Avrupa Parlamentosu az bir çoğunlukla (518 üyeden, 68 oy leyhte, 60 oy aleyhte olmak üzere), "Ermeni" lobisi tarafından dolaylı olarak önerilen kararı kabul etmiştir.

Bu kararın ekleri, yine de güçlü nedenlerinin belirleyicisi olan şaşırtıcı bir mantıksızlıktır. Burada şu satırlar okunmaktadır: "Suçsuz insanların ölümüne ya da yaralanmasına neden olduğu için, Ermeni halkının ezici bir çoğunluğu tarafından kınanan, 1973-1986 yılları arasındaki tüm suikastların sorumlusu Ermeni gruplarının mantıksız terörüne derinden üzülerek ve onu kınayarak." "Birbirini izleyen Türk hükümetlerinin Ermeni sorunu karşısındaki uzlaşmaz tutumunun gerilimi yatıştırmakta hiçbir katkısı olmadığını görerek..."

Demek ki Ermeni terörü böylece bedelini ödemektedir. Ne yazık ki batı demokrasilerinde çok sık görülen bir tutuma göre, Avrupa parlamentosu Türk Cumhuriyeti'ne, üçüncü bir devletin sırtında oluşan verilmesi öylesine kolay olan memurluğu vermek suretiyle, silahlarını elinden alabilmeyi saf yüreklilikle düşünmektedir!

Bu koşullar altında, her türlü ödün vermeye hazır olan avrupa Parlamentosu daha sonra, "Osmanlı toprakları üzerinde saptanan Ermenilere karşı 1915-1917 yıllarında gerçekleşen trajik olayların Birleşmiş Milletler Antlaşması yönünde bir soykırım oluşturduğunu" beyan etmektedir.

Bir parlamenter meclis tarafından öncelikle yeniden biçim verilip tanımlanan öykü bu işte. Hukukun tüm ilkelerinin aksine, Avrupalı yasa koyucularımız gelecek için değil, çok uzak bir geçmiş için ve siyasi yetkilerine yabancı konularda yasalar yapmaktadır.

Ancak, önceden bildirilen ilke dilekçesinin güncel sonuçları elde etmekten ibaret olan saçmalığı dikkate alan Avrupa Parlamentosu

hemen "bugünkü Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu Ermenilerinin yaşadığı dramdan sorumlu tutalamayacağını kabul ettiğini" sözlerine eklemekte ve "bu tarihsel olayların soykırım olarak kabulünün bugünkü Türkiye'ye karşı siyasi, hukuksal ya da maddi nitelikli hiçbir hak istemeye yol açmayacağını" kuvvetle belirtmektedir.

Bunun olaylar içersinde ne olduğunu az sonra göreceğiz. Ancak, eğer "soykırımın kabul edilmesinin" hiçbir pratik sonucu olamıyorsa, bu durumda bunu kabullenmenin nedeni nedir acaba? Görüşme halinde olan bir meclisin işlevi soyut olarak bulutlar için yasa mı yapmaktır? Hiç kimse bunu böyle anlamamıştır. Ve daha önce alınan kararın saflığı oldukça büyük bir ikiyüzlülüğü pek gizleyememektedir.

Aşağıdaki karar öğrenildiği zaman hemen şu anlaşılır: "Parlamento şu andaki Türk Hükümetinin eskiden "genç Türkler" hükümeti tarafından Ermeni halkına yapılan soykırımı reddetmesi, Yunanistan'la olan anlaşmazlıklarına uluslararası kuralların uygulanmasına karşı koyması, Kıbrıs'da Türk işgal kuvvetlerinin tutulması ve de Kürt olgusunun olumsuzluğu, gerçek bir parlamenter demokrasinin yokluğuyla bu ülkede, bireysel ve toplumsal, özellikle de dinsel özgürlüklere saygı gösterilmemesi Türkiye'nin Topluluğa olası bir kabulünün incelenmesinde aşılmaz engeller oluşturmaktadır.

İşte varılmak istenen şey! Bu amaç içerisinde, propagandanın en basit yöntemlerine göre, her şey birbirine karıştırılmıştır. Ermeni trajedisi konusunda görünüşte akademik olan bir tartışmadan, bir sonuca varmayacağı doğrulanan bir tartışmadan hareketle, buna Yunan takımadaları, Kürtler, Kıbrıs ve Türk iç politikalarının görüşleri eklenmektedir. Bütün bunlar, bugünkü Türkiye'nin Avrupa dışında kalmaşı gerektiğini belirtmek içindir. Zira, –bu söylenmemektedir– Türkiye'nin varlığı, üzerinde durmanın gereksiz olduğu bazı çıkar çevrelerini rahatsız edecekti.

Oysa, istensin ya da istenmesin, Türkiye Avrupa ile Ortadoğu arasında bir köprü oluşturmaktadır. "Türkiye öteki Müslümanlara hitabeden Müslüman bir Avrupalı olmalıdır" (Charles Lemand, revu

des deux Mondes, Mart 1987, sayfa: 608). Bu, politikacılarımızın, —eğer sorumluluk duyuyorlarsa— Fransa'da İslamiyet'in sayısal olarak önemli, ikinci bir dini oluşturduğu bir döneme dikkatlerini toplamak zorunda olacakları bir olgudur.

Oysa ki, bir köprünün iki ucu vardır. Eğer Türkiye Avrupa'da reddedilirse, çok doğal olarak, Doğu ve Güney komşularına dayanma eğilimi gösterecektir. Böyle bir politikanın sonuçları Avrupa'nın geleceği için uzun vadede hesaplanamaz. Türkiye Cumhuriyeti'ne Avrupa girişini kapatmak suretiyle, Avrupa Parlamentosundaki sosyal-komünist parlamenterler bir kez daha ve tam bir geri kafalılıkla yükümlü oldukları Avrupa çıkarlarına ihanet etmiş ve Avrupa'nın geleceğini tehlikeye sokmuşlardır.

Ve da ödünler vermek suretiyle sofuca yaptıklarını ileri sürdükleri gibi, Ermeni devrimcileri silahsızlandırmamışlar, aksine olarak onların iddialarını güçlendirmişlerdir.

Gilles Schneider ile yaptığı ve 15 Temmuz 1987 tarihli Gamk gazetesinde yayınlanan bir söyleşide, bu grubun liderlerinden biri olan Henri Papazyan şunları söylemiştir: "Ermenilerin tarihsel hakları vardır. Ermeni halkının Kafkasya sınırlarında bulunan tarihsel toprakları vardır. Bugün, açıkça ifade edilen bir toprak isteğimiz vardır." Buna şunlar da eklenebilir: "Avrupa Parlamentosu'nun kararında, Türk hükümeti ile Ermenilerin temsilcileri arasında siyasi bir diyalog başlatmak gerektiği açıkça belirtilmektedir. Bu tür yargılamada, bizler tamamen haklı olan tarafız."

Ve durum işte böyle!.. Bu koşullar altında, daha önce sözü edilen ve buna göre "soykırımın doğrulanmasının politik, hukuksal ya da maddi hiçbir hak istemeye yol açmadığı" yolundaki Avrupa Parlamentosu'nun kararı ne işe yaramaktadır acaba? Herhalde sorumsuzluğa...

Bereket ki Avrupa devletleri hükümetlerinin benzer bir geri çekilme görünümü vermedikleri doğrudur.

RFA hükümeti hemen, yetmiş yıl öncesine inen olaylara karşı

cephe alışın siyaset adamlarının değil, tarihçilerin yetkisine girdiği yolunda yapmış olduğu önceki beyanlarına bağlı kaldığını belirtmektedir.

7 Temmuzda, Foreign Office, Büyük Britanya gibi, uyrukları oldukları devletleri değil, sadece bu kararı almış olan parlamenterleri bağlayan Avrupa Parlamentosu'nun yakın geçmişte aldığı kararla ilgilenmediğini söylüyordu.

Belçika ve Danimarka dışişleri bakanları aynı yönde kesin beyanlarda bulunmuşlardır.

Fransa'da, dış ticaret bakanı Michel Noir 3 Temmuzda Türk televizyonuna yaptığı bir söyleşide şunları söylüyordu: "18 Haziran oylaması hükümetleri ve Avrupa Parlamentosu üye devletlerini bağlamaz..."

"Fransa'nın Ermeni sorunu ile ilgili konuda, çok açık bir tutumu vardır. Fransa hükümeti yetmiş yıl önce meydana gelen olaylardan şu andaki Türk hükümetini sorumlu tutma eğiliminde değildir."

Ermeni olayını kışkırtan demagojik propaganda dalgası içerisinde, bu duruma göre, Avrupa politikasının gerçek sorumlularında belli bir sağduyu bulunmaktadır.

Ancak bu durum insanı fazla bir yanılgıya düşürmemelidir. Şöyle ki: Bugünkü intikam ve yalan kampanyası gelişmekte, birdenbire kabaran bazı yeni propagandalarla başarı sağlamamakta ve Türk Cumhuriyeti'nin geleneksel dostları olan Avrupa ülkeleri hükümetlerinin durumu, kamuoylarını dikkate almak zorunda oldukları için, güç bir hál alma tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir.

1916 yılında, Büyük Britanya'da yayınlanan bir eserde, dürüst ve tarafsız bir İngiliz gözlemci şunları yazıyordu: "Türk hiçbir zaman kendi durumunu açıklamaya tenezzül etmez. Oysa, sonraki Ermeniler daima ölenlerin sayısını sürekli olarak yineleyip abartmak suretiyle, kamuoyunu korkutmak ve "bir yalana 24 saatlik bir avans verin, onu ortadan kaldırmak için, 100 yıl gerekecektir" diyen eski bir Doğu atasözünü tam anlamıyla değerlendirerek ilk sırayı alacak şekilde kendini ayarlamaktadırlar."

Va giderek daha sık bir şekilde, 1915 trajedisi ilk Yahudilere karşı naziler tarafından sürdürülen soykırım arasında gizli bir amacı olan bir benzerliğin ortaya çıktığının görülmesi kaygı vericidir. "Shoah"dan sağ kalanlar, özellikle kısmî bir durum benzerliğine dayanan bu karışıma kendi hesaplarına hiç de önem vermemektedirler: Bir halkın zorla bir yerden başka bir yere gönderilmesi. Fakat, propagandanın ayırcı niteliği kafalara basit ve heyecan verici kanıtlarla vurduğu için, başarılı olmaktadır.

Aydın kamuoyu bile "Ermeni davasının intikam alıcılarının" konuşmaları arasına çok bilinen marksist diyalektin üç yönteminin konulmasını kabul etmekte güçlük çekmektedir:

– Elbette ki yasaların geriye doğru uygulanmasına olanak verecek olan Tarih'in geriye doğru yeniden oluşumu;

– Zorbaların karanlık emellerinden iz bırakmayacak kadar sapkın olan gizli komplo tezi;

Ve de Avrupa'nın geleceği için, çok kesin ve korkunç sonuçları olma tehlikesi bulunan bu tür propaganda gelişmesi karşısında, tüm dürüst insanların tepki göstermesi gerekmektedir. Bu eserin buna katkıda bulunmaktan başka bir amacı yoktur.

SONUÇ

Türkiye her şeyden önce bir imparatorluk olmuştur. Eğer bu anı gözardı edilirse, modem Türkiye'yi anlamak olanaksız olur.

İngiltere kraliçesinin Hindistan İmparatoriçesi olduğu unutulursa, Thatcher'in ada İngilteresi'nin ne olduğu anlaşılmaz. Altıgen biçiminde olan modem Fransa İtalya savaşları, Almanya'daki ve Rusya'daki sürekli seferlerle ve Afrika'nın fethi ile anlaşılır.

Aynı şekilde, bugün Kemalist Türkiye'nin oluşturduğu dikdörtgen de, eskiden batıda Viyana'ya, Kuzey'de Kırım'a, güneyde Aden'e kadar uzanan çok büyük bir bütünün çekirdeği olarak değerlendirilmelidir.

Rönesans'dan bu yana, Türkler kara Avrupa'sında bir İmparatorluk kuran ilk ulus olmuşlardır. Ancak, kurumları çingene süvari alışkanlıklarından zarar görmüştür. Anadolu'nun dışında, önemli koloniler kurmamışlardır. Rus ve özellikle de Alman emperyalizminden farklı olarak, zaptedilen topraklar üzerindeki Türk egemenliği, küçük garnizonlardan başka bir yerleşim olmaksızın, tamamen yönetsel olmuştur. Ve İstanbul'un fethinden itibaren, Bab-ı Âli için, başka ırktan gelen nüfusun yerleşmiş olduğu topraklar üzerinde, erkin devam sorunu ortaya çıkmıştır.

İslam ülkelerinde, din toplumu, padişah halife ünvanını aldıktan sonra, Osmanlı gücünün tüm uyrukları arasında, Arnavut, vahabit ve özellikle de Mısır isyanlarıyla aslında zamansız olduğu düşünülen bir bağ kurmuştur.

Fakat, Hristiyan nüfusun oturduğu yörelerde, Türk egemenliği –temelde, Macaristan ya da Girit'te olduğu gibi istense de– ta başından beri, çabalarını toplu olmayan isyanlar çıkartmaya sarfeden sınır

komşusu Hristiyan krallıkların girişimleriyle bozulduğu ölçüde, tam olarak sağlanamamıştır. "Doğu sorunu" ortaya XIX. yüzyılda çıkmamıştır. Mohaç savaşından beri (1526) ortadadır.

Osmanlı yönetiminin mükemmelliğine karşın kötü yönetilen, ulaşılması zor, İstanbul'dan uzak çevre eyaletlerde, yerel valiler ta başından beri, yerleşik biçimde, itaati sağlamak zorunda kaldıkları ve din, dil ve etnik farklılıkların onları karşı karşıya getirdiği halklarla çatışmışlardır.

Ve Venedik, Avusturya, Polonya ve Rusya gibi komşu devletler, dört yüz yıl boyunca, sürekli olarak, o zamanlar söylendiği gibi, Osmanlı "boyunduruğu" altındaki sınırdaş halklar arasında ayaklanma düşüncesi yaratmaktan geri kalmamışlardır. Aslında çok parlak olan Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun tarihi sadece, Hristiyan halkın yerleşmiş olduğu topraklar konusunda, daima yeniden ortaya çıkan ayaklanmalara karşı yapılan bir sürekli savaşın öyküsüdür.

Türkiye böylece elinde olmadan, kendini tipik olarak modern bir savaş yöntemine, yani gerilla savaşına başvurma durumunda bulmuştur. "a" senaryosu tüm Osmanlı İmparatorluğu boyunca, hep aynıydı: Yerel bir yönetimin beceriksizliği ya da halk tarafından sevilmemesinden kaynaklanan çok küçük bir olay sonucu, bir başkaldırma olmakta ve bu olay hemen, yabancı ajanların kışkırtması ve ortak haklar savunucusu çetelerin desteğini alan asi bir halkın yardımıyla, ayaklanmaya dönüşmekteydi. Bu durumda Türk Hükümeti ne yapacaktır? Ayaklanmanın yayılmasını önlemek için, bir örnek gösterip yerel olarak, sert ve ağır bir darbe vuracaktır. Bu, pusuda yatan ve kendileri de kışkırtıcı olan ajanlar tarafından bilgilendirilen sınırdaş devletlerin beklediği şeydir.

Bunlar hemen katliam diye bağıracaklardır. Türkiye've komşu devletlerin yetkilileri tarafından özenle yönetilen kamuoyu (henüz "kamuoyu" ya da "evrensel bilinç" denilmektedir. Ancak bu, aynı şeydir) Osmanlı hükümetini "barbarlıkla" (henüz soykırımdan söz edilmemektedir) suçlayacak ve "suçsuz kurbanlar" lehine bir müda-

hale isteyecektir. Diplomatik, hatta askeri tehdit altında, Türk hükümeti komşu devletlere kendi uyruklarının yazgısı konusunda, tüm "yatıştırıcı önlemleri" vermek zorunda kalacaktır.

Böylece, hemen hemen uygulamayla benimsenmiş uluslararası topluluğun Türkiye'nin içişlerine bir karışma hakkı ortaya çıkmaktadır.

Olaylar yinelendikçe ve iddia edildiği gibi, gizli özendirilen bu ayaklanmaların yenilenmesinden kaçınmak için, sınırdaş devletler Türk hükümetinden, sözde zulüm gören halklar yararına, "garantiler" verilmesini isteyeceklerdir. Ve bu garantiler elbette ki yerine yabancı diplomatik misyon, hatta garnizon halinde birlikler gönderme şeklini alacaktır.

Osmanlı hükümetine göre, merkezkaç eğilimleri en üst düzeyde özendiren böyle bir yöntem toplumları kaçınılmaz olarak çevre eyaletlerinin özgürlüğüne, sonra da bileşik imparatorluk içersinde çoğu kez erimelerinden önce gelen "bağımsızlığa" götürmektedir.

Böyle bir yöntem, değişkelerle, Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm çevre eyaletlerinde iki yüz yıl süreyle, sistemli bir biçimde gelişmiştir. Montenegro'da olduğu gibi Kırım'da, Girit'de olduğu gibi Sırbistan'da... Ve nihayet, Osmanlı İmparatorluğu yıkıldığında, Ermenistan'da ortaya çıkacağı gibi...

Ve Bab-ı Âli, tüm barış sever, fakat tutucu hükümetler gibi, içten müttefiki olmaksızın, günümüzde iyice bilinen yabancı devletler tarafından yönlendirilen tüm devrimci hareketlerin kullandığı tuzağa düştüğünü görmüştür: "cehennem dönemi": kışkırtma – baskı – kızgınlık...

Bugün, bu yönetimin ne olduğunu biliyoruz. Zira, tüm dünyada, iktidardaki tutucu hükümetlere yaptıkları zulümleri kaldırmak isteyen tüm devrimci hareketlerin kullandığı bir yöntemdir bu. Yapay olarak, bir nefret kampanyası başlatılmakta, hükümet, kendisini savunmayı engelleyen moral verici bir konuşma ile yıpratılmakta, onların yerini almakta çok kararlı bir niyetli, iktidardakiler kendilerine yardım etme-

ye kalkışanları lekeleyecek tarzda "kanlı ucubeler" olarak nitelendirilip güçsüzleştirilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, yüzyıllardan beri, bu yöntemin ilk kurbanı olmuştur. Hristiyan Avrupa'da, "aydın" kamuoyu o sırada, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyan eyaletlerini sadece düzensiz birliklere, "yeniçerilere" ve "başıbozuklara" –bu eyaletleri yıkmak ve buralarda terör yoluyla, mezarlıkların huzurunu devam ettirmekle yükümlü birlikler– teslim edilmiş olduğuna inanmaktaydı. Önyargı çok eski bir şeydir. Chateaubriand 1806 yılında, Yunanistan'la Palestin'i ziyaret ettiğinde, Osmanlı görevlilerin sadece katliam emri vermek için, hareketsizliklerinden çıktıklarına peşinen inanmaktaydı. Romantikler, Byron, Hugo ve Delacroix, XIX. yüzyılın devlet adamlarının çoğunun psikolojisini derinden etkileyen bir klişeyi sonunda halka benimseteceklerdir.

Osmanlı umutsuz bir çaba içersinde, her zaman ait olmak istediği şu Avrupa'ya kabul edilmek için, Tanzimat'la reformlaşmaya başlarken, etrafını çeviren ve ona öğüt veriyormuş gibi davranan devletler, Osmanlı hükümetinin sözde "barbarlık" eylemlerine başvurmak suretiyle olmadığı sürece, bastırmakta güçsüz kalacağı ayaklanmalar her an, İmparatorluğun çevre eyaletlerinde patlak verdiğine göre, çabalarının umutsuz olduğuna inandırmak suretiyle Osmanlı yöneticilerinin moralini bozmakta büyük çaba göstermektedir. Böylece, tamamen bilinçli bir şekilde, yenileşmek ve kendini kabul ettirmek isteyen bu devletin yöneticileri umutsuzluk ve yabancı korunmaya yönelik bir terkedilme davranışı içersinde tutulmaktadır.

1877 felâketinden sonra, iş işten geçtiği ve ekonomik sömürgeleşme Türkiye'ye çoktan uluslararası bağımsızlığını kaybettirdiği sırada, Sultan Abdülhamit, bir silkinişle, bilinçsiz olarak –ki bu, bir rastlantı değildir– dünyanın öbür ucunda, aynı nedenlerle Çin İmparatoriçesi Tseu-i tarafından kabul edilen davranışı taklit etmek suretiyle, mutlak bir yabancı sevmemezlik ve tutuculuk davranışı içine kapanmıştır.

Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğu dünya savaşının karışıklığı içersinde yıkılıp gitmiştir.

Bu durumda, sadece Anadolu'nun ocaklarında toplanan Türklere hitap etmeyi düşünen ve onlara, fakir fakat gururlu, özgür bir ulus olduklarını, eğer isterlerse, Avrupalı olabileceklerini, geçmişleriyle utanacak hiçbir şeyleri olmadığını, ancak, Tarih her gün yapıldığına göre, onlar için sadece şu anı düşünmek gerektiğini söylemek için gelen bir adam ortaya çıkmıştır.

Bu adam Türk milletine saygınlığını ve umudunu geri vermiştir.

Ve Atatürk'ün variscisi olarak, onun adına Türk hükümeti sadece, eğilimi ne olursa olsun, güncel kanıtları olmayan ve niyetleri kötü olan şu "Ermeni" iftira kampanyasını öfkeyle geri püskürtebilmektedir.

Bunu anlamak Avrupalılara düşer.

SON

- Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti (Genel Tarihi konuşunda, en iyi yeni eser Stanforrd J. Shaw'ın **"History of the Ottoman Empire and modern Turkey"**dir. 2 cilt, Cambridge Universitesi Yayınları, Cambridge, 1977. Çok belgesel ve yansız.
- Richard F. Peters'in **"Türklerin Tarihi" (L'Histoire des Turcs)**, Payot, Paris 1966, oldukça yüzeyseldir ve özellikle Kemalist dönemi yönünden çok ilginçtir.
- Çok daha iyisi, Jean-Paul Roux'un **"Türklerin Tarihi" (L'Histoire des Turcs)** dir. Fayard, Paris 1985.
- Tarihinin Ermeni yazısı, yeni yazarlar arasında, Richard G. Hovannissian'un **"Bağımsızlık Yolunda Ermenistan" (Armenia on the Road to Independance)**, Los Angeles, 1967 ve Christopher V. Walker, "Bir Ulusun Sağ Kalışı, Ermenistan" (Armenia, the Survival of a Nation), Londra, 1980.
- 1915 trajedisi hakkında, Türk görüşü Kamuran Gürün'ün **"Ermeni Dosyası" (Le Dossier Arménien)**, Triangle, Paris, 1984, eserinde eleştirmeli ve belgeli olarak anlatılmaktadır.
- Ermenilerin Soykırımı tezi, başlıca Gérard Chaliand ve Yves Ternon tarafından, **"Ermenilerin Soykırımı (Le Génocide des Arménies)**, Complex Yayınları, Brüksel, 1984 ve Ulusların Sürekli Mahkemesinde, **"Sessiz Cinayet", Flammarion, "Champs"** koleksiyonu, Paris, 1984, eserlerinde savunulmuştur.
  Aynı konudaki diğer eserler hesaba katılmayabilir.
- Başbakanlık Basın ve Haberleşme Genel Müdürlüğünün çalışma-

larıyla **"Osmanlı Ermenileri hakkında belgeler ve tarihsel askeri belgeler"** başlığı altında basılmakta olan incelenen dönemle ilgili arşiv belgeleri ve özellikle de Genel Kurmay'ın telgrafları. Cilt I, 1982; cilt II, 1983; cilt III, 1986. (Fransızca ya da İngilizceye çevirileriyle Osmanlı belgelerinin fotoğraf baskıları.)

- Alman görgü tanıklarının ve Alman dilomatlarının raporları Lepsius'ın üçüncü kitabında bulunmaktadır. Almanya ve Ermenistan 1914-1918.
- Güney Anadolu'daki Ermenilerin davranışları hakkında Rus kanıtları metinde gösterilmiş ve kısmen, Kara Şemsi'nin **"Tarih önünde Türkler ve Ermeniler"**, Cenevre, 1919, adlı kitabından tekrar gösterilmiştir.
- Tartışılan özel noktaları ele alan monografik referanslar halinde verilmiştir. Andonyan'ın sahte telgrafları konusunda, S. Orel ve S. Yuca'da eleştirmeli ve inandırıcı bir inceleme bulunacaktır. **"Talat Paşa'nın Telgrafları"**, Triangle, paris, 1986 (Telgrafların fotoğrafları, karşılaştıran belgelerin fotoğrafları, çeviri ve eleştirmeli analiz).
- Ermeni nüfusunun istatistikleri konusunda, kaynaklara göre çeşitli değerlendirmelerin karşılaştırmasını yapan Gürün'e başvurulacaktır. Yakın zamanların en iyi istatistiksel incelenmesi Justin Mc Carthy'nin **"Müslümanlar ve Azınlıklar: Anadolu Osmanlı nüfusu ve İmparatorluğun sonu"**, (New York, Üniversite Yayınları, 1983) adlı yapıttır.
- 1914'den önce, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin durumu hakkında, en iyi yeni eser S.R. Sonyel'in kitabıdır: **"The Ottoman Armenians; Victims of great power diplomacy"**, Londra, 1987 – iyi belgelenmiş ve ılıman.

Foreign Office'in Ermeni sorunu ile ilgili arşivleri, sadece 1890 yılına kadar, Türk Tarih Kurumu'nun çabalarıyla yayınlanmıştır. V.B. Şimşir: **"Osmanlı Ermenileri Hakkında İngiliz Belgeleri." Cilt I, 1856-1880; cilt II. 1880-1890**; Türk Tarih Kurumu, Ankara.

1914 savaşından önceki ve sonraki Ermeni devrimci örgütlerinin etkinliği konusundaki belgeler **"Ermeni Komitelerinin devrimci istek ve girişimleri"**, İstanbul, 1917, başlığı altında yayınlanmıştır. Ne yazık ki arşiv kaynakları belirtilmemektedir.
Bu sorun hakkındaki en iyi yeni yapıt Louise Nalbandiyan'ın **"Devrimci Ermeni hareketi"** adlı kitaptır. Kalifomiya Üniversitesi Yayınları, Berkeley, 1967.
1917'den 1923'e kadar Kafkasya Cumhuriyetleri tarihi hakkındaki en iyi yeni eser S. Afanasyan'ın kitabıdır. **"Bağımsızlıktan Sovyet iktidarının kuruluşuna kadar, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan"**, Harmattan, Paris, 1981.

BU KONUYA İLGİ DUYANLAR İÇİN GENİŞLETİLMİŞ KAYNAKÇA

T.B.M.M. KÜTÜPHANESİ
KATALOG LİSTESİ

Yayın Adı / Yazar Adı		Raf Numarası
1	**1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında Doğu Anadolu**	
	Beydilli, Kemal	89001118
2	**19. Yüzyılda Kürdistan'ın sosyo-kültürel...**	
	V.T., Mayevsriy	97001795
3	**1909 Adana Ermeni olayları ve anılarım /**	
	Belge, Mehmet Asaf	83000822
4	1909 Adana Ermeni Olaylan ve anılanm /	
	Belge, Mehmet Asaf	88000260
5	**1915 sözde Ermeni trajedisi /**	
	Meleville, Georges	92002912
6	**335 senesi temmuz ayı zarfında Kafkasya A.B.D. Kongresinin 192 sayılı 24 nisan...**	
	Arslanbek, Mesut	87002375
7	**Abdülhamit Han'ın muhtıraları /**	
	Hocaoğlu, Mehmet	90002878
8	**Ağrı; Anadolu'nun giriş kapısı /**	
	Alpaslan, İsmet	85000929
9	**Amerika Birleşik devletleri'nde iobi faa...**	
	Bayramoğlu, N. Nisa	86000881
11	**Anadolu'da ıslahat, Ermeni, Suriye, mesel...**	
	Contenson, Ludovic de	76001624
12	**Aperçu historique sur la question Armeni**	
	Şimşir, Bilal N.	85001615
13	**Archives du genocide des Armenies /**	
	lepsius, Joheannes	87000708
14	**Armenia Iravels and studies** / H.F.B.L.	
	Lynoh, H.F.B.	71002556

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
15 **Armenian allegations; fact vc. fiction /**	
Iashji, Edward	90002899
16 **Armenian allegations; fact vc. fiction /**	
Amateau, Albert J.	90002900
17 **An Armanian author on "patrictism perver**	
Ataöv, Türkkaya	85004180
18 **An Armenian falsification /**	
Ataöv, Türkkaya	86000518
18 **The Armenian file: the myt of İnnocence**	
Gürün, Kamuran	91004251
19 **The Armenian issue in nine questions and..**	85002685
20 **Armenian massaeres in Turkey 1915-1917 /**	
Laipson, Ellen B.	88000419
21 **An Armenian source; Hovhannes Katchanoan**	
Ataöv, Türkkaya	93000498
22 **Armenian studies Etudes Armeniennes /**	
Y Association Libanaise des	77000020
23 **Armenian Terrorism and the Paris trial;**	84002613
24 **Armenian terrorism: A Threat to peace**	85001501
25 **Armenian terrorism; the past. the presen**	
Hyland, Francis P	93000863
26 **The Armenians in history and the Armenia**	
Uras, Esat	89002485 1988
27 **Armanians in Ottoman documents (1915-192)**	
Binark, İsmet	96002843
28 **Armenians in the Ottoman Empire and mode**	85001607
29 **The Armenians: From genocide to resistan**	
Chaliand, Gerard	84000805
30 **The Armenians; a people in exile** / David	
Tang, David Rashall	82000072
31 **Les Armeniens et la reforme de la Turqui**	
Vandal, Albert	76003277
32 **Arşiv belgelerine göre Kafkaslarda ve An...**	
Binark, İsmet	96002353

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
33 Arşiv vesikalarıyla Ermeni mezalimi ve E	
Hocaoğlu, Mehmet	80000019
34 Askeri Sözlük: Türkçe-İngilizce ansiklo.	
Uğurlu, İrfan	Ref 355.03 A745
35 Une Autre falsification: "declaration" ...	
Ataöv, Türkkaya	90002647
36 Azeri ve Ahıska Türklerinin faciası /	
Bekiroğlu, Nesib Namaz	93000675
37 Belgelerle Ermeni sorunu	83001816
38 Belgelerle Uluslararası Rekabette Ermeni	
Kazıcı, Nurşen	88000864
39 Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve çevresi	
Demirel, Muammer	97000911
40 Bitlis'te Ermeniler ve Ermeni mezalimi /	
Serdar, Mehmet Törehan	96003582
41 Biz ve onlar: Türkiye'de etnik ayrımcılı...	
Kılıç, Şengün	92001791
42 Un Bref aperçu de la "question Armenienn	
Ataöv, Türkkaya	85001160
43 Brava ojeada a la cuestion Armenia / Tür	
Ataöv, Türkkaya	85002811
44 A Brief glance at the "Armenian question	
Ataöv, Türkkaya	84002907
45 A Brief glance at the "Armenian question	
Ataöv, Türkkaya	84002907
46 Britain and The Armenian question 1915-1	
Nassibian, Akaby	87000813
47 British documents on Ottoman Armenians /	83000487
48 A British report (1895): The Armenians u	
Ataöv, Türkkaya	91004351
49 A British source (1916) on the Armenian	
Ataöv, Türkkaya	85002244
50 A British soruce (1916) on the Armenian	
Ataöv, Türkkaya	93000499

Yayın Adı / Yazar Adı		Raf Numarası
51	**Bütün Yönleriyle Ermeni Sorunu; Ankara,**	85000655
52	**Büyük Ermenistan hayali ve Kars'ta Kara...**	
	Emircan, Abdülali	93000138
53	**Ce Qui se passa reeliement a Paris en 19**	76003202
54	**Cenubigarbi Kafkas Hükümeti muvakkatai**	
	Arslanoğlu, Cem-Ender	83000574
55	**Cihat ve tehcir: 1915-1916 yazıları / H**	
	Branville, Edgar	7200037
56	**Çarlık Ruşyasının Türkiye'deki oyunları;**	
	Granville, Edgar	72000377
57	**Deaths caused by disease in relation to...**	
	Ataöv, Türkkaya	85004179
58	**Une Declaration faussement attribuce a M...**	
	Ataöv, Türkkaya	85001616
59	**Une Declaration faussement attribuce a M...**	
	Ataöv, Türkkaya	85002268
60	**The Deportees of Malta and the Armenian...**	
	Şimşir, Bilal N.	85001614
61	**The Deportees of Malta and the Armenian...**	
	Şimşir, Bilal N.	91004386
62	**The Deportes of Malta ve and the Armenian...**	
	Şimşir, Bilal N.	93000419
63	**Les Dessous das memoires de l'ambrassade...**	
	Lowry, Heath W.	91002107
64	**Devlet, terörizm ve ülke bölücülüğü. Dok...**	
	Akbulut, İlhan	91001277
65	**Dış basında Azerbaycan olayları...**	90000260
66	**Dış basında Ermeni karar tasarısı 2 Şubat...**	90001101
67	**Documents / Yayınlayan Basın-Yayın Genel...**	
	Basın-Yayın Genel Müdürlüğü	83001534
68	**Documents diplomatiques Ottomans; affair...**	
	Şimşir, Bilal N.	85004253
69	**Documents diplomatiques Ottomans; affair...**	
	Şimşir, Bilal N.	94000899

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
70 **Documents diplomatiques; affaires Armeni...**	
Kinistera des Affaires Et	76001955 1893-97
71 **Documents officials concermant las massa...**	
Andonian, Aram	81002176
72 **Documents on the Armenian question: frog...**	
Ataöv, Türkkaya	86002699
73 **Documents on the Armenian question: forg...**	
Ataöv, Türkkaya	93000496
74 **Documents relatifs aux atrocites commise...**	81002175
75 **Documents se rapportant a la question Ar...**	
Ataöv, Türkkaya	81001053
76 **Documents se rapportant a la question Ar..**	
Ataöv, Türkkaya	93000501
77 **Documents sobra la cuestion Armenia: Fal...**	
Ataöv, Türkkaya	84003345
78 **Doğu Anadolu ve Muş'un izahh kronolojik...**	
San, M. Salih	83002131
79 **Doğu İlleri ve Varto tarihi; etimoloji, ...**	
Fırat, M. Şerif	84000708
80 **Dokuz soru ve cevapta Ermeni sorunu.**	91000567
81 **Dünkü ve bugünkü Ermeni terörizmi ve düş**	
Türközü, Halil Kemal	86002722
82 **The Eastern question: Imperialism and the..**	88000422
83 Eine Armanische Menchelmi / Türkkaya Ata	
Ataöv, Türkkaya	91004201
84 **Erivan'dan Van'a hatıralarım /**	
Kartal, Kinyas	87001341
85 **Ermeni belgeleri.**	86001881
86 **Ermeni belgeleri.**	89001292
87 **Ermeni belgeleri; Erzincandaki harbiye**	86001881 1987
88 **Ermeni dosyası /**	
Gürün, Kamuran	83000839
89 **Ermeni dosyası** / Kamuran Gürün	
Gürün, Kamuran	88002463

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
90 Ermeni dosyesı / Kazım Karabekir; Yayın Karabekir, Kazım	96000556
91 Ermeni entrikalarının perde arkası; Torl... Çulcu, Murat	90002856
92 Ermeni faaliyetleri; Ocak-Mayıs 1985.	85002770
93 Ermeni iddiaları tutarsızdır / Kemal Tar. Taran, Kemal	85000228
94 Ermeni Kilisesi ve terör / Erdal İlter İlter, Erdal	96002429
95 Ermeni komitelerinin amal ve harekat-ı.. Cengiz, Halil Erdoğan	84000625
96 Ermeni komitelerinin amal ve harakat-ı..	76001401
97 Ermeni komitelerinin ihtilal hareketleri Parmaksızoğlu, İsmet	81002462
98 Ermeni meselesi / Hazırlayan, Karaman Teknik Lise ve En.	91001950
99 Ermeni meselesi / Ahmet Hulki Saral. Saral, Ahmet Hulki	76003019
100 Ermeni meselesi 1914-1923 / Mim Kemal Öke Öke, Mim Kemal	87000029
101 Ermeni meselesi çerçevesinde Kayseri'de... Tosun, Ramazan	98000429
102 Ermeni meselesi nedir ne değildir? / Sül. Kocabaş, Süleyman	88002878
103 Ermeni meselesi nedir, ne değildir / Sül. Kocabaş Süleyman	84000907
104 Ermeni meselesi ve Türkiye / Abdullah Ya. Yaman, Abdullah	76004142
105 Ermeni meselesinin perspektifi ve Zeytun İlter - Erdal	88006886
106 Ermeni meselesinin perspektifi ve Zeytun İlter, Erdal	88006886,1995
107 Ermeni mezalimi / Veysel Eroğlu Eroğlu, Veysel	79000625

	Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
108	**Ermeni mezalimi** / Veysel Eroğlu Eroğlu, Veysel	88005914
109	**Ermeni olayları tarihi** / Hüseyin Nazım P. Hüseyin Nazım, Paşa	96000329
110	**Ermeni propagandasının kaynakları** / Erdal İlter, Erdal	94001999
111	**Ermeni sorunu 1914-1923; devletin dış po...** Öke, Mim Kemal	92001537
112	**Ermeni sorunu; Babıaliye verilen son muh...**	88003203
113	**Ermeni sorunu; dokuz soru ve cevapta.**	82000101
114	**Ermeni sorunu; nedir, ne değildir?** / Hazı Göç, Mehmet	81002428
115	**Ermeni sorununun doğuşu.** Yüksek Lisans t. Lee, Ki Young	93001797
116	**Ermeni tabusu** / Yves Ternon; çeviren Emi Ternon, Yves	94000589
117	**Ermeni tehciri ve belgeler** / Selahi Rams Sonyal, Salahi Ramsdan	79003628
118	**Ermeni terhibi, Ermeni davası kurbanları**	82001099
119	**Bir Ermeni teröristin itirafları** / Arşav Şıracıyan, Arşavir	98000810
120	**Ermeni terörü** / Yazanlar Mehmet Ali Birant Birant, Mehmet Ali	83000863
121	**Ermeni terörünün kaynakları**; Osmanlılarda Gazigiray, A. Alper	83000856
122	**Ermeni terörünün kısa tarihi** / Mehmet Et. Ethemoğlu, Mehmet	88000744
123	**Ermeni terörünün tarihçesi; Ermeni komit...** Yaşarbaş, Enver	84007211
124	**Ermeni zulmü** 1915-1918; belgesel roman	83002097
125	**Ermeni'nin Ermeni'ye zulmü** / Niyazi Ahmet Banoğlu, Niyazi AHmet	79004722

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
126 **Ermeni'nin Ermeniye zulmü** / Niyazi Ahmet	
Banoğlu, Niyazi Ahmet	72000470
127 **Ermeniler hakkında makaleler** - derlemeler.	83001075
128 **Ermeniler ve 1915 techir olayı** / Azmi Süslü	
Süslü, Azmi	90002960
129 **Ermeniler ve İran** / Mehmetzade Mirza Bala	
Mirza-Bala, Mehmetzade	96002421
130 **Ermenilerce Talat Paşa'ya atfedilen telg...**	
Orel, Şinasi	84001064
131 **Ermenilerin maskesi düşüyor = The Armenia**	
Norman, C.B.	94001960
132 **Ermenilerin yaptıkları katliamlar** / Russ	
Mayewski, Husse	87000536
133 **Ermenilerin Yeşilyayla'daki Türk soykırımı**	
Konakçı, Enver	90003011
134 **Los Pallacimentos debidos a enfermedad;**	
Ataöv, Türkkaya	85004493
135 **Geçmişten bugüne Türk-Ermeni İlişkileri**	89004267
136 **Gefalschte und authentische dokumente zu...**	
Ataöv, Türkkaya	91004387
137 **General Harbord'un Anadolu gezisi ve Erm.**	
Akgün, Seçil	82001487
138 **The Genesis of the Armenian question / B**	
Şimşir, Bilal N.	84001518
139 **The Genesis of the Armenian question / B**	
Şimşir, Bilal N.	87000653
140 **The Genesis of the Armenian question / B**	
Şimşir, Bilal N.	93000502
141 **La Guerre mondiale et la guestion Turco-**	
Ahmet Rüstem Bey	88003218
142 **Hacın dosyası** / Mustafa Onar.	
Onar, Mustafa	85001046
143 **Hilal altında dört sene ve buna ait bir...**	
Nügalis, Rafael de	74000456

Yayın Adı / Yazar Adı		Raf Numarası
144	**Histoire d'Armenie** / Jean Catholicos; Catholicos, Jean	71004055
145	**Histoire de d'Armenia: Depuis les origi...** Pasdermadjian, H.	97001347
146	**Histoira des Armeniens** / Editör Ge ard D. Dedeyan, Ge ard	94002688
147	**Hitler and the Armenian question** / Tü kk. Ataöv, Türkkaya	93000523
148	**Hornus-Şenyel corrospondence on the Arme-** Sonyel, Salahi Ramsdan	93000517
149	**Iğdır Tarihi Gerçekler ve Ermeniler Ulus**	98000863
150	**Imperialism, avangelism and the Ottoman** Salt, Jeremy	94001383
151	**Une Informe Britanice (1859): Los Armeni** Ataöv, Türkkaya	85000480
152	**Informes (1918) de oticiales Rusos sobre** Ataöv, Türkkaya	84002934
153	**International and American Terrosim Sym...**	84002677
154	**İçel'de Ermeni faaliyetleri** / Erdal İlter İlter, Erdal	71003598
155	**İki komite iki kitap** / Ahmet Refik Altın Altınay, Ahmet Refik	90003097
156	**İngiliz belgelerinde Osmanlı Ermenileri** Şimşir, Bilal N.	83000487 1986
157	**İngiliz gizli belgelerinde Türkiye** / Ero Ulubelen, Erol	76001394
158	**İngiliz gizli belgelerinde Türkiye** / E o Ulubelen, E ol	83000329
159	**İngiltere ve Ermeniler 1839-1904** / Hazı Kodaman, Bayram	93000522 / 1
160	**İslam ahalinin duçar oldukları mezalim h...**	74002016
161	**İstanbul Türk-Ermeni Azınlık Okulları Öğ...**	86000418
162	**İzmir Ermeni İhtilal Komitesi ve terör** / Mutluçay, Hay i	86002069

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
163 **Jeopolitik: İlmi antoloji denemesi**	76002687
164 **Kahramanmaraş Kurtuluş Sempozyumu 1: Ka**	
Kahramanmaraş Belediyesi	87000812
165 **Kamus-ı Türki** / Hazırlayan Şemseddin Sami	
Şemseddin Sami	89000461
166 **Karabağ dosyası** / Yazarlar Dursun Yıldırım	
Yıldırım, Dursun	90001549
167 **Karabağ dosyası** / Yazarlar Dursun Yıldırım	
Yıldırım Dursun	91003917
168 **Kars ili ve çevresinde Ermeni mezalimi;**	
Kırzıoğlu, M. Fahrettin	71003616
169 **Katliam efsanesi**	87001339
170 **Korku perdesi**	91004058
171 **Küreselleşme ve Demokrasi krizi** / Taner	
Timur, Taner	97000411
172 **Kürt Türkleri ve fanatik Ermeni faaliyetleri**	
Başbuğ, Hayri	85000489
173 **Kürt ulusal hareketleri ve 15. yüzyıldan...**	
Sasuni, Garo	92001923
174 **Les Massacres d'Armenia** / Russe Mayewski	
Mayewski, Russe	80000056
175 **Millet-i Sadıka patırtısı ve Karaş;** Kahr	
Özalp, Yalçın	83002027
176 **Milletlerarası antlaşmalara göre Ermeni**	
Eroğlu, Hamza	86000973
177 **Milli Mücadele yıllarında Kürt Türk Ermeni**	
Seferoğlu, Şükrü Kaya	91002066
178 **Milli Mücadelede Develi ve Ermeniler /**	
Gürbüz, Cenani	97000261
179 **Musul - Kürdistan sorunu - 1918-1926** / M	
Öke, Mim Kemal	96001842
180 **Un Mythe de la terreur: D'Extremisme Arm.**	93002567
181 **Ein Mythos des Terrors: Armenischer extr..**	
Feigl, Erich	88002978

No	Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
182	**La Nation Armenienne; son passe, ses mal..**	
	Macler, Frederic	76003208
183	**The Near East** / William Yale.	
	Yale, William	76005654
184	**Neden hedef Türkiye ?** / H. Halil Ergene.	
	Ergene, H. Halil	94000981
185	**Noch eine vorsaetzliche taeuschung** / Tür	
	Ataöv, Türkkaya	90002646
186	**Nuh'un gemisi Ağrı Dağı Ermeniler; bütün...**	
	Tanyu, Hikmet	89001997
187	**Operation nemesis; les vengeurs Armenien...**	
	Derog, Iacques	88002527
188	**Orly davası.**	85001807
189	**Orly saldırısı davası 19 Şubat - 2 Mart...**	85002272
190	**Osmanlı arşivi, Yıldız tasnifi - Ermeni me...**	
	Ökte, Ertuğrul Zekai	89004059
191	**Osmanlı belgelerinde Ermeniler 1915-1920**	
	Altıntaş, Ahmet.	95000664
192	**Osmanlı diplomasisinde Ermeni meselesinin...**	
	Küçük, Cevdet	85001502
193	**Osmanlı diplomasisinde Ermeni meselesinin...**	
	Küçük Cevdet	85001502 1986
194	**Osmanlı İdaresinde Ermeniler** / Nejat Göyünç	
	Göyünç, Nejat	84000863
195	**Osmanlı ve Sovyet belgeleriyle Ermeni me...**	
	Türközü, Halil Kemal	83001028
196	**Osmanlı ve Sovyet belgeleriyle Ermeni me...**	
	Türközü, Halil Kemal	83001028 1995
197	**Otra falsification "declaraciones" (1926)**	
	Ataöv, Türkkaya	90002848
198	**The Ottoman Armenians, Victims of great**	
	Sonyel, Salahi Ramsdan	92000781
199	**Paris'te Ermeni teröristlerin yargılanma**	
	Somer, Tarık	84002403

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
200 **Le Meuple Armeian et les tentatives de**	
Özkaya, İnayetullah Cemal	76006049
201 **Le Probleme Armenien; neut question, neu...**	85002399
202 **Question Armenian; 1878-1923 /** Enver Ziya	
Karal, Enver Ziya	81003439
203 **La Question Armanianne et un poiol da vu...**	
Hamdullah Subhi	76003256
204 **La Question d'orient depuis le traite de...**	
Choublier, Max	76002184
205 **Un Rapport Anglain (1895): "Les Armenien...**	
Ataöv, Türkkaya	85004197
206 **Los Rapports (1918) d'officiers Russes...**	
Ataöv, Türkkaya	92000691
207 **Reisa im pontischen Bedirge und Türkisch...**	
Koch, Karl	94002028
208 **The Reports (1918) of Russian officars a...**	
Ataöv, Türkkaya	86002698
209 **Richard G. Hovannisian on Lieutenant Rob...**	
Hovannisian, Russe	91004350
210 **Rus general Mayewski'nin Doğu Anadolu ra...**	
Mayewski, Russe	97000889
211 **Rus-Türk-Ermeni münasebetleri (1914-1918)**	
Yıldırım, Hüsamettin	91000382
212 **Ruslara göre Ermenilerin Türklere yaptıkları...**	
Süslü, Azmi	88000350
213 **Rusların Gümüşhane ilini işgali / Sabri**	
Sarı, Sabri Özcan	93003667
214 **Said Paşa'nın Kamil Paşa'nın hatıralarına...**	
Mehmet Said, Paşa,1838	76001613
215 **La Saint-Chreme Armenien; photographies..**	
Papazian, Hrant	84007441
216 **Selçuklu-Ermeni İlişkileri; genel çizgileriyle...**	
Sevim, Ali	84003225
217 **Setting the record straight on Armenian...**	84001035

	Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
218	**La Societe des nations et les puissances...**	
	Mandelstam, Andre N.	88003306
219	**La Sociate des nations et les puissances...**	
	Mandelstam, Andre N.	88003306 1970
220	**Une Source Britannique (1916) relative...**	
	Ataöv, Türkkaya	85002814
221	**A Statement wrongly attributed to Mustafa...**	
	Ataöv, Türkkaya	84002873
222	**A Statament wrongly attributed to Mustafa...**	
	Ataöv, Türkkaya	98000497
223	**The Story behing Ambassador Morgenthau's...**	
	Lowry, Heath W.	91002166
224	**Suriye ve uluslararesı terörizm** / Türk D.	98000065
225	**Survivors: An oral history of the Armen...**	
	Miller, Donald E.	93003232
226	**T.B.M.M. zabıtlarından Doğu ve Güneydoğu**	93001463
227	**Takvim-i Vekayi'de 1908-1915 yılları aresı**	
	Seyitdanlıoğlu, Mehmet	85000899
228	**The Talat Pasha telegrams: Historical...**	
	Talat, Paşa	92000751
229	**Talat Paşa'nın anıları** / Talat Paşa; H	
	Talat Paşa	90002517
230	**Talat Paşa'nın anıları** / Talat Paşa; Ha	
	Talat Paşa	94002321
231	**Tarih boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni ilişkileri**	
	Koçaş, Sadi	71003620
232	**Tarih boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni ilişkileri**	
	Koçaş, Sadi	88005801
233	**Tarih boyunca Türk idarelerinin Ermeni ...**	
	Şahin, Recep	88007609
234	**Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu...**	86000328
235	**Tarihimizde Ermeniler.**	83001632
236	**Tarihin ışığında Ermeni dosyası / Cemal**	
	Anadol, Cemal	82000100

No	Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
237	**Tarihte Ermeni mezalimi ve Ermeniler;...** Hocaoğlu, Mehmed	72000467
238	**Tarihte Ermeniler ve Ermeni meselesi** / E Uras, Esat	71004405
239	**Tarihte Ermeniler ve Ermeni meselesi** / E Uras, Esat	87001775
240	**Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi** / E Uras, Esat	88005311
241	**Tarihte Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri** Koçaş, Sadi	91000131
242	**Bir terör efsanesi** / Erich Feigl; Çeviren Feigl, Erich	88002437
243	**Terrorist attack at Orly; statements and**	91004202
244	**Un testimonio britanico (1916) sobre la..** Ataöv, Türkkaya	85004170
245	**Through Armenia on horseback** / George H. Hepworth, George H.	76003257
246	**Travaux de la Commission speciale;...**	76003248
247	**The Turco-Armenian question the Turkish**	76002468
248	**Turcs et Armeniens devant l'histoire; no...** Kara Şemsi	76003259
249	**Turkish Armenia and Eastern Asia Minor** / Tozer, Henry Fanshawe	94002029
250	**The Turkish labyrinth: Atatürk and the...** Pettifer, James	97001014
251	**La Turque et la guerre.**	76002360
252	**Türk savun kendini** / Hans - Günter Bath; Barth, Hans - Günter	89000428
253	**Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu; İzmir**	84002467
254	**Türk ulusal kimliği ve Ermeni sorunu** / T	93001097
255	**Türk ulusal kimliği ve Ermeni sorunu** / T Akçam, Taner	94002148
256	**Türk-Ermeni ilişkileri bibliyografyası** / İlter, Erdal	97002715

Yayın Adı / Yazar Adı	Raf Numarası
257 Türk-Ermeni ilişkileri, Abdülhamit'in...	
Basgün, Necla	76003017
258 Türk-Ermeni ilişkileri; Abdülhamid'in...	
Basgün, Necla	76003013
259 Türk-Ermeni ilişkileri; Atatürk'ün doğum...	
İstepanyan, Torkom	85000314
260 Türk-Ermeni meselesi iç yüzü; belgelerin...	
Yalçın, Ayhan (Avukat)	76004746
261 Türk-Ermeni münasebetlerinin dünü-bugünü	
Karabıyık, Osman	84002346
262 Türkiye aleyhindeki Ermeni propagandası	82000135
263 Türkiye'de Ermeni meselesi; bir şehit anne...	
Demir, Naşide Kerem	72000457
264 Türkiye'nin siyasi tarihinde Ermeniler ve ...	
Metin, Halil	93000976
265 Türkiye'nin siyasi tarihinde Ermeniler ve...	
Metin Halil	93000976 1997
266 Tükiye'nin Ermeni meselesi; bir şehid...	
Demir, Naşide Kerem	83000640
267 Türkler üzerine makaleler / Pierre Loti:	
Loti, Pierre	96002517
268 Türkler ve Ermenistan meselesi / Kara Şemsi	
Kara, Şemsi	93000522
269 Türklere karşı Ermeni komitecileri / Alt	
Deliorman, Altan	76004126
270 Türklere Karşı Ermeni komitecileri / Alt	
Deliorman, Altan	81001107
271 Ulusal ve uluslararası sorun olarak jeno...	
Dadrian, Vakakn N.	96000807
272 Uluslararası boyutlarıyla Anadolu Kafkas	96002701
273 Uluslararası Terörizm Sempozyumu: Ankara	
A.Ü. Rektörlüğü	84002914
274 Urfa mutasarrıfı Şehit Nusret Bey'in Nem...	
Akalın, Müslüm	92002840

275	**Van'da Ermeni mezalimi (1895-1920)** / Fai Demiroğlu, Faiz	86001628
276	**Van'da Ermeni mezalimi** / Hüseyin Çelik. Çelik, Hüseyin	94000227
277	**Van, Bitlis, Muş ve Kars'taki Ermeni katliamı** Süslü, Azmi	96001179
278	**Varlığımızı hedef alan tehdit: Bölümü t.** Budak, Nazım	96004267
279	**La Verite sur les Armeniens** / Ahmet Vefa Vefa, Ahmet	77000038
280	**La Verite sur les Armeniens** / Ahmet Vefa Vefa, Ahmet	79004117
281	**Die Wahreit über die Armenier** / Ahmet Vefa Vefa, Ahmet	77000039
282	**Yıkılan bir şehrin anatomisi** / Aydın Talay Talay, Aydın	96003551

BELGELER VE FOTOĞRAFLAR

SANTA BARBARA SUİKASTI

T.C. LOS ANGELES BAŞKONSOLOSU
MEHMET BAYDAR VE MUAVİN
KONSOLOS BAHADIR DEMİRİN VURULMALARI

(Santa Barbara, CA, ABD, 27 Ocak 1973 Cumartesi)

T.C. Los Angeles Başkonsolosu
MEHMET BAYDAR

Los Angeles'te Muavin
Konsolosumuz BAHADIR DEMİR

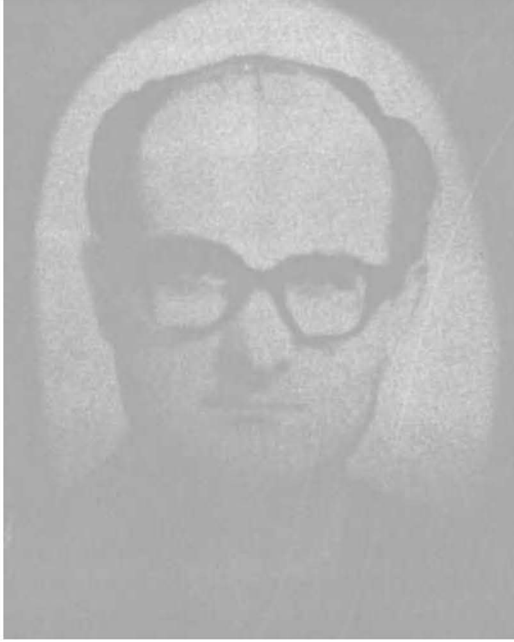
Türkiye Cumhuriyeti'nin yarım asırlık tarihinde, bakanlığımız mensupları arasında ilk defa böyle menfur bir suikasta kurban giden vazife şehidi bu iki kıymetli arkadaşımızın aziz hatırası önünde saygılarımla eğilir, kalbi taziyelerimi tekrar arz ederim.

Ümit Haluk BAYÜLKEN
(29 Ocak 1973) günü T.B.M.M.'nde yaptığı konuşma.

VİYANA SUİKASTI

T.C. BÜYÜKELÇİSİ DÂNİŞ TUNALIGİL'İN ÖLDÜRÜLMESİ

(Viyana, Avusturya, 22 Ekim 1975 Çarşamba)

T.C. Viyana Büyükelçisi
DÂNİŞ TUNALIGİL

Viyana Büyükelçimiz Dâniş Tunalıgil 22.10.1975 Çarşamba günü saat 12.00'ye doğru büyükelçiliğe giren makineli tüfekli üç kişi tarafından görevi başında şehit edilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı.

PARİS SUİKASTI

T.C. BÜYÜKELÇİSİ İSMAİL EREZ İLE ŞOFÖRÜ TALİP YENER'İN ÖLDÜRÜLMELERİ

(Paris, Fransa, 24 Ekim 1975 Cuma)

T.C. Paris Büyükelçisi
İSMAİL EREZ

T.C. Paris Büyükelçiliği
Makam Şoförü
TALİP YENER

22 Ekim 1975 günü şehit edilen Viyana büyükelçimiz Dâniş Tunalıgil ile 24 Ekim 1975 günü şehit edilen Paris büyükelçimiz İsmail Erez'in öldürülmelerinin adı geçenlerin şahıslarıyla ilgili bir sebebi mevcut değildir. Memleketimiz aleyhinde faaliyet gösteren bazı güçlerin sembolik birer hedef olarak Viyana ve Paris büyükelçilerimizi şehit ettirmiş oldukları zannedilmektedir.

Ihsan Sabri ÇAĞLAYANGİL
Dışişleri Bakanı

BEYRUT SUİKASTI

T.C. BEYRUT BÜYÜKELÇİLİĞİ BAŞKÂTİBİ
OKTAR CİRİT'İN ÖLDÜRÜLMESİ

(Beyrut, Lübnan, 16 Şubat 1976 Pazartesi)

T.C. Beyrut Büyükelçiliği Başkâtibi
OKTAR CİRİT

VATİKAN SUİKASTI

T.C. BÜYÜKELÇİSİ TAHA CARIM'IN ÖLDÜRÜLMESİ

(Roma, İtalya, 9 Haziran 1977 Perşembe)

(Fevkalade elim bir olaydır. Çok müteessirim. Avrupa'da vahşet kol geziyor. Bu cinayeti, işleyenlerin yanına bırakmayız.)

Süleyman DEMİREL
Başbakan

MADRİD SUİKASTI

MADRİD BÜYÜKELÇİMİZİN EŞİ NECLA KUNERALP İLE EMEKLİ BÜYÜKELÇİ BEŞİR BALCIOĞLU'NUN ÖLDÜRÜLMELERİ

(Madrid, Ispanya, 2 Haziran 1978 Cuma)

T.C. Madrid Büyükelçisi Zeki Kuneralp'in eşi NECLA KUNERALP

Emekli Büyükelçimiz BEŞİR BALCIOĞLU

Bütün insanlığın üzüntü ile ve tepkiyle karşılayacağına inandığım bu facia karşısında tüm ulusumuza başsağlığı diliyorum ve inanıyorum ki, yurdumuzda ve dünyanın her yerinde yurttaşlarımız kışkırtmalara kapılmaksızın Türk ulusunun yüce insanlık niteliklerini ve barışçılığını kanıtlayacaklardır.

Bülent ECEVİT

Başbakan

LAHEY SUİKASTI

LAHEY BÜYÜKELÇİMİZİN OĞLU
AHMET BENLER'İN ÖLDÜRÜLMESİ

(Lahey, Hollanda, 12 Ekim 1979 Cuma)

T.C. Lahey Büyükelçisi Özdemir Berıler'in Oğlu
AHMET BENLER

Allah'tan... yurt dışında devletimizi temsil görevi şerefini yerine getiren diplomatlarımızı ve ailelerini ulusumuzun düşmanlarından ve insanlığını unutmuş kimselerin cinayetlerinden korumasını diliyorum.

Bülent ECEVİT
Başbakan

PARİS SUİKASTI

T.C. PARİS BÜYÜKELÇİLİĞİ TURİZM VE TANITMA MÜŞAVİRİ YILMAZ ÇOLPAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ

(Paris, Fransa, 22 Aralık 1979 Cumartesi)

T.C. Paris Büyükelçiliği Turizm ve Tanıtma Müşaviri
YILMAZ ÇOLPAN

Bundan sonra bu dava Türk milletinin davasıdır. Bununla Türk milleti ilgilidir. Dava Türk milletine yönelmiş bir ihanetin cevapsız kalmama davasıdır. Dökülen kan yerde kalmayacaktır. Türk milletini temsil edenlere, onun fertlerine, vatandaşlarına böyle alçakça kurşun sıkan eller, bir gün nasıl olsa kırılacaktır.

Süleyman DEMİREL
Başbakan

ATİNA SUİKASTI

T.C. ATİNA BÜYÜKELÇİLİĞİ İDARİ ATEŞESİ GALİP ÖZMEN İLE KIZI NESLİHAN ÖZMEN'İN ÖLDÜRÜLMELERİ

(Atina, Yunanistan, 31 Temmuz 1980 Perşembe)

T.C. Atina Büyükelçiliği İdari Ateşesi
GALİP ÖZMEN

İdari Ateşemiz Galip Özmen'in kızı
NESLİHAN ÖZMEN

Diplomatlarımızın ve ailelerin şahsında Türk devletine karşı yapılmış olan katliamı şiddetle kınamaktayım. Dökülen kan yerde kalmayacaktır.

Süleyman DEMİREL
Başbakan

SYDNEY SUİKASTI

T.C. SYDNEY BAŞKONSOLOSU ŞARIK ARIYAK İLE KORUMA GÖREVLİSİ ENGİN SEVER'İN ÖLDÜRÜLMELERİ

(Sydney, Avustralya, 17 Aralık 1980 Çarşamba)

T.C. Sydney Başkonsolosu
ŞARIK ARIYAK

T.C. Sydney Başkonsolosluğu
Koruma Görevlisi
ENGİN SEVER

Dışişleri Bakanlığımızın değerli mensuplarına Sydney Başkonsolosu Şarık Arıyak ile koruma polisi Engin Sever'in menfur bir suikast sonucu hayatlarını kaybetmiş olmalarından derin acı duydum. Olayı nefretle üzüntüyle karşılıyoruz.

Kenan EVREN
Devlet Başkanı

PARİS SUİKASTI

T.C. BÜYÜKELÇİLİĞİ ÇALIŞMA MÜŞAVİRİ REŞAT MORALİ İLE DİN GÖREVLİSİ TECELLİ ARİ'NİN ÖLDÜRÜLMELERİ

(Paris, Fransa, 4 Mart 1981 Çarşamba)

T.C. Paris Müyükelçiliği
Çalışma Müşaviri
REŞAT MORALİ

T.C. Paris Büyükelçiliği
Din Görevlisi
TECELLİ ARI

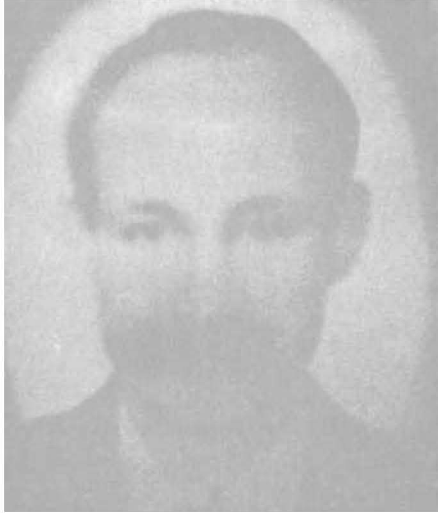
Türk hâriciyesinin Mehmet Baydar'la başlayan şüheda zincirindeki son halka ayrı bir özellik taşımaktadır. Son şehitlerimizden biri din görevlisidir. Tecelli Ari'nin şehit olması ile tecelli eden manzara bütün insanlığı ve tarihi utandıracak kadar vahimdir. Herkesi ellerini kana bulayan bu vahşi yaratıkları telin etmeye çağırıyor, bütün milletimize ve İslam alemine başsağlığı dileklerimi sunuyorum.

Tayyar ALTIKULAÇ
Diyanet İşleri Başkanı

CENEVRE SUİKASTI

T.C. CENEVRE BAŞKONSOLOSLUĞU SÖZLEŞMELİ SEKRETERİ MEHMET SAVAŞ YERGÜZ'ÜN ÖLDÜRÜLMESİ

(Cenevre, İsviçre, 9 Haziran 1981 Salı)

T.C. Cenevre Başkonsolosluğu
Sözleşmeli Sekreteri
MEHMET SAVAŞ YERGÜZ

Mehmet Savaş Yergüz'ü şehit eden ermeni katilin yakalanmış olmasını önemli bir olay olarak değerlendirmek gerekir. Katilin yakalanması için gayret sarfeden Isviçreliler'in ve İsviçre makamlarının bu davranışlarının bütün devletler için örnek olmasını diliyoruz.

Ilhan ÖZTIRAK
Dışişleri Başkan Vekili

PARİS BASKINI

T.C. PARİS BAŞKONSOLOSLUĞUNUN BASILMASI, MAİYETTE BAŞKONSOLOS KAYA İNALIN YARALANMASI VE KORUMA GÖREVLİSİ CEMAL ÖZENİN ÖLDÜRÜLMESİ

(Paris, Fransa, 24 Eylül 1981 Perşembe)

T.C. Paris Başkonsolosluğunun basılması olayında yaralanan Maiyette Başkonsolos KAYA İNAL

T.C. Paris Başkonsolosluğu Koruma Görevlisi CEMAL ÖZEN

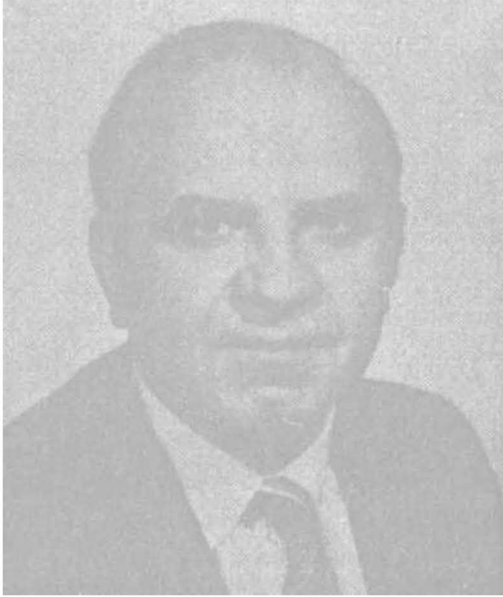
Paris'teki Türkiye Başkonsolosluğunun maruz kaldığı kanlı saldırı Paris'teki Türk diplomatlarına ve kuruluşlarına karşı bir yıldan daha kısa birzaman süresi içinde yönetilen beşinci caniyane girişim olmuştur.

Kenan EVREN
Devlet
Başkanı

LOS ANGELES SUİKASTI

T.C. BAŞKONSOLOSU KEMAL ARIKAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ

(Los Angeles, ABD, 28 Ocak 1982 Perşembe)

T.C. Los Angeles Başkonsolosu
KEMAL ARIKAN

Başkonsolos sayın Kemal Arıkan'ın maalesef bu sabah (28 Ocak 1982) takriben saat 09:30'da evinin içinde öldürüldüğü bildirilmiştir. Cinayeti "Ermeni Soykırım Komandoları" adlı örgüt üstlenmiştir.

Şükrü ELEKDAĞ
Washington Büyükelçisi

T.C. Cenevre Başkonsolosluğunda
Konsolos Yardımcısı
NİYAZİ ADALI

YARALANANLAR

1- Cenevre Başkonsolosluğuna Konsolos Yardımcısı Niyazi Adalı (22 Ağustos 1979 uğradığı saldırıda yaralandı)

T.C. Kopenhag Büyükelçiliği Çalışma Müşaviri

CAVİT DEMİR

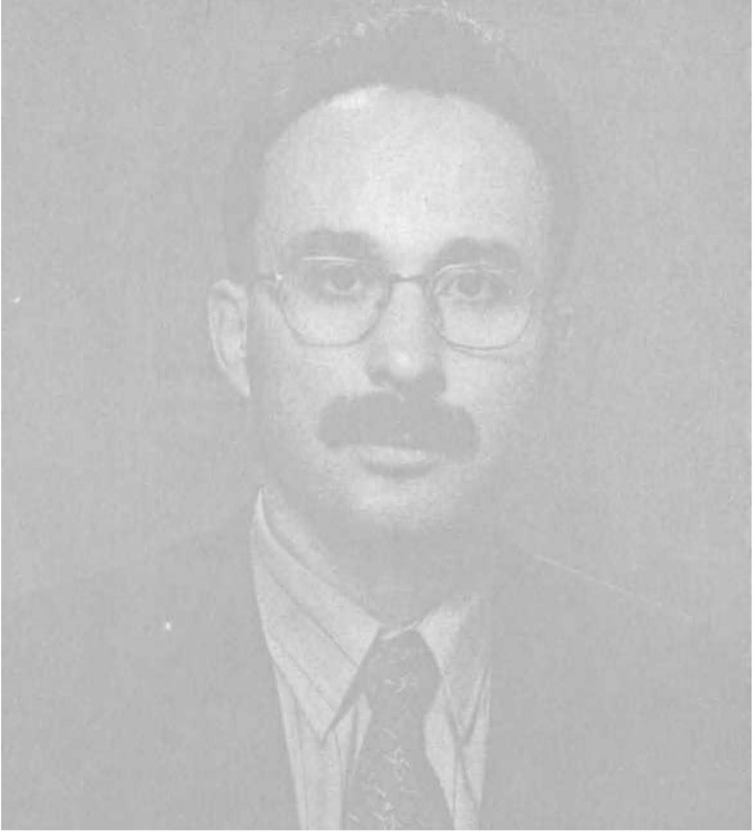
2- Kopenhag Büyükelçiliği Çalışma Müşaviri CavitDemir (2 Nisan 1981 'de evine giderken kurşunlandı)

T.C. Tahran Büyükelçiliği Askeri Ateşe Yardımcısı

Başçavuş İSMAİL PAMUKÇU

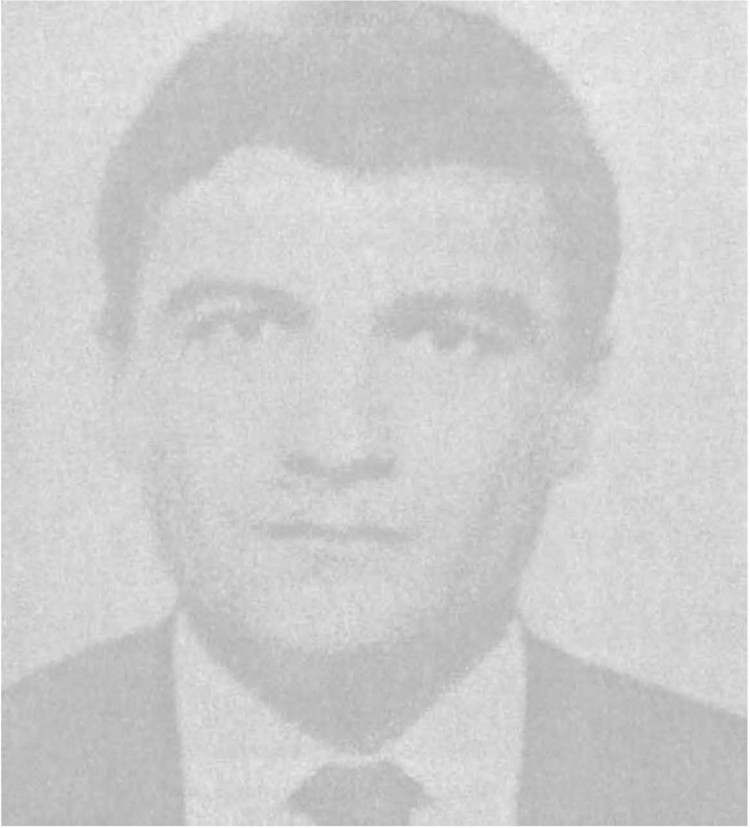
3- Tahran büyükelçiliği Askeri Ateşe Yardımcısı Başçavuş İsmail Pamukçu (28 Mart 1984'te evinden çıkarken yaralandı)

T.C. Tahran Büyükelçiliği Başkâtibi

HASAN SERVET ÖKTEM

4- Tahran Büyükelçiliği Başkatibi Hasan Servet Ökten (28 Mart 1984'te evinden çıkarken yaralandı)

T.C. Roma Büyükelçiliği İkinci Kâtibi
GÖKBERK ERGENEKON

5- Roma Büyükelçiliği 2. Katibi Gökberk Ergenekon (2 Ekim 1981 'de silahlı saldırı sonucu yaralandı)

BOSTON SUİKASTI

T.C. BOSTON FAHRİ
BAŞKONSOLOSU
ORHAN GÜNDÜZ'ÜN ÖLDÜRÜLMESİ

(Boston, ABD, 4 Mayıs 1982 Salı)

T.C. Boston Fahri Başkonsolosu
ORHAN GÜNDÜZ

Devletine ve ulusuna anayurdundan çok uzaklarda fahri olarak seve seve hizmet vermekten kaçınmayan... değerli insan Orhan Gündüz'ün menfur ermeni terörüne kurban gitmesi milletçe hepimizi kedere boğmuştur.

Bülent ULUSU
Başbakan

LİZBON SUİKASTI

T.C. LİZBON BÜYÜKELÇİLİĞİ İDARİ ATEŞESİ ERKUT AKBAY İLE EŞİ NADİDE AKBAY'IN ÖLDÜRÜLMELERİ

(Lizbon, Portekiz, 7 Haziran 1982 Pazartesi)

T.C. Lizbon Büyükelçiliği Sözleşmeli Sekreteri NADİDE AKBAY

T.C. Lizbon Büyükelçiliği İdari Ateşesi ERKUTAKBAY

(Boston, ABD, 4 Mayıs 1982 Salı)

Türk milletinin güzide ve masum evlatlarına karşı sürdürülen bu anlamsız ve acımasız terörün tüm insanlık alemi için bir yüz karası olduğu muhakkaktır. Milletimizi kadere boğan bu menfur ve hiçbir maksada hizmet etmeyen bu cinayetlerin hesabını Türk milleti elbette soracaktır.

Bülent ULUSU
Başbakan

OTTAWA SUİKASTI

T.C. OTTAWA BÜYÜKELÇİLİĞİ ASKERİ ATAŞESİ KURMAY ALBAY ATİLLA ALTIKAT'IN ÖLDÜRÜLMESİ

(Ottawa, Kanada, 27 Ağustos 1982 Cuma)

T.C. Ottawa Büyükelçiliği Askeri Ataşesi
Kurmay Albay ATİLLA ALTIKAT

Büyükelçiliğimiz Askeri Ateşesi Hava Kurmay Albay Atilla Altıkat'ın alçakça bir suikast neticesi şehit olduğunu büyük üzüntüyle öğrendik. Medeni alem için kara bir leke olan bu tiksindirici cinayetlerin insanlıktan nasibi olmayan failleri mukadder akibetlerinden kurtulamayacaklardır.

Bülent ULUSU
Başbakan

İnsanlık için hiç şüphesiz bir utanç olan bu korkak canilerin Türk ordusunun seçkin bir mensubunu karşı giriştikleri haince suikast, Türk milletini ve silahlı kuvvetlerimizi derin bir kedere boğmuş ve iğbirar hisleriyle doldurmuştur.

Ü. Haluk BAYÜLKEN
Milli Savunma Bakanı

BURGAZ SUİKASTI

T.C. BURGAZ BAŞKONSOLOSLUĞU İDARİ ATAŞESİ
BORA SÜELKAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ
(Burgaz, Bulgaristan, 9 Eylül 1982 Perşembe)

T.C. Burgaz Başkonsolosluğu İdari Ataşesi
BORA SÜELKAN

Bora Süelkan'ın katili sadece Türkiye ve temsilciliklerine karşı değil, fakat bütün insanlık ve medeni milletler alemine karşı bir saldırı teşkil etmektedir.

Kenan EVREN
Devlet Başkanı

Bora Süelkan'ın katili sadece Türkiye ve temsilciliklerine karşı değil, fakat bütün insanlık ve medeni milletler alemine karşı bir saldırı teşkil etmektedir.

Hediye SÜELKAN
Şehit Bora Süelkan'ın Annesi

BELGRAD SUİKASTI

T.C. BÜYÜKELÇİSİ GALİP BALKAR'IN ÖLDÜRÜLMESİ VE ŞOFÖRÜ NECATİ KAYANIN YARALANMASI (1) SALDIRI Belgrad, 9 Mart 1983 Çarşamba)

(2) BÜYÜKELÇİ GALİP BALKAR'IN VEFATI (Belgrad, 11 Mart 1983 Cuma)

(3) ŞEHİT BÜYÜKELÇİ GALİP BALKAR İÇİN CENAZE TÖRENLERİ VE SONRASI (4) İKİ ERMENİ TERÖRİSTİN BELGRAD'DA YARGILANIP MAHKÛM EDİLMESİ VE SONRASI

T.C. Belgrad Büyükelçisi
GALİP BALKAR

Belgrad suikastında yaralanan
Makam Şoförü
NECATİ KAYA

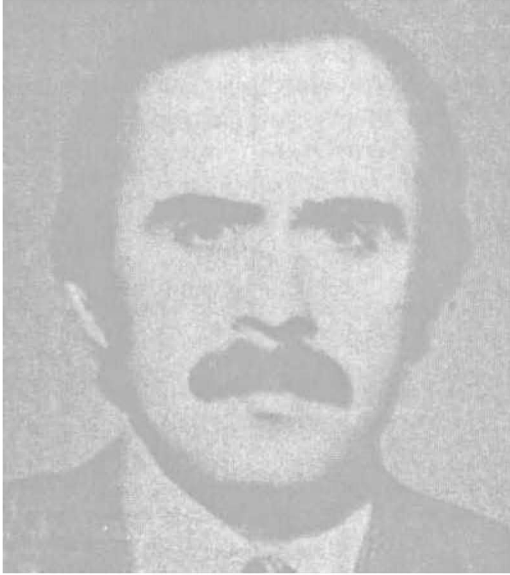
Büyükelçi Balkar'ın kaybı hepimiz için çok acıdır. Kendisi için istikbale yönelik büyük ümitler besliyorduk. Ancak ömrü vefa etmedi.

İlter TÜRKMEN
Dışişleri Bakanı

BRÜKSEL SUİKASTI

T.C. BRÜKSEL BÜYÜKELÇİLİĞİ İDARİ ATAŞESİ DURSUN AKSOY'UN ÖLDÜRÜLMESİ

(Brüksel, Belçika, 14 Temmuz 1983 Perşembe)

T.C. Brüksel Büyükelçiliği İdari Ataşesi DURSUN AKSOY

Bu vahşiyane cinayetin hemen akabinde Paris Orly Havaalanı'nda vukua gelen insanlık dışı kanlı saldırının hesabı ergeç sorulacaktır.

İlter TÜRKMEN
Dışişleri Bakanı

LİZBON BASKINI

T.C. LİZBON BÜYÜKELÇİLİĞİ KONUTUNUN BASILMASI: MASLAHAT GÜZARIN EŞİ CAHİDE MIHÇIOĞLU İLE BİR PORTEKİZ POLİSİNİN ÖLDÜRÜLMESİ, MASLAHATGÜZAR YURTSEV MIHÇIOĞLU İLE OĞLU ATASAY MIHÇIOĞLU'NUN YARALANMASI VE BEŞ TERÖRİSTİN İMHA EDİLMESİ

(Lizbon, Portekiz, 27 Temmuz 1983 Çarşamba

T.C. Lizbon Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Yurtsev Mıhçıoğlu'nun eşi CAHİDE MIHÇIOĞLU

T.C. Lizbon Büyükelçiliği Konutunun basılması olayında yaralanan Maslahatgüzar YURTSEV MIHÇIOĞLU

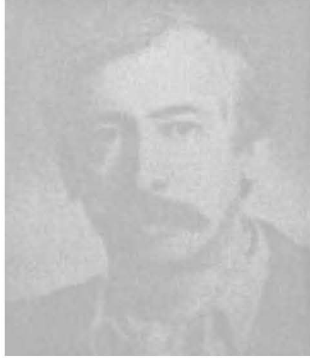
Azim ve metanetlerini bir an için olsun kaybetmeden bu iğrenç saldırıya büyük bir yüreklilikle karşı koyan Büyükelçiliğimizin bütün personeline milletçe duyduğumuz takdir hisleri her türlü övgünün üstündedir... Millete ve vatana hizmet yoluna hiçbir şeyin yıldıramayacağına inandığım Dışişleri Bakanlığı mensuplarına geçmiş olsun temennilerimi sunarım.

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

TAHRAN SUİKASTLARI

T.C. TAHRAN BÜYÜKELÇİLİĞİ PERSONELİNE KARŞI BİR DİZİ SALDIRI VE SEKRETER ŞADİYE YÖNDER'İN EŞİ IŞIK YÖNDER'İN ÖLDÜRÜLMESİ)

(Tahran, Iran, 27-28 Mart ve 28 Nisan 1984)

T.C. Tahran Büyükelçiliği sekreteri
Şadiye Yönder'in eşi
IŞIK YÖNDER

Bu gibi şeyleri heyecanla yapmak yanlıştır. Çünkü öfkeyle kalkan zararla oturur diye bir söz vardır. Heyecanla değil, ölçü ve hesapla karar vermek lazımdır.

Turgut
ÖZAL
Başbakan

Bir lüzumundan fazla nazik bir devlet olduk. Bu kurşunlar susmamalıdır. Bizim ayranımız sütümüz çok geç kabarıyor. Dünya'ya; olayların meydana geldiği yere Türk elinin uzanacağı mesajını vermeliyiz.

Kamuran İNAN
MDP Milletvekili

VİYANA SUİKASTI

T.C. VİYANA BÜYÜKELÇİLİĞİ ÇALIŞMA MÜŞAVİRİ VEKİLİ ERDOĞAN ÖZENİN ÖLDÜRÜLMESİ

(Viyana, Avusturya, 20 Haziran 1984 Çarşamba)

T.C. Viyana Büyükelçiliği
Çalışma Müşaviri Vekili
ERDOĞAN ÖZEN

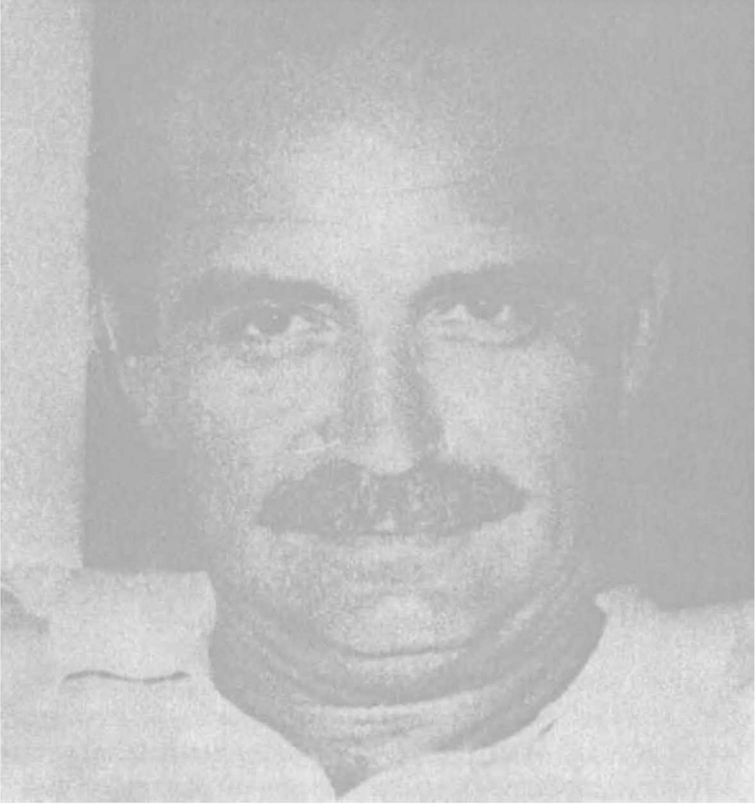
Dün yeni bir şehit daha verdik. Bir çalışma müşavirimizi Avusturalya'da şehit ettiler alçakça... Türkiye böyle törör hareketleriyle dize gelmemiştir, bundan sonra da gelmeyecektir.

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

VİYANA SUİKASTI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VİYANA BÜROSUNDAKİ TÜRK DİREKTÖR ENVER ERGUN'UN ÖLDÜRÜLMESİ

(Viyana, Avusturya, 19 Kasım 1984 Pazartesi)

Birleşmiş Milletler Viyana Bürosu'nun Türk Direktörü EVNER ERGUN

ATİNA SUİKASTI

T.C. ATİNA BÜYÜKELÇİLİĞİ BASIN ATAŞE YARDIMCISI

ÇETİN GÖRGÜ'NÜN ÖLDÜRÜLMESİ

(Atina, Yunanistan, 7 Ekim 1991 Pazartesi)

T.C. Atina Büyükelçiliği Basın Ataşe Yardımcısı
ÇETİN GÖRGÜ

Yunan resmi çevrelerince Türkiye ve Türk milletine karşı yıllardır ısrarla yaratılmaya çalışılan ve eğitim sistemine kadar yerleştirilen husumet ortamının bu tür saldırıları kolaylaştırdığını, hatta teşvik ettiğini esefle müşahade etmekteyiz.

Safa GİRAY
Dışişleri Bakanı

BAĞDAT SUİKASTI

T.C. BAĞDAT BÜYÜKELÇİLİĞİ İDARİ ATAŞESİ ÇAĞLAR YÜCELİN ÖLDÜRÜLMESİ VE HABERLEŞME TEKNİSYENİ HÜSEYİN KERİMOĞLU'NUN YARALANMASI

(Bağdat, Irak, 11 Aralık 1993 Cumartesi)

T.C. Bağdat Büyükelçiliği
İdari Ataşesi
ÇAĞLAR YÜCEL

Bağdat suikastında yaralanan
Haberleşme Teknisyeni
HÜSEYİN KERİMOĞLU

Bağdat Büyükelçiliğimiz İdari Ateşesi Çağlar Yücel'in bugün (11 Aralık 1993 Cumartesi) otomobiline yapılan silahlı bir saldırı sonucunda hayatını kaybettiği büyük bir üzüntü ile öğrenilmiştir. Aynı taşıtta bulunan idari Ateşe Hüseyin Kerimoğlu saldırıda hafif yaralanmış olup tedavi altına alınmıştır.

Dişişleri Açıklaması

ATİNA SUİKASTI

T.C. ATİNA BÜYÜKELÇİLİĞİ İKİNCİ MÜSTEŞAR!
ÖMER HALÛK SİPAHİOĞLU'NUN ÖLDÜRÜLMESİ
(Atina, Yunanistan, 4 Temmuz 1994 Pazartesi)

T.C. Atina Büyükelçiliği İkinci Müsteşarı
ÖMER HALÛK SİPAHİOĞLU

Yurt dışında terörün kurbanı olan şehitlerimizin toplam sayısı, Ömer Halûk Sipahioğlu ile maalesef 34'e ulaşmıştır. Ancak, bu durum, dış ülkelerde görev yapan temsilcilerimizi hiçbir şekilde yıldırmamıştır... Toprak, uğrunda ölmeye hazır olanlar varsa vatandır. Yurt içindeki askeri ve güvenlik görevlilerimiz gibi, Türkiye dışında görev alan temsilcilerimizin de vatanları ve ülkeleri için yapmayacakları ve katlanmayacakları hiçbir özveri yoktur.

Hikmet ÇETİN
Dişişleri Bakanı

ERMENİ TERÖRİSTLERCE DÜZENLENEN DİĞER SUİKASTLAR VE SALDIRILAR (1979 – 1985)

Ermeni terör örgütleri, yukarıdaki bölümlerde yer alan suikastlardan başka, dünyanın çeşitli yerlerinde, Türk diplomatlarına ve Türk kuruluşlarına karşı daha bir dizi suikast ve saldırı düzenlemişlerdir. Tarih sırasıyla bu saldırıların başlıcaları şunlardır:

28 Mayıs 1976: T.C Zürich Çalışma Ateşeliği Bürosu bombalandı. Saldırının faali olduğu anlaşılan **Noubar Soufoyan** adlı bir Ermeni tutuklandı, yargılandı ve suçu sabit görülerek 15 ay hapis cezasına çarptırıldı.

15 Mayıs 1977: Paris'te Türk Seyahat Acentasına patlayıcı madde atıldı. Saldırıyı "Ermeni Yeni Direniş Örgütü" üstlendi. Failler meçhul.

29 Mayıs 1977: İstanbul Yeşilköy Havaalanına ve Sirkeci Garına patlayıcı maddeler atıldı. Saldırılarda 4 kişi öldü ve 31 kişi yaralandı. Saldırıları "Aşırı Ermeni Hareketleri Örgütü" üstlendi. Failler meçhul.

3 Ocak 1978: T. C. Brüksel Büyükelçiliğine patlayıcı madde atıldı. Saldırıyı "Ermeni Yeni Direniş Örgütü" üstlendi. Failler meçhul.

3 Ocak 1978: Londra'daki Türk Bankasına patlayıcı madde atıldı. Saldırıyı "Ermeni Yeni Direniş Örgütü" üstlendi. Failler meçhul.

8 Temmuz 1978: T.C. Paris Büyükelçiliği Çalışma Ateşeliği ve Türkiye Turizm Bürosuna patlayıcı maddeler atıldı. Saldırıyı "Ermeni Soykırım Adalet Komandoları" üstlendi. Failler meçhul.

6 Aralık 1978: T.C. Cenevre Başkonsolosluğuna patlayıcı madde atıldı. Saldırıyı "Ermeni Yeni Direniş Örgütü" üstlendi. Suçlular meçhul kaldı.

17 Aralık 1978: Cenevre Türk Hava Yolları Bürosuna patlayıcı madde atıldı. Saldırıyı "Ermeni Gizli Kurtuluş Örgütü" (ASALA) üstlendi. Faili meçhul.

22 Ağustos 1979: T.C. Cenevre Başkonsolosluğunda Konsolos Yardımcısı **Niyazi Adalı**'ya karşı suikast düzenlendi. Saldırıda üç kişi yaralandı. Saldırıyı Ermeni terör örgütü ASALA üstlendi. Failler meçhul.

27 Ağustos 1979: Türk Hava Yolları Frankfurt Bürosuna patlayıcı madde atıldı. Saldırıyı Ermeni terör örgütü ASALA üstlendi. Faili meçhul.

4 Ekim 1979: Türk Hava Yolları Kopenhag bürosuna patlayıcı madde atıldı. Saldırıyı Ermeni terör örgütü ASALA üstlendi. Faili meçhul.

10 Ocak 1980: ASALA, Türk Hava Yollarının Tahran Bürosuna bombalı saldırıda bulundu. Saldırganlar yakalanamadı.

6 Şubat 1980: Bu ziyaretten dönmekte olan T.C. Bern Büyükelçisi **Doğan Türkmen**'e suikast düzenlendi. Büyükelçilik makam taşıtının camları parçalandı, fakat çok şükür Büyükelçi yara almadan kurtuldu. Şoför ve büyükelçinin koruması da yara almadı. **Klimjian** adlı bir Ermeni olduğu anlaşılan saldırgan, İsviçre makamlarının isteği üzerine, Fransa'da tutuklandı ve yargılandı. Aşağıda, birinci alt bölümde bu saldırı üzerinde durulacaktır.

10 Mart 1980 : Ermeni teröristler, Türk Hava Yollarının Roma Bürosunu bombaladılar. Saldırıda 2 İtalyan hayatını kaybetti. 14 İtalyan da yaralandı.

17 Nisan 1980: Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisi **Vecdi Türel**'e suikast düzenlendi. Büyükelçi kolundan ve göğsünden yaralandı.

Koruma görevlisi **Tahsin Güvenç** de yüzüne ağır kurşun yarası aldı. Saldırıyı, Taşnaksutyun partisinin terör örgütü olan "Ermeni Soykırım Adalet Komandoları" adlı gizli örgüt üstlendi. Aşağıda ikinci alt bölümde bu saldırının ayrıntıları bulunacaktır.

19 Nisan 1980: Ermeniler Türkiye'nin Marsilya Büyükelçiliği bahçesine roket yerleştirdiler. Roket, ateşlenemeden ele geçirildi.

5 Ağustos 1980: Ermeni teröristler Fransa'nın lyon şehrindeki T.C. Başkonsolosluğuna baskın düzenlediler ve 4 kişiyi yaraladılar.

26 Eylül 1980: T.C. Paris Büyükelçiliği Basın Müşaviri **Selçuk Bakkalbaşı** silahlı saldırıya uğradı ve ağır yaralandı.

13 Ocak 1981: T.C. Paris Büyükelçiliği Maliye Müşaviri **Ahmet Erbeyli**'nin arabasına bomba konuldu ve **Erbeyli** kıl payıyla ölümden döndü.

3 Nisan 1981: T.C. Kopenhag büyükelçiliği Çalışma Müşaviri **Cavit Demir,** evine giderken Ermeni teröristlerce kurşunlandı.

3 Ekim 1981: T.C. Roma Büyükelçiliği İkinci Katibi **Gökberk Ergenekon,** Ermeni teröristlerin silahlı saldırısına uğradı ve ağır yaralanarak saldırıdan kurtuldu.

8 Nisan 1982: T.C. Ottawa Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri **Kemalettin Kâni Güngör**'ün yaralanması.

7 Ağustos 1982: Üç Ermeni terörist, Ankara Esenboğa Havaalanına silahlı, bombalı saldırı düzenlediler ve katliam yaptılar. Otomatik silahlarla ve bombalarla orada bulunanlara saldıran teröristler, 3'ü emniyet görevlisi olan toplam 9 kişiyi öldürdüler ve 78 kişiyi yaraladılar. **Ekmekçiyan** adlı bir terörist suçüstü yakalandı, Ankara'da yargılandı ve idam edildi.

15 Temmuz 1983: Ermeni teröristler, Paris'in Orly Havaalanındaki Türk Hava Yolları bürosu önünde bomba patlattılar ve toplu katliam yaptılar. Saldırıda 4 Fransız, 2 Türk, 1 Amerikalı ve 1 İs-

veçli olmak üzere toplam sekiz kişi hayatını kaybetti, 60 kadar insan da yaralandı.[1]

12 Mart 1985: T.C. Ottowa büyükelçiliği, silahlı bombalı üç Ermeni terörist tarafından basıldı. Kanadalı koruma görevlilerinden biri vurulup öldürüldü, büyükelçi **Coşkun Kırca** yaralı olarak kurtuldu.

Bütün bu saldırı ve suikastlardan şu altısı aşağıda biraz açılmıştır.

(1) T.C. Bern Büyükelçisi **Doğan Türkmen**'e karşı suikast girişimi,

(2) T.C. Vatikan Büyükelçisi **Vecdi Türel**'in ve koruma görevlisi Tahsin Güvenç'in yaralanmaları,

(3) T.C. Paris Büyükelçiliği Basın Müşaviri **Selçuk Bakkalbaşı**'nın yaralanması,

(4) T.C. Paris Büyükelçisi Maliye Müşaviri **Ahmet Erbeyli**'nin arabasına bomba konulması,

(5) T.C. Ottawa Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri **Kani Güngör**'ün ağır yaralanması ve felç edilmesi,

(6) T. C. Ottawa Büyükelçisi **Coşkun Kırca**'nın yaralanması.

---

1 Anadolu Basın Birliği Genel Merkezi, Yüzyılımızdaki Ermeni Cinayetleri, Anmara, 1986, s. 16-19; Hürriyet, 15.7.1983

Elinizdeki tuttuğunuz, gerçeğin ışığıyla, Batı'nın öne sürdüğü savları çürüten bir kitap, bir Fransız Avukatının 1915 Ermeni olaylarıyla ilgili nesnel ve başarılı savunması olmanın ötesinde, Türkiye'yi asılsız savlarla suçlayanlar için hazırlanmış bir iddianamedir. Avukat George de Maleville, Ermeni soykırımı savını belgelerle çürütmekle de kalmıyor, Fransa'nın diktiği **"Kin Anıtı"**nın **"..bayağı bir düşüncenin ürünü"** olduğunu vurgulayarak tarihe not düşüyor.

Maleville konuyu her aşamada belgelere dayanarak inceliyor. Bilgi ve belge için İstanbul'a geldiğini anlıyoruz. **"İstanbul'a giderek tüm kentte oturan Ermeni toplumunu ziyaret ettik ve yüzlerindeki ifadeyi inceledik. Hiçbir yerde, Türkler'le sürekli olarak birlikte yaşayan Ermenilerde hiçbir korku duygusuna rastlamadık. Pazar yerlerinde, limanda bulunan lokantada, iki toplum arasındaki bağlılık tamdır ve burada Paris'ten göç etmiş toplumlar arasındakinden çok daha içtenlikli ve sempatiyle sürmektedir. Dahası bu Ermeniler kendi aralarında Türkçe konuşmaktadırlar. Türkçe onların dilidir."** der ve şöyle sürdürür;

"Osmanlı İmparatorluğu dünya savaşının karışıklığı içinde yıkılıp gitmiştir...

GEORGES DE MALEVILLE

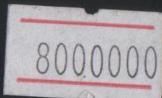
Tarih hergün yapıldığına göre, onlar için sadece şu anı düşünmek gerektiğini söylemek için gelen bir adam çıkmıştır. Bu adam Türk Milleti'ne saygınlığını ve umudunu geri vermiştir." "Ve Atatürk'ün varisi olarak onun adına Türk Hükümeti, sadece eğitimi ne olursa olsun, güncel kanıtları olmayan ve niyetleri kötü olan şu Ermeni iftira kampanyasını öfkeyle geri püskürtebilmektedir."

"Bunu anlamak Avrupalılara düşer."

Maleville'nin **"Türklere ve Ermenilere karşı duyduğumuz sempati ile yaptığımız çalışma"** dediği kitabın tarihe gerçeklerin notunu düşürdüğü görülmektedir.

M.Emin DEĞER
Hukukçu-Yazar

ISBN 975-8269-15-1

